

การศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

มนัส จอมปรุ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม

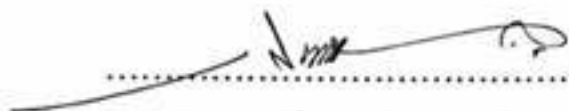
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

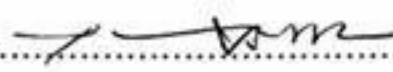
เมษายน 2553

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์
ของ มนัส จอมปรี ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้


คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์



..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ศาสตราจารย์ สุชาติ เกาทอง)

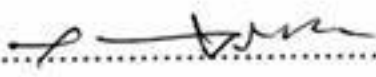

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ สุวิทย์ จิระมณี)



..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ บุญเคิม พันรอบ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

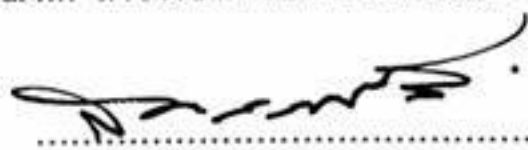

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลิศศิริ บวรกิตติ)


..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ สุชาติ เกาทอง)


..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุวิทย์ จิระมณี)


..... กรรมการ
(ดร. คุสิต ขาวเหลือง)

คณะศิลปกรรมศาสตร์อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยบูรพา


..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(อาจารย์สมาน สรรพศรี)

วันที่ 30 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2553

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพราะได้รับความกรุณาและความอนุเคราะห์จากผู้มีพระคุณหลายท่าน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ สุชาติ เกาทอง อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และรองศาสตราจารย์สุวิทย์ จิระมณี อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้ให้แนวคิดและคำแนะนำ อีกทั้งได้สละเวลาแก้ไขข้อบกพร่องในการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดทั้งให้ความเมตตาผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลิศศิริร์ บวรกิตติ และ ดร.คูสิต ขามเหลือง ที่ได้กรุณาเข้าร่วมเป็นประธานกรรมการและกรรมการในการสอบปากเปล่าวิทยานิพนธ์ จนทำให้ผู้วิจัยนำแนวคิดที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จ

ขอขอบคุณกลุ่มงานหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกท่านซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลแก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ อาจารย์นิสิทธิ์ เสารยะวิเศษ อาจารย์ภัทรารุช รักกลิ่น คุณนิกร กาเจริญ ที่คอยให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยตลอดมา คุณนพดล ใจเจริญ และ เพื่อน ๆ นิสิตศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม รุ่น 2 ปีการศึกษา 2549 ทุกคนที่ได้ร่วมตั้งสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน ให้ความช่วยเหลือประสานงานกันตลอดมาจนกระทั่งสำเร็จการศึกษา

คุณค่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูกตเวทิตาแด่คุณพ่อสวาท จอมปรุ คุณแม่ส่ง จอมปรุ ที่คอยให้ความรักและกำลังใจในการสนับสนุน และอยู่เคียงข้างตลอดมา

มนัส จอมปรุ

49923225: สาขาวิชา: การบริหารศิลปะและวัฒนธรรม; ศศ.ม. (การบริหารศิลปะและวัฒนธรรม)

คำสำคัญ: หัตถกรรมชุมชน/ ผลิตภัณฑ์หินทราย/ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

มนัส จอมปรุ: การศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา (THE STUDY ON COMMUNITY HANDICRAFT INDUSTRY: SAND-STONE PRODUCTS OF AMPHOE SI-KHIO NAKHON RACHASIMA PROVINCE) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: สุชาติ เกาทอง, M.F.A., สุวิทย์ จิระมณี, M.A., บุญเดิม พันรอบ, M.A. 156 หน้า. พ.ศ. 2553.

รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติ ที่มาและวิวัฒนาการ หัตถกรรมหินทรายของชุมชน อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เพื่อศึกษาองค์ประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทรายและเพื่อหาปัญหาตลอดจนแนวทางในการพัฒนาบริหารจัดการผลิตภัณฑ์หินทรายในชุมชน ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับอาชีพงานหัตถกรรมหินทรายทั้งหมด 4 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มช่าง แร่งงาน กลุ่มผู้บริโภคร และกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีทั้งหมด 4 ชุด ประกอบด้วย แบบนำสัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มช่างแร่งงาน กลุ่มผู้บริโภคร กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่าง เดือนมกราคม 2552 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2553 วิธีการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบนำสัมภาษณ์ ข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำอภิปรายในรูปความเรียง ซึ่งผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการศึกษา และข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกต และการสัมภาษณ์ศึกษาวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายและขอบเขตที่กำหนดไว้

ผลการวิจัยพบว่า วิวัฒนาการ หัตถกรรมหินทรายของชุมชน อำเภอสีคิ้ว ตั้งอยู่ในสภาพพื้นที่แหล่งหินทราย พบร่องรอยการตัดหินเพื่อใช้สร้างปราสาทหินที่มีมาแต่โบราณ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2538 โดยประมาณ ได้เกิดงานหัตถกรรมหินทรายขึ้นในชุมชนโดยชาวท้องถิ่นอันมีวิวัฒนาการถึงปัจจุบัน ซึ่งในระยะแรกผลิตภัณฑ์มีรูปแบบที่เรียบง่าย และเลียนแบบธรรมชาติ ต่อมา มีช่างต่างถิ่นเข้ามาเป็นลูกจ้างจึงทำให้เกิดการพัฒนาฝีมือและผลิตภัณฑ์ให้มีความสวยงามและหลากหลายมากขึ้น

องค์ประกอบการผลิตที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ วัสดุที่ใช้ผลิตจากแหล่งในอำเภอสีคิ้วและบริเวณใกล้เคียงโดยนิยมใช้ตามชนิดของหิน ด้านอุปกรณ์เครื่องมือและสลักแบบดั้งเดิมที่ใช้ด้วยมือ เครื่องมือกลที่ใช้ไฟฟ้า ด้านเงินทุนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือเงินทุนถาวร และเงินทุนหมุนเวียน ด้านแรงงานใช้แรงงานจากสมาชิกในครอบครัวและแรงงานช่างจากต่างถิ่น ด้านการจัดการโดยจัดการกันเองภายในครอบครัวและดูแลเองทุกขั้นตอน ด้านสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นแหล่งผลิตที่มีการคมนาคมสะดวกต่อการติดต่อธุรกิจ ด้านสภาพทางเศรษฐกิจคนในชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย ทั้งที่เป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม ด้านความจำเป็นทางประโยชน์ใช้สอยจะเน้นตามความต้องการของลูกค้าเป็นหลัก ด้านรสนิยมความต้องการของลูกค้าในกลุ่มคนระดับต่าง เช่น รสนิยมของกลุ่มคนชนบท คนเมือง และคนต่างชาติ ด้านความเชื่อบางผลิตภัณฑ์ผลิตขึ้นตามความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการใช้ปฏิบัติ และการสังเกตจากช่างที่มีประสบการณ์ ตั้งแต่การเตรียมหิน การร่างแบบลงบนหิน การตัดหุ่น หรือการแกะสลักลวดลาย การเก็บรายละเอียด และการตกแต่งสี

ด้านประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทราย พบว่า มีการผลิตทั้งในประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายที่ใช้ในการตกแต่ง ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นของที่ระลึกและของประดับ และผลิตภัณฑ์หินทรายรูปเคารพ

ด้านปัญหาและผลกระทบทำให้สิ่งแวดล้อมขาดความสมดุลทางธรรมชาติ อันประกอบไปด้วย ดิน น้ำ อากาศ และป่าไม้ ส่วนด้านเศรษฐกิจ คนในชุมชนสามารถยึดอาชีพงานหัตถกรรมหินทรายเป็นทั้งอาชีพหลัก และอาชีพเสริมได้ ในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ได้รับความสนใจจากคนในชุมชนที่เป็นช่างพื้นถิ่นเท่าที่ควร จึงทำให้เกิดปัญหาการสืบทอดทางด้านภูมิปัญญาช่างหัตถกรรมหินทราย และขาดแนวทางการสร้างเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของผลิตภัณฑ์ โดยบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาจากคนในชุมชนเพื่อให้ชุมชนงานหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้วสามารถดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปในอนาคต

49923225: MASTER OF ART (ART AND CULTURAL ADMINISTRATION)

M.A. (ART AND CULTURAL ADMINISTRATION)

KEY WORD: COMMUNITY HANDICRAFT/ SAND STONE PRODUCTS/ AMPHOE

SI- KHIO NAKHON RACHASIMA PROVINCE

MANUS JOMPRU: THE STUDY ON COMMUNITY HANDICRAFT INDUSTRY:
SAND-STONE PRODUCTS OF AMPHOE SI-KHIO NAKHON RACHASIMA PROVINCE.

ADVISORY COMMITTEE: SUCHAT THAOTHONG, M.F.A., SUWIT JIRAMANEE, M.A.,
BOONDOEM PANROB, M.A.156 P. 2010.

The purposes of the study on community handicraft industry: sand-stone products of Amphoe Si-khio Nakorn Ratchasima province were to investigate the history, background, and the evolution of the sand-stone products of Amphoe Si-khio, Nakorn Ratchasima; as well as to investigate the stone (products) production component, and to find out the problems in management and development direction of the sand stone products in the community. The population and the samples of the study were the 4 groups involving with sand stone handicrafts. The samples in the study included shop owners, craftsmen labors, product consumers, and involving persons. The instrument used for data collection were the 4 interview forms including the one for shop owners, another for craftsmen labors, the other for the consumers, and the last one for the involving persons. The data were collected during January 2009-February 2010. The review of the data collection was conducted via the analysis of the data from the interviews and related literatures and studies. Then the data were described in the form of composition which the researcher obtained from the study and the data collected from field studies, observations, and interviews analyzed according to the purposes and the framework of the study.

The findings revealed that the evolution of the sand-stone products of Amphoe Si-khio, Nakorn Ratchasima was in the sand stones resource. There were some remains of sandstone cutting for building up sandstone castles since the ancient time. Lately around 1995, the community handicraft has been arisen and has been developed since then. Primarily, the products

were in a simple style imitating the nature. Then there were some non-local labors coming in the community and developing more beautiful and various handicrafts.

The related production components were materials found in Amphoe Si-Khio and neighborhood areas. The materials were used according to the favors of the stone types. The tools used to make the products were the traditional hand operating tools and electrical tools. The capital could be divided into 2 types including permanent capital and revolving capital. The labor sorts included family members laboring and non-local laboring. The management was conducted by the family members for the whole process. In regard to the geographic aspect, it was in the area with good transportation, and was comfortable for business transaction. The economy brought about both chief and supplement income from selling the stone products. The product usages were related mainly to the customer's need. The tastes of the customers were various from country people, city people, and foreigners. Local belief reflects in some products as they were made based on beliefs in sacred things. The local wisdoms were descended by making, and observing the experienced craftsmen from sandstone preparation, stone drafting, model cutting, carving, elaborate decorating, and coloring.

The investigation in types and styles of the sandstone products revealed that the sandstone products were made as decorations, souvenirs, and sacred objects.

In regard to the problems and their effects, they cause environmental imbalances including the effects on soil, water, air, and forest. In terms of the economical effect to the people, the people in the community could take effort from the handicraft as their chief and supplement income. Regarding social and cultural side, it revealed that the local wisdoms were not much interested by the people who were the community local craftsmen. This led to the lack of descending in local wisdom about sandstone carving, and the lack of the path to create the local identity of the sandstone products. The management and the problem solving were conducted by the community to retain and to develop their sandstone products for the future.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	3
ความสำคัญของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
ระยะเวลาในการวิจัย	5
แผนการดำเนินงานตลอดโครงการ	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับหัตถกรรม	8
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมหัตถกรรม	21
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา	29
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการศึกษาพัฒนาผลิตภัณฑ์	33
แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์	39
งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษางานหัตถกรรม	46
3 วิธีดำเนินการวิจัย	50
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	50
วิธีการศึกษาเอกสาร	51
กรอบแนวคิดในการวิจัย	51
หลักการและความสำคัญของปัญหา	51

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
แนวทางการศึกษา	52
วิธีการศึกษาข้อมูลภาคสนาม	56
การเก็บรวบรวมข้อมูล	57
การนำเสนอข้อมูล	58
การวิเคราะห์ข้อมูล	59
การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย	59
4 ผลการวิจัย	60
ประวัติที่มาและวิวัฒนาการของงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว จังหวัด	
นครราชสีมา	60
องค์ประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย	65
ขั้นตอนการผลิต ประเภท และรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทราย	95
ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายของอำเภอสีคิ้ว	100
ปัญหา ผลกระทบ และแนวทางพัฒนาบริหารจัดการผลิตภัณฑ์หินทรายในชุมชน	113
5 อภิปรายผล สรุปผล และข้อเสนอแนะ	122
อภิปรายผล	122
สรุปผลการวิจัย	126
ข้อเสนอแนะ	133
บรรณานุกรม	136
ภาคผนวก	140
ประวัติย่อของผู้วิจัย	156

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า	
2-1	แผนที่แสดงพื้นที่การปกครองของอำเภอสีคิ้ว	31
2-2	แหล่งหินตัด อำเภอสีคิ้ว	32
4-1	แสดงตำแหน่งกลุ่มงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว	61
4-2	แสดงตำแหน่งร้านค้างานหัตถกรรมหินทรายที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 20 ร้าน	62
4-3	ร้านผลิตและจำหน่ายงานหัตถกรรมหินทรายสองฝั่งริมถนนมิตรภาพช่วงระยะทาง 3 กม.	64
4-4	ลักษณะของสีและเนื้อหินทรายแต่ละชนิด ตัวอย่างจากร้านวิระหินทราย ตำบลลาดบัวขาว	66
4-5	ลักษณะภูเขาสันมีคอดีได้ เป็นเขาหินทรายในเขตพื้นที่คลองไผ่อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา	68
4-6	เหมืองหินในแถบบริเวณใกล้เคียงหมู่บ้านคลองแจ้ง ตำบลหนองน้ำใส	70
4-7	เครื่องมือในการผ่าหินโดยวิธีการแบบโบราณ ร้านวิระหินทราย ตำบลลาดบัวขาว	71
4-8	เครื่องมือแกะสลักหินทรายแบบดั้งเดิม ร้านนางหินทราย ตำบลลาดบัวขาว	73
4-9	เครื่องมือกล ช่างแกะสลักนิยมใช้ทุนแรงในการเก็บรายละเอียด ร้านวันชัยแกะสลัก ตำบลลาดบัวขาว	74
4-10	ที่อยู่อาศัยของช่างต่างถิ่น ในบริเวณร้านวันชัยแกะสลัก ตำบลลาดบัวขาว	81
4-11	หัตถกรรมหินทรายในครอบครัว ร้านวิระหินทราย ตำบลลาดบัวขาว	82
4-12	งานแกะสลักหินทรายพระพุทธรูปที่จ้างแบบเหมาจ่าย ร้านแก้วประทานพร ตำบลลาดบัวขาว	82
4-13	ตัวอย่างงานหล่อหินทรายที่วางขายหน้าร้าน ร้านนกหินทราย ตำบลลาดบัวขาว	85
4-14	ร้านจำหน่ายงานหัตถกรรมหินทรายริมถนนมิตรภาพ หมายเลข 2	86
4-15	เขื่อนลำตะคอง แหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง	87
4-16	โรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ แหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง	88
4-17	แหล่งหินตัดอำเภอสีคิ้ว แหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง	88
4-18	ภาพเขียนถ้ำวัดเขาจันทน์งาม แหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง	89
4-19	สภาพชุมชนหัตถกรรมหินทราย ร้านริมถนนมิตรภาพ สาขานครราชสีมา-กรุงเทพฯ ..	90

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4-20	ตัวอย่างการแกะสลักประติมากรรมลอยตัว ร้านวันชัยแกะสลัก ตำบลลาดบัวขาว	97
4-21	ตัวอย่างการแกะสลักลวดลายหินทราย ร้านวันชัยแกะสลัก ตำบลลาดบัวขาว	98
4-22	ขั้นตอนการแกะสลักหินทราย	99
4-23	ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์มราใช้ในการตกแต่ง	101
4-24	ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกประเภทหินทรายเทียมที่มีวางขายอยู่หน้าร้านริมถนนมิตรภาพ	103
4-25	ผลิตภัณฑ์หินทรายแกะสลักที่ใช้ในงานประดับสถานที่	105
4-26	ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายรูปเคารพจากการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง	107
4-27	ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายรูปเคารพจากการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง	108
4-28	ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายรูปเคารพจากการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง	109
4-29	การปรับสภาพพื้นดินในการทำเหมืองหิน	114
4-30	ช่างแกะสลักหินทรายที่มีฝีมือและความชำนาญสูง ร้านศิลาหินงาม ตำบลลาดบัวขาว	116

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
4-1	ชนิดของหินทรายจากการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน	67
4-2	แสดงการใช้เครื่องมือในงานแกะสลักหินทรายโดยการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน	75
4-3	จำนวนช่างฝีมือจากร้านกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 ร้าน	83
4-4	แสดงลายเส้นเปรียบเทียบรูปแบบที่เหมือนกันของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว จากกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน	111

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์มีความจำเป็นในการใช้สอยผลิตภัณฑ์หัตถกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต ทำให้มนุษย์รู้จักนำวัสดุต่าง ๆ มาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้สอย โดยเริ่มต้นจากการนำวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติใกล้ตัวหรือวัสดุในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ทางการใช้สอยในชีวิตประจำวัน หรือโอกาสพิเศษ ตลอดจนการปรุงแต่งความงามของงานศิลปะในงานหัตถกรรมเพื่อสนองความต้องการทางจิตใจ และคตินิยมความเชื่อให้เกิดความสอดคล้องกัน ทั้งนี้ งานหัตถกรรมเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะสามารถบ่งบอกถึงลักษณะวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ในแต่ละพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

จากที่รัฐบาลได้ส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมและอุตสาหกรรมในครอบครัวของราษฎรในชนบทแล้วนั้นพื้นฐานการผลิตหัตถกรรมจึงเปลี่ยนแปลงไป จากการผลิตเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายสนองความต้องการของตลาด สังคมเมืองทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การอนุรักษ์และสืบทอดงานหัตถกรรมไทยจากบรรพบุรุษให้ดำรงอยู่ได้จึงจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมความต้องการของตลาด โดยพัฒนารูปแบบให้ถูกต้องเหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น เราจึงจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจความหมายของ “หัตถกรรม” อย่างถูกต้องเสียก่อน เพื่อให้ทราบแนวทางในการศึกษาได้อย่างชัดเจน

หัตถกรรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2513, หน้า 250) ให้ความหมายร่วมกับ คำ หัตถการ หัตถกิจ ว่า “การทำด้วยฝีมือ, การช่าง” แต่ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 255) ได้แยกคำหัตถกรรมออกมาและให้ความหมายว่า “การทำในโรงงานอุตสาหกรรม” ซึ่งเป็นความหมายที่กว้างขึ้น

คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนางานหัตถกรรมไทย กระทรวงอุตสาหกรรมให้ ความหมายของสินค้าหัตถกรรมดังนี้

สินค้าหัตถกรรม หมายถึง สิ่งที่ต้องใช้ฝีมือในการประดิษฐ์และมีความงามทางด้านศิลปะ แฝงอยู่โดยอาจจะใช้เครื่องจักร เครื่องมือ เครื่องทุ่นแรงช่วยในการผลิตก็ได้ (กระทรวง อุตสาหกรรมร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย, 2537)

หัตถกรรม อันเป็นสิ่งประดิษฐ์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิต โดยฝีมือ และภูมิปัญญา (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2535)

หัตถกรรมมีอยู่หลายประเภท เช่น การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องจักรสาน การทอผ้า การแกะสลัก การทำเครื่องโลหะ การปั้นลวดลายประดับ เป็นต้น ในบรรดาหัตถกรรมต่าง ๆ นั้น หัตถกรรมประเภทหนึ่งที่มีการผลิตมาช้านาน และเป็นที่ยึดมั่นอย่างกว้างขวางจนมาถึงปัจจุบันคือ “ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม” และเนื่องจากการสร้างหัตถกรรมชุมชนในกรณีผลิตภัณฑ์หัตถกรรมนั้น เดิมที่ยังไม่เกิดการแพร่หลายนักเพราะในสมัยก่อน บทบาทของงานหัตถกรรมที่เราเรารู้จักมักจะพบอยู่ในองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมโบราณ และประติมากรรมรูปเคารพเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถือเป็นศิลปกรรมทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่มีความคงทน และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมให้ลูกหลานได้รับรู้ และเรียนรู้มากกว่าวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ เพราะสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่จะสร้างด้วยวัสดุที่คงทนแข็งแรง และมีอายุยืนนานนับพันปี แม้ส่วนเนื้อพื้นดินจะผุพังไปตามกาลเวลาแล้ว ก็ยังพบส่วนที่อยู่ใต้ดินที่ยังพอจะให้ศึกษา และรับรู้ศิลปกรรมที่ยังอยู่ในสถาปัตยกรรมนั้นได้

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งตอนบนและตอนล่าง เราพบสถาปัตยกรรมที่เป็นพุทธสถาน และเทวสถานเป็นจำนวนมากกระจายไปตามจุดต่าง ๆ ตามความเจริญรุ่งเรืองของแต่ละแห่งในอดีต ซึ่งสามารถศึกษาความเป็นมาทางศิลปกรรม และวัฒนธรรมได้ เนื่องจากสถาปัตยกรรมจะสร้างด้วยวัสดุที่มั่นคงและแข็งแรงที่มีอยู่ในท้องถิ่นส่วนใหญ่ได้แก่ หินทรายและศิลาแลง วิวัฒนาการการสร้างสถาปัตยกรรมด้วยหินทราย และศิลาแลงมีมานับพันปีแล้ว สถาปัตยกรรมและประติมากรรมที่ยังคงสง่างามมีเอกลักษณ์โดดเด่นยังคงมีให้เห็นอยู่ทั่วไป เหตุเนื่องจากว่าในเขตจังหวัดนครราชสีมาเป็นเขตพื้นที่ราบสูงและมีหินมาก อันเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญต่อการสร้างสถาปัตยกรรม ซึ่งยุคที่นับว่าสถาปัตยกรรมที่สร้างด้วยหินทรายรุ่งเรืองมากที่สุดอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ที่เรียกว่าศิลปะสมัยนครวัด และเริ่มเสื่อมถอยลงในราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 อย่างไรก็ตามที่ท้องถิ่นนครราชสีมาอันเป็นที่อยู่ของมนุษย์ติดต่อกันมานานตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ จนกระทั่งปัจจุบันจึงทำให้การสืบสานวัฒนธรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ผลงานศิลปกรรมแต่ละยุคแต่ละสมัยจะแสดงให้เห็นถึงความเจริญทางด้านต่าง ๆ เช่น การรู้จักนำวัสดุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ กรรมวิธีการสร้างโดยนำเครื่องมือ เครื่องใช้ เทคนิคต่าง ๆ นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา อุดมคติ ความงาม ชีวิตความเป็นอยู่ และภูมิปัญญาต่าง ๆ ของแต่ละยุคแต่ละสมัยถ่ายทอดเป็นงานหัตถกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งการศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์หัตถกรรม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา จำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงวิวัฒนาการความเป็นมา และการพัฒนารูปแบบหัตถกรรมจากหินทราย โดยการใช้ภูมิปัญญาสร้างงานหัตถกรรม อันเป็นวิถีชีวิตของชุมชนในอำเภอสีคิ้ว เดิมจากหมู่บ้านหนึ่ง ไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่ง ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง และพัฒนาไปในหลายรูปแบบที่มีมานานแล้ว และในบริเวณแหล่ง

หินตัดซึ่งตั้งอยู่ที่มอจะบก บ้านคลองตะแบก ตำบลลาดบัวขาว อำเภอสีคิ้ว หากเดินทางจากจังหวัด นครราชสีมา-กรุงเทพฯ จะอยู่ริมถนนด้านซ้ายมือ ถนนมิตรภาพ หลักกิโลเมตรที่ 205 ซึ่งแต่เดิมเป็น แหล่งหินตัดสำคัญแห่งหนึ่งที่ใช้ในการก่อสร้างปราสาทหินศิลปะขอมโบราณ ในระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 12-18 หรือประมาณ 1,400-900 ปีมาแล้ว สันนิษฐานว่า น่าจะนำไปสร้าง ปราสาทหินที่บริเวณปราสาทหินเมืองเสมา เมืองแขก ปราสาทหินโนนกู่ และปราสาทหินเมืองเก่า ซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก ประมาณ 30 กิโลเมตร

ผลิตภัณฑ์หินทรายของอำเภอสีคิ้ว มีหลายประเภท เช่น ประเภทนูนต่ำ นูนสูง และ ประเภทลอยตัว ผลิตภัณฑ์หินทรายซึ่งใช้วัสดุต่าง ๆ กัน ทั้งหินทรายแท้ และหินทรายเทียม โดยกรรมวิธีต่าง ๆ เช่นการแกะสลัก ที่มีการผลิตขึ้นในชุมชน และจำหน่ายกระจายอยู่ใน ท้องที่ต่าง ๆ ดังนั้น การศึกษาผลิตภัณฑ์หินทรายในอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา อันเป็นวิธีการ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นถิ่นของชาวบ้าน ที่ได้รับการถ่ายทอดและพัฒนาจนถึงปัจจุบัน ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและส่งผลในอนาคต รวมถึงกระบวนการจัด การบริหารการผลิต และ การออกจำหน่ายตามเป้าหมายที่คาดหวังเพื่อการสืบสานและพัฒนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์ หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยกำหนดประเด็นศึกษาไว้ดังนี้

1. ศึกษาประวัติ ที่มา และวิวัฒนาการ หัตถกรรมหินทรายของชุมชน อำเภอสีคิ้ว จังหวัด นครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย
3. ศึกษาปัญหาและผลกระทบเพื่อหาแนวทางพัฒนาบริหารจัดการผลิตภัณฑ์หินทราย ในชุมชน

ความสำคัญของการวิจัย

1. เป็นการรวบรวมภูมิปัญญาชุมชนในอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เกี่ยวกับงาน หัตถกรรมผลิตภัณฑ์หินทรายซึ่งสืบทอดมาในท้องถิ่นไว้อย่างเป็นระบบวิชาการ อันจะทำให้คน ในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของชุมชนของตนเอง และเห็นความสำคัญของการ อนุรักษ์ และพัฒนาหัตถกรรมจากหินทรายให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า และมูลค่ามากยิ่งขึ้น

2. เป็นประโยชน์ต่อทางราชการและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่จะได้ผลการวิจัยนี้ไปปรับใช้ในการอนุรักษ์ และพัฒนาหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์จากหินทรายในชุมชนอำเภอสีคิ้ว และชุมชนในท้องถิ่นอื่นต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลหัตถกรรมชุมชนกรณีผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมาโดยศึกษาจากกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทั้ง 4 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มผู้ประกอบการ

1.2 กลุ่มช่าง แรงงาน

1.3 กลุ่มผู้บริโภค

1.4 กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาไว้ดังนี้

2.1 ประวัติที่มา และวิวัฒนาการงานหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัด

นครราชสีมา

2.2 องค์ประกอบการผลิต

2.2.1 วัสดุ/ อุปกรณ์

2.2.2 เงินทุน

2.2.3 แรงงานช่าง

2.2.4 การจัดการ

2.2.5 สภาพทางภูมิศาสตร์

2.2.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

2.2.7 ประโยชน์ใช้สอย

2.2.8 รสนิยม/ ความเชื่อ

2.2.9 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 ขั้นตอนการผลิต และประเภทรูปแบบ

วิจัยศึกษาเน้นเฉพาะผลิตภัณฑ์หินทรายที่ได้จากการแกะสลัก ดังนี้

2.3.1 ขั้นตอนการผลิต

2.3.1.1 ขั้นตอนการเตรียมวัสดุ/ อุปกรณ์

- 2.3.1.2 ขั้นตอนการผลิตหัตถกรรมหินทราย
- 2.3.2 ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทราย
 - 2.3.2.1 ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการตกแต่งอาคาร สถานที่
 - 2.3.2.2 ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และของประดับ
 - 2.3.2.3 ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ตามความเชื่อ และพิธีกรรม
- 2.4 ปัญหาผลกระทบและแนวทางพัฒนาบริหารจัดการผลิตภัณฑ์หินทรายในชุมชน
 - 2.4.1 ด้านสิ่งแวดล้อม
 - 2.4.2 ด้านเศรษฐกิจ
 - 2.4.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม
 - 2.4.4 แนวทางพัฒนาบริหารจัดการ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
2. เข้าใจถึงองค์ประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย
3. เข้าใจถึงปัญหาและผลกระทบ เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาบริหารจัดการผลิตภัณฑ์หินทรายในชุมชน

ระยะเวลาในการวิจัย

ตั้งแต่ 4 มกราคม 2552 ถึง 28 กุมภาพันธ์ 2553

แผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

ขั้นตอนการดำเนินงาน	4 มกราคม 2552 – 28 กุมภาพันธ์ 2553													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2
1. การสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	←————→													
2. การสำรวจวิจัยภาคสนาม ครั้งที่ 1					↔									
3. การสำรวจวิจัยภาคสนาม ครั้งที่ 2						↔								
4. การสำรวจวิจัยภาคสนาม ครั้งที่ 3							↔							
5. การวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัย									←————→					
6. การสรุปผลและข้อเสนอแนะ											←————→			

อุปกรณ์ในการทำวิจัย

1. เครื่องบันทึกเสียง
2. กล้องบันทึกภาพ
3. สมุดบันทึกข้อมูล
4. แผนที่จังหวัดนครราชสีมา
5. แบบนำเสนอสัมภาษณ์

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. หัตถกรรมชุมชน หมายถึง ผลผลิตงานหัตถกรรมของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีการผลิตขึ้นสนองความต้องการทางการใช้สอย และมีความงามทางด้านศิลปะแฝงอยู่

2. ผลิตภัณฑ์หินทราย หมายถึง ผลงานหัตถกรรมจากหินทรายที่มีกรรมวิธีในการผลิตจากศิลาทรายแท้ และศิลาทรายเทียม เช่น ตุ๊กตาหินทรายประดับสวาน ลูกนิมิต เป็นต้น อันเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากหินทราย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 หินทรายแท้ หมายถึง หินตะกอนที่มีลักษณะเนื้อหยาบ จับดูระคายมือ เพราะประกอบด้วยเม็ดทรายมีสีต่าง ๆ เช่น แดง น้ำตาล เทา เขียว เหลืองอ่อน ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของเม็ดทราย

2.2 หินทรายเทียม หมายถึง หินที่เกิดจากภูมิปัญญาและฝีมือของมนุษย์ โดยมี ขั้นตอนและส่วนผสมต่าง ๆ เพื่อเป็นการเลียนแบบหินแท้

3. ความเชื่อ หมายถึง ความคิด ความเข้าใจและการยอมรับ นับถือ เชื่อมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่ต้องมีเหตุผลใดมาสนับสนุนหรือพิสูจน์ ทั้งนี้ บางอย่างอาจมีหลักฐานอย่าง เพียงพอที่จะ พิสูจน์ได้ หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได

4. ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ที่ได้จากการรับรู้ และมีประสบการณ์ทั้งทางตรงและ ทางอ้อม สัมผัสกันจนสามารถคิดเองทำเองได้ โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ไขปัญหา เพื่อจะ ได้มา ซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต ได้อย่างมีความเหมาะสมตามยุคสมัย

5. องค์ประกอบการผลิต หมายถึง ปัจจัยทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ส่งผลต่อการผลิต งานหัตถกรรมหินทรายของชาวบ้าน ตำบลสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ วัสดุ/ อุปกรณ์ เงินทุน แรงงาน การจัดการ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ ประโยชน์ใช้สอย ความเชื่อ และการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

6. ประเภทและรูปแบบการผลิต หมายถึง ชนิดและลักษณะของผลิตภัณฑ์หินทราย ของชาวบ้าน ตำบลสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ ประเภทรูปแบบผลิตภัณฑ์ของใช้ ประเภท รูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกประดับตกแต่ง และประเภทรูปแบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับความเชื่อและ พิธีกรรม

7. ขั้นตอนการผลิต หมายถึง กระบวนการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายของชาวบ้าน ตำบลสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมวัสดุ/ อุปกรณ์ และขั้นตอนการผลิตงาน หัตถกรรมหินทราย

8. การบริหาร จัดการ หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดคน นโยบาย และ การวางแผนการปฏิบัติ ธุรกิจงานหัตถกรรมหินทราย โดยกระบวนการนำเอาวัสดุอุปกรณ์ และ มนุษย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ และได้ผลตามวัตถุประสงค์ ซึ่งประกอบด้วย การจัดการ การตั้ง การประสานงาน และการประเมินผลของความสำเร็จ

9. ปัญหาและผลกระทบ หมายถึง อุปสรรค ต่าง ๆ ที่ส่งผลเสียต่อองค์ประกอบของงาน หัตถกรรมหินทราย เช่น วัสดุ/ อุปกรณ์ เงินทุน แรงงาน การจัดการ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทาง เศรษฐกิจ ประโยชน์ใช้สอย ความเชื่อ และการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

10. คุณค่าการผลิต หมายถึง คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย ของชาวบ้านตำบลสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ คุณค่าทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทางด้าน เศรษฐกิจ คุณค่าทางด้านสังคมสัมพันธ์ คุณค่าทางด้านความงามและศิลปะ และคุณค่าทางการ สร้างจิตนิสัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับได้ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับหัตถกรรม
2. เอกสารที่เกี่ยวกับงานหัตถกรรมหินทราย
3. เอกสารที่เกี่ยวกับ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
4. เอกสารที่เกี่ยวกับแนวทางการศึกษาอนุรักษ์พัฒนาผลิตภัณฑ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวทางการศึกษางานหัตถกรรมหินทราย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับหัตถกรรม

1. ความหมายของหัตถกรรม

นักวิชาการได้ให้ความหมายของหัตถกรรมไว้ดังนี้

พรชัย สุจิตต์ และสุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2529) หัตถกรรม หมายถึง งานที่ใช้ฝีมือในการตัดแปดวัตถุที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ไม่สอยที่ใช้ในชีวิตประจำวันหรือภายในโอกาสพิเศษภายในครอบครัวหรือในสังคม กระบวนการตัดแปดวัตถุหรือจะเรียกว่า “เทคโนโลยี” ของหัตถกรรมนั้นส่วนมากจะเป็นงานประเภทที่ใช้แรงมือทำ และอาจจะมีอุปกรณ์เครื่องมือเข้ามาช่วยบ้าง เช่น กี่ทอผ้า และแป้นหมุนที่ใช้ในการปั่นขึ้นทรงหม้อดินเผา เป็นต้น ผลงานของหัตถกรรมอาจเรียกได้ว่าเป็นผลงานทางด้านศิลปะเช่นเดียวกัน

อภัย นาคคง (2523) หัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง การสร้างสรรค์สิ่งใช้สอยด้วยมือของชาวบ้านหรือประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ผลงานหัตถกรรมพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นย่อมมีลักษณะซึ่งเกิดในสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ประโยชน์ใช้สอย และระสนิยมตกทอดที่มีมาในท้องถิ่นนั้น ๆ

วิเชียร ณ นคร และคณะ (2523) หัตถกรรมเป็นงานฝีมือที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ ธรรมเนียมประเพณีและระบบสังคมได้เป็นอย่างดี

กรมศิลปากร (2532) หัตถกรรม หมายถึง กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ด้วยมือโดยใช้แรงงานเป็นปัจจัยในการผลิตประกอบด้วยฝีมือที่ประณีต และความชำนาญที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคนเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีประโยชน์ในการใช้สอยและมีความงาม

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2532) หัตถกรรม หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้สอยเป็นสำคัญ รูปแบบของงานหัตถกรรมจะพัฒนาขึ้นจากความชำนาญของช่างและการปรับปรุง เพื่อให้สนองประโยชน์ใช้สอยได้ดียิ่งขึ้น

วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (2531) หัตถกรรมท้องถิ่น หมายถึง งานช่างฝีมือที่เป็นไปตามรูปแบบประเพณีในแต่ละท้องถิ่น การประดิษฐ์ การสร้างสรรค์เป็นไปตามเทคนิค และรูปแบบที่ถ่ายทอดภายในครอบครัวโดยตรงจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือถ่ายทอดโดยผู้รู้เป็นเวลานานจนฝีมือใช้การได้ เทคนิคการประดิษฐ์ และรูปแบบสิ่งประดิษฐ์อาจถ่ายทอดจากถิ่นหนึ่งไปยังถิ่นหนึ่ง ผลงานหรือสิ่งประดิษฐ์จะต้องเป็นวัสดุสิ่งของที่สร้างขึ้นเพื่อคนทั่วไปใช้ ไม่ใช่ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อใช้หรือถ่ายทอดในหมู่คนชั้นสูงเท่านั้น นอกจากนี้หัตถกรรมต้องเป็นผลงานที่บุคคลหนึ่งออกแบบและประดิษฐ์ขึ้นมาจนเป็นผลงานสำเร็จ ตั้งแต่ต้นจนจบด้วยตนเอง

จากทัศนะของนักวิชาการตามรายละเอียดข้างต้น พอสรุปได้ว่า หัตถกรรมพื้นบ้านเป็นผลงานที่ชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ สร้างขึ้นมาด้วยฝีมือของตนเองเพื่อประโยชน์ใช้สอยตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ผลิตภัณฑ์เหล่านี้มีคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย และให้ความงามทางด้านศิลปะอันเกิดจากฝีมือและความชำนาญอันสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น จัดเป็นสิ่งแสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น

2. ลักษณะของหัตถกรรม

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงลักษณะของหัตถกรรม พอจะกล่าวได้ดังนี้

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2527) กล่าวถึงลักษณะของหัตถกรรม สรุปได้ดังนี้

1. สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอย การสร้างงานหัตถกรรมจะมีการพัฒนารูปแบบเรื่อยมา ซึ่งสามารถอำนวยความสะดวกได้อย่างเต็มที่ มักจะมีรูปแบบหัตถกรรมเฉพาะถิ่นปรากฏอยู่ด้วย
2. สร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก งานหัตถกรรมจะผลิตขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อให้เพียงพอับความต้องการของผู้คนในท้องถิ่นที่จะใช้ในชีวิตประจำวัน
3. มีราคาที่เหมาะสมหรือราคาต่ำ โดยทั่วไปหัตถกรรมพื้นบ้านควรมีราคาที่เหมาะสมเพราะทำขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อเป็นของใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนทั่วไป
4. มีลักษณะเฉพาะถิ่น คุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งของหัตถกรรมพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็นรูปแบบหรือการใช้วัสดุก็ตาม ควรมีลักษณะเฉพาะถิ่นของแต่ละแห่งซึ่งแตกต่างกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้วัสดุควรเป็นวัสดุธรรมชาติได้จากท้องถิ่นนั้น และควรเป็นรูปแบบเฉพาะถิ่นที่เกิดจากรูปแบบที่สืบทอดต่อกันมา

5. ช่างงานหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นผลผลิตของช่างพื้นบ้านธรรมดา มิใช่ฝีมือของศิลปินชั้นเยี่ยม คุณค่าทางศิลปะและคุณภาพของงานเกิดจากการทำเป็นจำนวนมากเป็นหลัก ลักษณะของการสร้างสรรค์ และลักษณะเฉพาะของช่างพื้นบ้านจะปรากฏออกมาโดยผ่านประเพณีที่สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษจากชั่วคนหนึ่งไปสู่อีกชั่วคนหนึ่งเป็นเวลานานร้อยปี และจะประสานกลมกลืนกับความเชื่อที่อยู่ในจิตใจของช่างพื้นบ้านแล้วแสดงออกมาในงานของเขา

นอกจากนั้นแล้วลักษณะของหัตถกรรม ยังสามารถสรุปตามลักษณะเด่นของหัตถกรรมพื้นบ้าน (มโน พิสุทธิรัตนานนท์, 2539) ดังนี้

1. ใช้วัสดุพื้นบ้านหรือวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนมาประดิษฐ์สร้าง
2. มีรูปแบบอิสระและเรียบง่าย
3. ใช้เวลาว่างประดิษฐ์สร้าง
4. ตอบสนองความต้องการใช้สอยเป็นหลัก
5. มีลักษณะเฉพาะถิ่น
6. แต่งไว้ด้วยความบริสุทธิ์ใจและจริงใจ
7. สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิต
8. มีคุณค่าคงที่
9. มีการสืบทอดที่ยาวนาน และมีลักษณะที่จะพัฒนาไปสู่แบบศิลปะประจำชาติ

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ลักษณะของงานหัตถกรรมพื้นบ้านจะต้องเกิดจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้วัสดุในท้องถิ่นและฝีมือของชาวบ้านในการสร้างสรรค์งาน ไม่ใช่เครื่องจักรกล ใช้เวลาว่างในการทำ ชิ้นงานที่ประดิษฐ์มีรูปแบบเรียบง่ายมุ่งประโยชน์ใช้สอยมากกว่าสวยงาม จึงสามารถผลิตได้จำนวนมาก แต่ขายในราคาปรกติ

3. ประเภทของงานหัตถกรรม

งานหัตถกรรมมีความหมายครอบคลุมด้านศิลปหัตถกรรม ที่เกิดจากฝีมือและความคิดสร้างสรรค์ของคนไทยในแต่ละภูมิภาคมากมาย เพื่อจัดให้เป็นหมวดสามารถแบ่งตามลักษณะได้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2534, หน้า 26-27) กล่าวถึงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน จำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะการใช้ หมายถึง การแบ่งโดยถือประโยชน์ของการใช้สอยหัตถกรรมเป็นหลัก ซึ่งจำแนกได้ 7 ประเภท ดังนี้

1.1 หัตถกรรมที่ใช้เป็นพาหนะทั้งทางบกและทางน้ำ เช่น เกวียน หรือลากเลื่อน เป็นต้น

- 1.2 หัตถกรรมที่ใช้ในการเกษตร เช่น ไถ คราด แอก เป็นต้น
 - 1.3 หัตถกรรมที่ใช้จับสัตว์ เช่น แห อวน ครอบ
 - 1.4 หัตถกรรมที่ใช้สอยในครัวเรือน เช่น เครื่องทองเหลือง เขียนหมาก เครื่องถ้วยชาม เป็นต้น
 - 1.5 หัตถกรรมที่ใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจ อาทิ เครื่องดนตรี เช่น ปี่ กลอง ทับ ซอ เป็นต้น
 - 1.6 งานหัตถกรรมที่ใช้ในพิธีทางศาสนาและการศึกษาเล่าเรียน เช่น ภาพพระบฏ สมุดข่อย บุษบกตั้งอิฐ เป็นต้น
 - 1.7 งานหัตถกรรมที่เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทำเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า การทอเสื่อ เป็นต้น
2. แบ่งตามวัสดุที่นำมาใช้ผลิต หมายถึง การแบ่งตามลักษณะวัสดุที่นำมาใช้เป็นหลัก จำแนกออกเป็น 8 ชนิด คือ
- 2.1 เครื่องหนังเป็นเครื่องใช้จากสัตว์ เช่น หนังวัว หนังควาย หนังงู เป็นต้น
 - 2.2 เครื่องปั้นดินเผา เป็นภาชนะทำด้วยดินแล้วนำไปเผาและเคลือบ
 - 2.3 เครื่องไม้ เป็นเครื่องใช้สอยทำด้วยไม้ เนื้ออ่อนและไม้เนื้อแข็ง
 - 2.4 เครื่องไม้ไผ่และหวาย เป็นผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่และหวาย ส่วนใหญ่ใช้วิธีจักสานเกือบทั้งสิ้น
 - 2.5 เครื่องรัก เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ยางต้นรักมาทาทับหรือเคลือบ เพื่อรักษาเนื้อไม้ นอกจากนี้อาจใช้วัสดุอื่นมาทำเป็นเครื่องลงรักก็ได้ เช่น กระจาด ผ้า กระเบื้อง เป็นต้น
 - 2.6 งานหล่อ เป็นผลิตภัณฑ์ที่จำลองรูปพรรณลวดลายหรือภาชนะ จากรูปหุ่นที่สร้างเป็นแบบ ซึ่งทำด้วยโลหะ ปูน หรือทราย เป็นต้น
 - 2.7 เครื่องทอข้อม เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้เส้นใยธรรมชาติ หรือใยประดิษฐ์ ผลผลิตจากการทอข้อมออกมาในรูปต่าง ๆ เช่น เสื่อผ้า กระเป๋า เป็นต้น
 - 2.8 เครื่องโลหะ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้โลหะเป็นส่วนประกอบ สำคัญในการผลิตซึ่งมีหลายวิธี โลหะที่ใช้ผลิต เช่น เหล็ก สังกะสี อลูมิเนียม ทองแดง ดีบุก เป็นต้น
- สุวิทย์ จิระมณี (2548, หน้า 29-33) ได้จำแนกงานหัตถกรรมพื้นบ้านออกเป็นหมวดดังต่อไปนี้
1. งานถักทอ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากการทอผ้า ทอเสื่อ งานถักทอ เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น
 2. เครื่องจักสานไม้ไผ่และหวาย เป็นผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่มีความใกล้ชิดกับมนุษย์

มาช้านาน เช่น

- 2.1 ภาชนะเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กระจาด กระด้ง ตะแกรง เป็นต้น
- 2.2 ผลิตภัณฑ์พลาสติกมีลักษณะเป็นแผ่นใหญ่ เช่น เสื้อลำแพน เสื้อหาวย เสื้อกระจุค

เป็นต้น

- 2.3 ผลิตภัณฑ์สวมศีรษะ เช่น งอบ หมวก กู๊ป เป็นต้น ใช้ป้องกันแดดและฝนให้แก่

ชาวเกษตรกร

- 2.4 ผลิตภัณฑ์เครื่องเรือน ได้แก่ โต๊ะ เก้าอี้ ชั้นวางของ เป็นต้น
- 2.5 ผลิตภัณฑ์ด้านกีฬา เช่น ตะกร้อ

3. เครื่องรัก เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย โดยใช้ยางรักสี ชาติ มุก ทองคำเปลว เป็นวัตถุดิบสำคัญในการตกแต่งผิวภาชนะ เช่น ขันน้ำ แอบยา เขียนหมาก พานขันโตก เป็นต้น

4. ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา ย่านลิเภาเป็นพืชพันธุ์ไม้เถาจำพวกเฟิร์น ลักษณะเป็นพุ่มมีเถา เลื้อยเกาะตามต้นไม้อื่น เถาและใบยาวประมาณ 1-2 เมตร ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาเป็นหัตถกรรมที่นิยม ทำกันทางภาคใต้โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภาเป็นงานหัตถกรรมเครื่องจักสานพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ ตั้งแต่สมัยโบราณมาได้แก่ประเภทกล่องยาเส้น พานเขียนหมาก เป็นต้น

5. เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ การปั้น เเผา และเคลือบภาชนะใช้สอยในงานต่าง ๆ เช่น ถ้วย ชาม แจกัน ซึ่งในสมัยโบราณเรียกว่า เครื่องเบญจรงค์ เครื่องสังคโลก และเครื่องดินเผาด่านเกวียน เครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทยมีทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบมีหลักฐานค้นพบมีอายุอยู่ราว 6,000 ปีมาแล้ว

6. เครื่องไม้ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องไม้มีมาช้านานแล้ว เนื่องด้วยในอดีตประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ไม่จึงเป็นวัสดุที่หาได้ง่าย บรรพบุรุษของเรานำไม้ มาใช้ประโยชน์มากมาย เพื่อสนองความจำเป็นในชีวิตประจำวันของชีวิตคนไทย เช่น การสร้าง เรือไทย ยานพาหนะ เรือนแพ เกวียน เครื่องมือเครื่องใช้ทางเกษตรและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเครื่องเล่นและเครื่องดนตรี เช่น ระนาด จะเข้ พิณ และกลอง เป็นต้น

7. เครื่องหนังสัตว์ หนังสัตว์เป็นวัตถุดิบสำหรับทำผลิตภัณฑ์เพื่อสนองประโยชน์ หัตถกรรมเครื่องหนังได้ 2 ประเภทคือ เครื่องหนังแกะลวดลายและเครื่องหนังตัดเย็บ

กรรมวิธีของการทำเครื่องหนังเริ่มต้นจากการนำหนังสัตว์มาตากแห้ง แล้วนำมาประดิษฐ์ เป็นงานหัตถกรรมสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ประเภทในซัลดลาย ลงสี ประเภทใช้ผิว เช่น หนังจระเข้ หนังปลากระเบน ทำรองเท้า กระเป๋า และหนังแกะลวดลาย ได้แก่ หนังตะลุง

8. งานรัตนชาติ ได้แก่ งานผลิตภัณฑ์อัญมณีและเครื่องประดับ ได้แก่ เพชร พลอย ประภษัตร์รัตนชาติที่พบในประเทศไทย ได้แก่ เพชร ทับทิม ไพลิน นิล บุษราคัม เพทาย เป็นต้น แหล่ง พลอย ทับทิม และไพลินที่สำคัญ มีการขุดพลอย ทำเหมืองพลอย มากที่สุดในจังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราด และจังหวัดกาญจนบุรี

9. งานกระดาษ บรรพบุรุษไทยได้คิดทำกระดาษจากวัสดุที่หาได้จากวัสดุในท้องถิ่น คือ กระดาษข่อย และต้นปอสา เพื่อทำกระดาษข่อยและกระดาษสา ตามกรรมวิธีพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์กระดาษแบ่งตามสภาพการใช้วัสดุ คือ

ผลิตภัณฑ์กระดาษแผ่น ได้แก่ เครื่องเล่นเพื่อความบันเทิง และเครื่องตกแต่งผลิตภัณฑ์กระดาษสา ได้แก่ สมุดไทย ร่ม และวาว เป็นต้น

10. งานโลหะ มนุษย์รู้จักใช้โลหะ เหล็ก และสัมฤทธิ์มาเป็นผลิตภัณฑ์ เครื่องมือ เครื่องใช้เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ นอกจากจะนำมาใช้ทำเครื่องประดับรูปเคารพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ซึ่งปัจจุบันรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่อง โลหะมีหลายประเภท เช่น เครื่องทองลงหิน เครื่องทองเหลือง เครื่องทอง เครื่องเงิน และเครื่องถม เป็นต้น

11. งานเครื่องแก้ว ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากเครื่องแก้ว เช่น ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ แก้วน้ำ จาน ชาม โคมไฟ เป็นต้น

12. ผลิตภัณฑ์จากหิน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยจากหินแกะสลัก เช่น ครกหิน แผ่นจารึก แผ่นหินปูพื้น เป็นต้น

13. ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่นอกเหนือดังกล่าวแล้ว เช่น ตุ๊กตาไทย ผลิตภัณฑ์จากดินชนมบั้ง พลาสติก และดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2535, หน้า 36-38) ได้จำแนกงานหัตถกรรมตามกรรมวิธีการสร้าง และการผลิต สรุปได้ดังนี้

1. เครื่องเคลือบดินเผา (Ceramics) ได้แก่ ภาชนะดินเผาธรรมดา และดินเผาเคลือบด้วยน้ำเคลือบชนิดต่าง ๆ

2. การทอผ้าและการเย็บปักถักร้อย (Textile and Embroidery) ได้แก่ การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย รวมถึงการเย็บปักถักร้อยเพื่อการตกแต่งด้วย

3. การแกะสลัก (Carving) ได้แก่ การแกะสลักไม้ และการแกะตัวหนังสือตะลุง

4. หัตถกรรมโลหะ (Metal Works) เช่น การทำเครื่องเหล็ก เครื่องทองเหลือง เครื่องทองแดง เป็นต้น

5. เครื่องจักสาน (Basketry Mats) เช่น ไม้ไผ่ หวาย ย่านลิเภา ใบเตย เป็นต้น

6. การก่อสร้าง (Architectures) ได้แก่ สถาปัตยกรรมพื้นบ้านทั่วไป และการก่อสร้างอาคารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

7. การเขียนภาพ (Painting and Drawing) เช่น จิตรกรรม หรืองานเขียนระบายสีงานวาดเส้น เป็นต้น

8. การปั้นรูปและลวดลายประดับ (Sculpture and Decorating Motive) อาทิ งานประติมากรรมทั้งหลาย เช่น พระพุทธรูป รูปเคารพ ตุ๊กตา เป็นต้น

9. การทำเครื่องกระดาษ (Paper Mache) อาทิ การทำกระดาษพื้นบ้าน เช่น กระดาษสา การทำหัวโขน การทำหน้ากาก เป็นต้น

10. ประเภทเบ็ดเตล็ด ได้แก่ งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ไม่อาจจัดเข้าประเภทใดได้อย่างแน่นอน เช่น การจัดดอกไม้ การแกะสลักผลไม้ การทำลูกบิด เป็นต้น

4. องค์ประกอบของการผลิตงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

หัตถกรรมพื้นบ้านมีองค์ประกอบ หรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผลิตมากมายซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านไว้หลายลักษณะพอจะประมวลได้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยสรุปไว้ ดังนี้

1. วัสดุ วัสดุในท้องถิ่นที่มีแตกต่างกัน เป็นเงื่อนไขบังคับให้ชาวบ้านในท้องถิ่นคิดแก้ปัญหา โดยนำเอาวัสดุที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุด และได้รูปแบบสอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอย จึงทำให้แต่ละท้องถิ่นใช้วัสดุในการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านแตกต่างกัน

2. สภาพทางเศรษฐกิจ สถานะทางเศรษฐกิจในสังคมของชาวบ้านมีส่วนเป็นอย่างมากที่ต้องทำสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ขึ้นเองภายในครอบครัว จึงทำให้เกิดการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้นมาหลายชนิด และกระจายทั่วไป

3. ความจำเป็นในการใช้สอย ความจำเป็นในการใช้สอยของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น อาจเหมือนหรือแตกต่างกัน รูปแบบของงานช่างฝีมือพื้นบ้านจึงเกิดขึ้นเหมือนกันหรือแตกต่างกันได้

4. สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพดินฟ้าอากาศมีส่วนที่ก่อให้เกิดช่วงเวลาเพื่อการสร้างสรรคงานศิลปหัตถกรรม ซึ่งชาวบ้านจะมีการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้นมาเพื่อที่ประโยชน์ในช่วงฤดูกาลนั้น ๆ

5. ลัทธิความเชื่อ ลัทธิความเชื่อมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานช่างฝีมือ เช่น การสลักหยวกในงานพิธีรดน้ำในงานศพ การแกะสลักหน้าพรานเพื่อในการแสดงมโนราห์ เป็นต้น

จากการศึกษางานวิจัยของ อภัย นาคง (2523, หน้า 2-5) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านไว้สรุปได้ดังนี้

1. ความจำเป็นทางประโยชน์ใช้สอย เนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพต่างกัน จึงมีความจำเป็นต้องสร้างสรรค์สิ่งใช้สอยในการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน เช่น ชาวนาต้องสร้างไถ คราด แยก ชาวสวนผักผลไม้ก็ต้องสร้างตะกร้า กระจาด กระบุง เป็นต้น ทำให้เกิดผลผลิตทางหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้นมาหลากหลายชนิด

2. วัสดุหรือวัตถุดิบ ชุมชนใดอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีวัตถุดิบใดก็จะนำเอาสิ่งที่มีอยู่นั้นมาทำงานหัตถกรรม จึงทำให้เกิดหัตถกรรมจากวัสดุพื้นเมืองที่หลากหลาย

3. ทัศนียมคททอด หมายถึง ความนิยมชมชอบทางความงามซึ่งแสดงออกมาให้เห็น ทั้งรูปร่าง ทรวดทรง สีผิว การตกแต่งรายละเอียดต่าง ๆ กลุ่มชนใดมีรสนิยมคททอดอย่างไร ก็ย่อมแสดงออกมาอย่างนั้น จึงทำให้เกิดผลผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านหลากหลายรูปแบบ

4. สังคมและขนบธรรมเนียมประเพณี ขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชนในสังคมชนบทมีส่วนสำคัญในการปรับปรุงรูปแบบของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันเพียงใด งานหัตถกรรมพื้นบ้านก็ย่อมมีลักษณะของแต่ละท้องถิ่นเพียงนั้น

จากการศึกษาเอกสารประกอบการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านของ มโน พิสุทธิรัตนานนท์ (2539, หน้า 12-13) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการผลิตงานหัตถกรรมพื้นบ้านสรุปได้ดังนี้

1. ความจำเป็นในการดำรงชีวิต มนุษย์ต้องการปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต จึงคิดค้นวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยสี่เหล่านั้น เกิดเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้นเพื่อสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต

2. ลักษณะภูมิประเทศและลมฟ้าอากาศ เป็นมูลเหตุสำคัญในการเกิดหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละลักษณะภูมิประเทศ และลมฟ้าอากาศ

3. ทรัพยากรท้องถิ่น หรือทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสาเหตุให้หัตถกรรมพื้นบ้านมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น

4. ประเพณีความเชื่อและค่านิยมพื้นบ้าน มีส่วนสำคัญต่อการแสดงออก และการประดิษฐ์งานหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยเฉพาะความเชื่อและค่านิยมอันเกี่ยวเนื่องด้วยประเพณี มักจะมีลักษณะพิเศษแตกต่างกันไปในงานหัตถกรรมแต่ละท้องถิ่น

5. ความบันเทิงทางศิลปะ คือความรู้สึกต่อความงาม หรือยังเห็นคุณค่าของความงามของแต่ละบุคคลอันเป็นแรงบันดาลใจให้สร้างสรรค์งาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และทักษะเฉพาะ ตัวของช่างแต่ละบุคคลด้วย

6. อิทธิพลของงานศิลปะหรือศิลปหัตถกรรมจากต่างถิ่นหรือต่างแดน เป็นมูลเหตุสำคัญมากในยุคปัจจุบันการติดต่อสื่อสารที่สะดวกทำให้เกิดการนำเอาลักษณะ รูปแบบต่างถิ่นที่พึงพอใจ มาผสมผสานในงานศิลปหัตถกรรมของตนเอง การผลิตงานหัตถกรรมพื้นบ้านจึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

จากการวิจัยเรื่อง การศึกษาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดสงขลาของ อภิญญา ลิทธิพันธ์ (2546, หน้า 186-191) ผลการศึกษาด้านองค์ประกอบของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสรุปได้ดังนี้

1. วัสดุ เช่น ดินเหนียว จี๊ถั่วกลีบ น้ำ เป็นต้น
2. อุปกรณ์ เช่น บ่อเก็บดิน จอบ เครื่องนวดดิน เป็นต้น
3. เงินทุน แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ เงินทุนถาวรที่ใช้ในการจัดหาและก่อสร้างอุปกรณ์ต่าง ๆ และเงินทุนหมุนเวียนซึ่งมีจำนวนไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับปริมาณการผลิต ส่วนใหญ่ใช้เงินทุนส่วนตัว
4. แรงงาน เป็นแรงงานจากบุคคลในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่
5. การจัดการ เป็นการจัดการในระบบของครอบครัวผู้ประกอบการควบคุมการผลิตเองทุกขั้นตอน โดยผลิตตามรายการสั่งซื้อและมักผลิตในแบบดั้งเดิม
6. สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ทั้งการคมนาคม สภาพดิน น้ำ และป่าไม้มีเพียงพอในการนำมาใช้ ส่วนสภาพภูมิอากาศช่วงฤดูฝนจะเป็นอุปสรรคในการตากเครื่องปั้นดินเผา
7. สภาพทางเศรษฐกิจ เดิมอาชีพของคนในชุมชนขึ้นอยู่กับการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ปัจจุบันเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นมากขึ้น การขายเครื่องปั้นดินเผาขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ การซื้อขายมี 3 ลักษณะ ได้แก่ พ่อค้าคนกลางมารับซื้อ ที่แหล่งผลิต การซื้อโดยตรง และการนำไปเสนอขายยังร้านค้า
8. ความจำเป็นทางประโยชน์ใช้สอย เดิมเครื่องปั้นดินเผาผลิตขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันผลิตเป็นของที่ระลึกและของประดับตกแต่งมากขึ้น
9. รสนิยม รสนิยมในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ ได้แก่ คนในชนบทชอบซื้อเพื่อประโยชน์ใช้สอย คนในเมืองชอบซื้อของประดับตกแต่ง และคนต่างชาติชอบซื้อของที่ระลึกและของประดับตกแต่งที่มีลวดลายเด่นสะดุดตา
10. ความเชื่อ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้เครื่องปั้นดินเผาประกอบพิธีกรรม เป็นต้น
11. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น รับการถ่ายทอดดั้งเดิมจากชาวจีน หัวหน้าครอบครัวถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้าน สมาชิกรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะรับ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนี้ เป็นต้น

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านประกอบด้วยองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ เงินทุน แรงงาน การจัดการ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ ประโยชน์ใช้สอย ความเชื่อ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

5. ขั้นตอนและวิธีการผลิตหัตถกรรม

หัตถกรรมพื้นบ้านมีกระบวนการผลิตแตกต่างกันไป ซึ่งนักวิชาการได้กล่าวถึงขั้นตอนและวิธีการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านไว้หลายลักษณะพอจะประมวลได้ดังนี้

อนันต์ การะเกด (2539, หน้า 122-124) ได้ศึกษาหัตถกรรมกระจูดบ้านทอน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส ผลการศึกษาด้านขั้นตอนและวิธีการผลิต สรุปได้ดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมกระจูด โดยการดำเนินการตามลำดับ คือ การคัดเลือก การถอน การคัดขนาด การคลุกโคลน การตาก การตำหรือรีด และการย้อม
2. วิธีการผลิตหัตถกรรมกระจูด โดยดำเนินการตามลำดับ คือ การสาน ผู้สาน และการเก็บริม

นิรัตน์ นวลถวิล (2540, หน้า 86-91) ได้ศึกษาหัตถกรรมย่านลิเภาที่บ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาขั้นตอนและวิธีการผลิตสรุปได้ดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมย่านลิเภาและวัสดุอุปกรณ์
 - 1.1 การเตรียมย่านลิเภา โดยการดำเนินการตามลำดับ คือ การคัดเลือกย่านลิเภา การตัด การจัดเส้นตอก และการชักเรียงเส้นตอก
 - 1.2 การเตรียมทำแบบผลิตภัณฑ์ มีสองแบบ คือ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้แบบเป็นแกนนำ และผลิตภัณฑ์ที่ผู้ผลิตคิดสร้างแบบขึ้นเอง ซึ่งอาจใช้โครงร่าง หรือใช้เบ้า
 - 1.3 การเตรียมวัสดุประกอบการผลิต เช่น หวาย ไม้ไผ่ ไม้ต้นเป็ด ไม้ทองหลาง ก้านจวน เบ้าแบบ แป้นรอง ชีกรอง ด้าย กาว ลีข้อมผ้า สารส้ม น้ำยาเคลือบผลิตภัณฑ์ เกลือแกง หม้อ ตะปู เหล็กแหลม เป็นต้น
 - 1.4 การเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการผลิต เช่น มีดบาง ขวาน มีดพรว้า มีดจักตอก แป้นชักเรียง เลื่อย กบ สว่าน เป็นต้น
2. ขั้นตอนการทำหัตถกรรมย่านลิเภา มีดังนี้
 - 2.1 การสาน โดยการเลือกสายสะพานและวิธีสาน

2.2 การประกอบรูปลักษณะตัวผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ทั้งใช้แกน ใช้โครงร่าง และใช้เบา

ศรีอรุณ เรื่องฤทธิ์ (2544, หน้า 63) ได้ศึกษางานหัตถกรรมใบเตยบ้านโตะบัน ตำบลบ่อหิน อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ผลการศึกษาขั้นตอนและวิธีการผลิต สรุปได้ดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมใบเตยและวัสดุอุปกรณ์ โดยดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1.1 การเตรียมใบเตย มี 7 ขั้นตอน คือ การคัดเลือกต้นเตย การตัดใบ การริดหนาม และย่างใบ การกรีดใบ การแช่น้ำ การตากดอกเตย และการย้อมสีดอกเตย

1.2 การเตรียมวัสดุ ได้แก่ ดอกเตย สีเคมี น้ำส้มสายชู และเกลือแกง

2. ขั้นตอนการผลิตจักสานใบเตย มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 ขั้นสานและขึ้นรูปผลิตภัณฑ์

2.2 ขั้นใส่หูกระเป่าและตกแต่งลายละเอียด

2.3 ขั้นเก็บความเรียบร้อยของผลิตภัณฑ์

ผอบ ชนวรรณ โฉ (2546, หน้า 153-154) ได้ศึกษาวัฒนธรรมการตีเหล็กบ้านนาบือ ตำบลควนปริง อำเภอมืองตรัง จังหวัดตรัง ผลการศึกษาขั้นตอนและวิธีการผลิตสรุปได้ดังนี้

1. ขั้นการตัดเหล็ก โดยใช้เหล็กแหลมหรือเหล็กมัด ไปเผาไฟในเตาจนกระทั่งมีสีแดง นำออกมาตัดด้วยเหล็กตัดหรือสกัดตัดเหล็กให้มีความยาวตามต้องการ

2. ขั้นการขึ้นรูปหรือแปรรูป โดยการนำเหล็กที่ตัดแล้วมาตีส่วนปลายให้กว้างออกเพื่อขึ้นรูปเป็นส่วนบ้องของมิด

3. ขั้นการแต่งรูป โดยนำเหล็กที่ขึ้นรูปแล้วไปเผาไฟ แล้วนำออกมาตีเพื่อแต่งรูปให้ได้ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ตามต้องการ

4. ขั้นการตีตรา เป็นการประทับตราหรือยี่ห้อยลงบนผลิตภัณฑ์

5. ขั้นการแต่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงาม

6. ขั้นการชุบ โดยเฉพาะการนำส่วนคมของมิดประมาณ 1 เซนติเมตรไปเผาไฟให้ร้อนแดง หลังจากนั้นนำไปจุ่มในรางน้ำแล้วรีบยกขึ้น

จากทัศนคติของนักวิจัยดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ขั้นตอนและการผลิตหัตถกรรมนั้นมี 2 ประการ ได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมวัสดุ/ อุปกรณ์ และขั้นตอนการผลิต

6. คุณค่าของหัตถกรรม

หัตถกรรมเป็นงานฝีมือที่ผลิตขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน และขณะเดียวกันก็มีคุณค่าทางด้านความงามด้วย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. คุณค่าด้านการใช้สอย หมายถึง วัสดุสำหรับการใช้สอยในวิถีชีวิตของชาวบ้าน กล่าวคืองานหัตถกรรมมีวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์อยู่ที่ประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ซึ่งจำแนกได้คือ

1.1 การสร้างรูปทรง โครงสร้าง และลวดลาย

1.2 การเลือกใช้วัสดุเพื่อให้สนองตอบประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ

2. คุณค่าทางด้านความงาม หมายถึง ความสวยงามในงานหัตถกรรมที่ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของรูปทรงและรูปแบบ ซึ่งผู้ผลิตได้เรียนรู้และปรับปรุงพัฒนาเรื่อยมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ความสมดุลของหัตถกรรม หมายถึง รูปทรง เส้นรอบนอก โครงสร้างลวดลาย ตลอดจนวัสดุที่ใช้มีความสมดุลกันหรือไม่ ผลงานหัตถกรรมส่วนใหญ่จะมีความสมดุลทั้งสองข้างทั้งในด้านรูปและลวดลาย

2.2 สัดส่วน หมายถึงการสร้างรูปทรงให้มีขนาดเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยและองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ลวดลาย โครงสร้าง และคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิด เป็นต้น

2.3 จังหวะหรือช่วงจังหวะ หมายถึง ความเคลื่อนไหวที่มีความซ้ำและต่อเนื่องกันเป็นระยะ รวมถึงเส้นรอบนอกของหัตถกรรมที่มีความโค้งและเว้า หรือคอด หัก ๆ ซ้ำ ๆ กัน แต่จะต้องประสานกลมกลืนหรือลวดลายให้มีจังหวะกับรูปชายและโครงสร้าง จังหวะในงานศิลปะมีสามลักษณะคือ จังหวะรูปร่าง จังหวะของน้ำหนัก และจังหวะของขนาด

2.4 ความประสานกลมกลืน หมายถึง ความพอดีของส่วนประกอบของสิ่งนั้น ความพอดีจะก่อให้เกิดเอกภาพ มีความงามที่มีความประสานกลมกลืน เกิดขึ้นได้หลายลักษณะ เช่น ความประสานกลมกลืนกันด้วยสี ขนาด ความเข้ม เป็นต้น

2.5 ความขัดแย้ง หมายถึง ความไม่ประสานกลมกลืนกัน ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกับความประสานกลมกลืน ความขัดแย้งจะช่วยให้งานหัตถกรรมดูไม่จืดชืดเกินไป ลักษณะความขัดแย้งต่าง ๆ เช่น การใช้ลวดหรือพลาสติกเข้าไปประกอบกับเครื่องจักสาน ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งได้

2.6 จุดเด่นในงานศิลปะ หมายถึง ความน่าสนใจแก่ผู้พบเห็น จุดเด่นเหล่านี้จะเกิดได้ด้วยการเพิ่มรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย วัสดุ และสี งานหัตถกรรมมีจุดเด่นอยู่ที่ลวดลายและการเลือกใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดความรู้สึกตื่นตาและตื่นใจ (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2536)

ศรีอรุณ เรื่องฤทธิ์ (2544, หน้า 122-123) ศึกษาหัตถกรรมใบเตยบ้านโตะบัน ตำบลบ่อหิน อำเภอลิเกา จังหวัดตรัง ผลการศึกษาด้านคุณค่าสรุปได้ดังนี้

1. คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย หัตถกรรมใบเตยบ้านโต๊ะบัน เน้นคุณค่าทางการใช้สอยประจำวันเป็นสำคัญ เช่น ตะกร้า เสื่อ กระเป๋าถือ เป็นต้น

2. คุณค่าด้านศิลปะ หัตถกรรมใบเตยบ้านโต๊ะบัน มีคุณค่าด้านความงามและศิลปะ ประกอบด้วยความงามและศิลปะ ประกอบด้วยความงามที่เกิดขึ้นจาก วัสดุที่นำมาใช้ทำหัตถกรรม และความงามที่เกิดจากรูปทรง

3. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ หัตถกรรมใบเตยบ้านโต๊ะบัน สร้างอาชีพเสริม สร้างรายได้ทำให้ชาวบ้านมีฐานะดีขึ้น ส่งผลให้เกิดภาวะเศรษฐกิจดีขึ้น

4. คุณค่าด้านสังคมสัมพันธ์ หัตถกรรมใบเตยบ้านโต๊ะบัน ก่อเกิดความสัมพันธ์ 4 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

5. คุณค่าด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรมใบเตยบ้านโต๊ะบัน ทำจากความรู้ความสามารถเฉพาะตัวของชาวบ้านซึ่งมีคุณค่าทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

6. คุณค่าทางด้านจิตนีสัย หัตถกรรมใบเตยบ้านโต๊ะบัน ส่งผลให้ชาวบ้านสร้างจิตนีสัยในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความสามัคคีในกลุ่ม ความมีจิตใจเอื้ออารี และการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

นิรัตน์ นวลถวิล (2540, หน้า 86-91) ได้ศึกษาหัตถกรรมย่านลิเภาที่บ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาในด้านคุณค่า สรุปได้ดังนี้

1. คุณค่าด้านศิลปะ หัตถกรรมย่านลิเภาที่บ้านหมนมีรูปทรง สัดส่วน จังหวะประสานกลมกลืน ความขัดแย้ง มีจุดเด่นในงานศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์จะมีรูปทรงสมดุลงัน ขนาดของผลิตภัณฑ์ได้สัดส่วน

2. คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย หัตถกรรมย่านลิเภาบ้านหมน ส่วนใหญ่มีความสะดวก กระชับรัดกุมและมีการใช้สอยภายในท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง

3. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ หัตถกรรมย่านลิเภาที่บ้านหมน มีการผลิตกันมากจนสามารถสร้างเป็นรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างดี

4. คุณค่าด้านสังคมสัมพันธ์ หัตถกรรมย่านลิเภาที่บ้านหมน ช่วยส่งเสริมความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับคนภายนอก

5. คุณค่าด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรมย่านลิเภาที่บ้านหมน แสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นที่รู้จักเลือกสรรเอาวัสดุที่มีในท้องถิ่น มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้คนในท้องถิ่นและผู้พบเห็นเกิดความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น

สุภาคย์ อินทองคง (2529, หน้า 14) ได้กล่าวถึงคุณค่าหัตถกรรม สรุปได้ว่า หัตถกรรมให้คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย ช่วยเพิ่มรายได้แก่ผู้ประกอบการ มีการแบ่งงานกันทำในสังคม เช่น ฝ่ายจักวัสตุ ฝ่ายผลิต ฝ่ายการตลาดจำหน่าย เป็นต้น นอกจากนั้นยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ลดปัญหาการว่างงานในท้องถิ่น ได้เป็นอย่างดี

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คุณค่าของหัตถกรรมพื้นบ้านนั้นมีหลายประการ ได้แก่ คุณค่าทางภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ คุณค่าทางด้านสังคมสัมพันธ์ คุณค่าทางด้านความงามและศิลปะ และคุณค่าทางด้านจิตนิสัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมหินทราย

หินทราย คือ หินมีรูพรุนซึ่งเกิดจากเม็ดทรายผนึกติดกันด้วยสารซิลิกา หรือ สารอื่น ๆ เช่น ออกไซด์ของเหล็ก ดินเหนียว หรือแคลไซต์ หินทรายมีหลายชนิด ส่วนใหญ่แล้วจะสกัดได้ง่ายถ้าขุดขึ้นมาจากเหมืองใหม่ ๆ เพราะเนื้อยังชุ่มน้ำอยู่ ซึ่งน้ำในเนื้อหินทรายจะเต็มไปด้วยแร่ธาตุและสารต่าง ๆ ละลายอยู่ แต่ถ้าก้อนหินนี้ถูกอากาศนานเข้า ความชื้นในเนื้อหินจะค่อยระเหยไปเหลือแต่แร่ธาตุ มีผลให้ช่วยกันจับยึดเนื้อหินจนแข็งตัว หินทรายที่ประติมากรชาวอเมริกันนิยมใช้ในการแกะสลัก ได้แก่ หินสีน้ำตาล (Brown Sandstone) หินทรายแอมเฮร์สต์ (Amherst Sandstone) และหินดินวิลล์ (Danville Stone) ซึ่งบางครั้งอาจเรียกว่า “หินมณฑลคันทัน” สำหรับหินทรายในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นิยมนำมาใช้สลักประติมากรรมและ/หรือสร้างสถาปัตยกรรม (เทวสถาน พุทธสถาน) ได้แก่ หินทราย ลักษณะสีชมพู สีเขียว และสีน้ำตาล (สุชาติ เกาทอง, 2547, หน้า 72)

“หิน” มีรูปลักษณะและคุณลักษณะทางกายภาพที่หลากหลายเหมาะสำหรับนำไปใช้ทำผลิตภัณฑ์แกะสลักหิน ได้แก่ ชนิดของสี ความแข็ง ความอ่อน พื้นผิว ลวดลาย สีของหินจะออกตั้งแต่สีแดง น้ำตาล และเทา ไปจนถึงออกทางสีขาว น้ำเงิน และเขียว หินมีทั้งความแข็งแรง และความอ่อนนุ่มจนสามารถใช้เล็บจีดข่วนได้ อีกทั้งพื้นผิวของหินบางชนิดมีลวดลายหินสวยงาม หลังจากได้รับการขัดแต่งแล้ว บางชนิดก็มีแถว แนวเส้น หรือเป็นด่างเป็นดวง หรือเป็นลวดลาย สลับสีต่าง ๆ กันไป ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวของหินต้องได้รับการเอาใจใส่ ดูแล เพื่อให้เกิดผลต่อการสร้างสรรค์รูปแบบผลิตภัณฑ์ในท้ายที่สุด (สุชาติ เกาทอง, 2547, หน้า 69)

หินเป็นวัสดุอีกชนิดหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีความเป็นอยู่ของชีวิตมนุษย์ มนุษย์รู้จักหินและนำหินมาใช้งานเป็นเครื่องมือมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ เช่น การนำหินมาแกะแทะเป็นเครื่องมือและทำเป็นอาวุธต่าง ๆ เช่น ขวานหิน ปลายหอก ฉมวก และอื่น ๆ เพื่อเป็นอาวุธในการล่าสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพ ใช้ส่วนคมของหินมาสับ ตัด เลื่อน แล่นเนื้อ ใช้ขูดฝังฝังด้านในของหนังสัตว์เพื่อใช้หนังนั้นมาเป็นเครื่องนุ่งห่มกันร้อน หนาว ใช้หินสับตัดต้นไม้ ขูด ขว้างปา ทบสัตว์ และอื่น ๆ

ส่วนการแกะสลักนั้นเท่าที่พบหลักฐานย้อนอดีตเก่าแก่ชัดเจนคงจะเป็นการแกะ และ ปล่อยให้เป็นแม่พิมพ์ไว้หล่อโลหะ ซึ่งอยู่ในยุคโลหะ คือ มนุษย์แกะพิมพ์จากหิน 2 ก้อน แล้วนำมาประกบกันเพื่อเป็นแม่พิมพ์หล่อโลหะ เป็นเครื่องมือประเภท มีด ขวานมีคม หรือปลายหอก หรือหล่อเป็นต่างหู หรือกำไลแขนข้อมือ เป็นต้น การนำหินมาทำแม่พิมพ์จึงนิยมกันอย่างกว้างขวางในยุคนั้น และได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ก็ยังใช้แม่พิมพ์หินกันอีกเป็นบางเรื่อง (กรมศิลปากร, 2532, หน้า 23)

1. ประวัติความเป็นมาของงานหัตถกรรมหินทราย

งานหัตถกรรมหินทรายในประเทศไทย มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ซึ่งนักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของงานหัตถกรรมหินทราย พอประมวลได้ดังนี้

สุชาติ เถาทอง (2547, หน้า 10) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการแกะสลักหินสรุปได้ว่า การแกะสลักหินเป็นงานช่างที่มีมาแต่โบราณ นับตั้งแต่ไทยได้มีสัมพันธไมตรีกับชาวจีน และมีการติดต่อค้าขายกับเมืองจีน ในช่วงต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-3) เป็นต้นมา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทย และประกอบอาชีพในทุกสาขาอาชีพ เช่น ชวานา ชาวไร่ กรรมกร ช่างไม้ ช่างปูน ช่างเหล็ก ช่างทอง ช่างเขียน ฯลฯ ดังนั้น ชาวจีนจึงได้นำความรู้ ความสามารถเชิงช่างแกะสลักหินที่คิดค้นมาจากถิ่นกำเนิดนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบไทย ส่งผลให้ช่างฝีมือของไทยเกิดการเรียนรู้ตามแบบอย่างจีนและได้มีการพัฒนารูปแบบของงานช่างแกะสลักหินเพื่อตอบสนองความต้องการทางการใช้สอยในครัวเรือน และประกอบพิธีตามความเชื่อ วัฒนธรรม ค่านิยมต่าง ๆ และมีการสืบทอดฝีมืองานช่างแกะสลักหินมาจนถึงปัจจุบัน

2. ลักษณะและประเภทของงานหัตถกรรมหินทราย

งานหัตถกรรมหินทรายสามารถแบ่งออกได้หลายประเภท ซึ่งนักวิชาการต่าง ๆ ได้ประมวลไว้พอสรุปได้ดังนี้

ประเภทงานประติมากรรม

1. แบบร่องลึก เป็นการแกะหรือปั้นวัสดุหน้าเรียบให้มีความลึก จากการขูดประทับรอย มักใช้ในเครื่องปั้นดินเผา การสร้างพื้นผิวต่าง ๆ ลงบนดินเหนียว
2. แบบนูนต่ำ เป็นการสร้างรูปนูนจากพื้นเพียงเล็กน้อย เช่น มองเห็นด้านหน้าและด้านข้าง เช่น เกรียบบาท
3. แบบนูนสูง เป็นการสร้างรูปนูนจากพื้นให้เห็นด้านหน้าและด้านข้างส่วนด้านหนึ่งติดอยู่กับพื้น เช่น รูปปั้นบริเวณฐานอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย รูปสลักหินทับหลังนารายณ์

บรรพตสินธุ์

4. แบบลอยตัว เป็นการปั้นที่สามารถมองเห็นได้รอบทิศ ซึ่งมีฐานด้านล่างติดกับพื้น เช่น รูปปั้นอนุสาวรีย์ต่าง ๆ พระพุทธรูป เป็นต้น

ประเภทงานแกะ

โดยปกติงานช่างแกะจะมีงานปฏิบัติที่อาจแยกเป็นประเภทของงานได้ 3 ประเภท คือ งานช่างแกะประเภทที่เป็นลาย งานช่างแกะประเภทที่เป็นภาพ และงานช่างแกะประเภทที่เป็นลายปนภาพ ซึ่งแต่ละประเภทจะมีความแตกต่างกัน ดังนี้คือ

1. งานช่างแกะประเภทที่เป็นลาย หมายถึง งานช่างแกะที่ได้แกะลงบนแม่พิมพ์หรือศิลปวัตถุใช้งานเป็นลวดลายต่าง ๆ

2. งานช่างแกะประเภทที่เป็นภาพ หมายถึง การแกะภาพเป็นส่วนใหญ่ ผู้เป็นช่างแกะมักชำนาญการในเรื่องของภาพ และการแกะชนิดนี้เรียกว่า การแกะภาพ เช่น ภาพคน สัตว์ วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เป็นต้น

3. งานช่างแกะประเภทลายปนภาพ หรือปนอักษร งานแกะประเภทนี้เป็นงานแกะที่มีทั้งภาพและลายปนกัน โดยมากช่างจะผูกให้มีภาพและลายประกอบกัน บางครั้งก็มีแกะตัวหนังสือด้วย เพื่อให้องค์ประกอบของภาพไปด้วยกันได้และยังเป็นการเล่าเรื่องที่ผูกขึ้นได้อีก (กรมศิลปากร, 2532, หน้า 17)

ประเภทงานสลัก

งานสลักนั้นช่างสลักจะทำงานสลักโดยแยกออกเป็น 3 ประเภท คือ งานสลักประเภทลายงานสลักประเภทภาพ และงานสลักประเภทลายปนภาพ เช่น

1. งานสลักประเภทลาย งานสลักลายเป็นงานสลักประเภทหนึ่ง โดยเอาลายมาประดิษฐ์หรือผูกกันเป็นพื้นเต็มบริเวณแล้วทำการสลักตามรูปแบบของลายที่ได้ผูกไว้แล้ว

2. งานสลักประเภทภาพ งานสลักภาพเป็นงานสลักประเภทหนึ่งที่นิยมนำภาพเรื่องราวต่าง ๆ มาสลักบนไม้ หิน อิฐ เพื่อแสดงเรื่องราว ซึ่งส่วนใหญ่จะมีตัวภาพเป็นคน สัตว์ เป็นส่วนใหญ่ เพื่อบรรยายเนื้อหาของเรื่องซึ่งจะมีกิจกรรมต่าง ๆ กันไปตามเรื่องนั้น ๆ งานสลักประเภทภาพจึงมักเป็นเรื่องราวของวรรณกรรม ชาดก นิทานต่าง ๆ เป็นต้น

3. งานสลักประเภทลายปนภาพ งานสลักประเภทลายปนภาพนั้นจะมีอยู่ทั่ว ๆ ไปมักเป็นเรื่องที่ต้องการให้มีภาพปะปนกับลายที่ประกอบ ต้องผูกภาพให้เข้ากับลายที่จะทำการสลัก เช่น งานสลักหินที่ทับหลังประตูตามปราสาทขอม หรือที่อื่น ๆ (กรมศิลปากร, 2532, หน้า 37)

ประเภทของรูปแบบผลิตภัณฑ์จากหินแกะสลัก ที่มีการผลิตในปัจจุบันแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทคือ

1. ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ เช่น ครกหิน ไม้ตีพริก แผ่นจารึก ฯลฯ
2. ผลิตภัณฑ์เครื่องก่อสร้าง เช่น แผ่นหินปูพื้น บุษนังประดับอาคารทั้งภายนอกและภายใน ราวบันได ลูกกรงบันได เสาหินแกะสลัก ฯลฯ
3. ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับตกแต่งและในพิธีทางศาสนา โดยมากทำเป็นงานแกะสลักรูปเหมือน เป็นงานสั่งทำพิเศษเฉพาะราย เช่น พระพุทธรูป รอยพระพุทธรบาท ลูกนิมิต รูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง เสือ กวาง สิงห์ รูปคนเหมือน รูปยักษ์ ฯลฯ
4. ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ส่วนใหญ่จะทำเป็นผลิตภัณฑ์ชิ้นเล็ก ๆ เพื่อสะดวกในการพกพาติดตัวไป เช่น เครื่องประดับร่างกาย กำไล สายสร้อย แหวน เข็มกลัดติดเสื้อ ต่างหู ผลิตภัณฑ์เครื่องเล่นกีฬา เช่น ตัวหมากรู๊กต่าง ๆ และผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในสำนักงาน โลหะรางวัล แผ่นจารึก ป้ายชื่อตั้งโต๊ะ ของที่ระลึกและรูปสัญลักษณ์อื่น ๆ ตามสถานที่ท่องเที่ยว ฯลฯ (มูลนิธิช่างหัตถศิลป์ไทย, 2538)

งานหัตถกรรมหินทรายถือเป็นงานศิลปกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งนักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวถึงงานหัตถกรรมหินทราย พอประมวลได้ดังนี้

งานแกะสลักหินเป็นงานช่างฝีมือที่มีสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนและน่าจะเป็นงานที่ได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นที่นิยมและแพร่หลายกันมากขึ้นเนื่องจากผลิตภัณฑ์จากงานแกะสลักหินสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายประการ เช่น

1. ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ โต๊ะ เก้าอี้ แจกัน ฯลฯ
2. ใช้ในทางศาสนาและประเพณี ได้แก่ งานหัตถกรรมแกะสลักเป็นพระพุทธรูปต่าง ๆ ลูกนิมิต เสมา เสาหิน กระจ่างรูป ฯลฯ
3. ใช้ประดับตกแต่งอาคารบ้านเรือน ได้แก่ ตุ๊กตา รูปสัตว์ต่าง ๆ โคมไฟ ตะเกียงเงิน เก้าอี้ แจกัน พู่กัน เป็นต้น (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา, 2529, หน้า 109)

3. เครื่องมือในงานหัตถกรรมหินทราย

เครื่องมือเป็นหัวใจของงานหัตถกรรมหินทราย นักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวถึงเครื่องมือในงานหัตถกรรมหินทรายไว้หลายประการ พอประมวลได้ดังนี้

สุชาติ เกาทอง (2547, หน้า 108-136) กล่าวถึงเครื่องมือของช่างแกะสลักหิน สรุปได้ดังนี้ อุปกรณ์แกะสลักหินมีสองประเภท คือ อุปกรณ์แกะสลักหินแบบดั้งเดิม และ เครื่องมือกล ดังนี้

1. อุปกรณ์แกะสลักหินแบบดั้งเดิม

- 1.1 ลิ่ม คือ เหล็กกล้าตัวค้ำกลม ส่วนปลายแบน ใช้สำหรับผ่าหินด้วยค้อน 14 ปอนด์
- 1.2 จำ คือ เหล็กปลายแหลมตัวใหญ่ไว้ขึ้นรูป ตัวเล็กไว้เก็บตกแต่ง
- 1.3 เต้ คือ เหล็กปากตัด ไว้แต่งมุม ลบเหลี่ยม
- 1.4 พก คือ เหล็กพกก้อนใหญ่ใช้เชือกมัด ยาว 16 นิ้ว ปลายพกแบนหูแข็ง ใช้ผ่าหินด้วยค้อน 14 ปอนด์
- 1.5 พง (ปากเขี้ยว) เหล็กหนาส่วนปลาแบนทำเป็นซี่ (มีดเล็บ) หุ้มด้วยทองเหลือง ใช้เกลาแต่งผิวหิน ปากแบนเก็บละเอียด เรียก “พงเกี้ยว”

1.6 ต็อก คือ เหล็ก 1 นิ้ว ต่อปลายด้วยมีดเล็ก ขนาด 1 เซนติเมตร และหุ้มทองเหลืองไว้กะแต่งส่วนละเอียด

2. เครื่องมือกล

ปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาก ทำให้เครื่องมือทางการช่างมีการพัฒนาและนำเครื่องมือกล (Power Tool) เข้ามาช่วยในการผลิตงานผลิตภัณฑ์จากหินทรายด้วย เช่น เครื่องมือตัด เครื่องมือเจีย ซึ่งช่วยในการแกะสลักหินเป็นไปอย่างสะดวก คล่องตัว ทุ่นแรง และทุ่นเวลา

ชไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์ (2546, หน้า 108-109) กล่าวถึงเครื่องมือของช่างที่ใช้ในการแกะสลักหินทราย สรุปได้ดังนี้

1. เหล็กสกัด แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ
 - 1.1 เหล็กสกัดปากแหลม ใช้สำหรับทำงานหยาบ เช่น สกัดฐานหินให้เรียบ สกัดรูปทรงโดยรวมให้ได้รูปตามต้องการ
 - 1.2 เหล็กสกัดปากแบน ใช้ลดรอยตะปุ่มตะป่ำของหิน หลังจากการสกัดอย่างหยาบแล้ว
2. เครื่องลับเหล็กสกัด ใช้ลับเหล็กสกัดให้คมพร้อมใช้งาน
3. หินขัด ใช้ลับเหล็กสกัดในขั้นตอนที่ต้องการให้หินเรียบเนียนยิ่งขึ้น
4. พัดลมขนาดใหญ่ ใช้เป่าฝุ่นละอองที่มาทับลายเส้นในขั้นตอนสกัดหินด้วยเครื่องเจีย
5. แปรงทาสี ใช้ปิดเศษหินและฝุ่นละอองที่กลบทับผิวระหว่างที่ช่างสกัดหินอยู่
6. เหล็กฉาก ใช้กะระยะชิ้นงาน
7. ดินสอ ดินสอสี ใช้วาดโครงสร้างของงาน ออกแบบงานบนเนื้อหิน
8. ค้อน ใช้ตอกสกัดในการสกัดแต่งหิน
9. ตลับเมตร ไม้บรรทัดเหล็ก

10. วงเวียน

11. เขาควาย ใช้วัดขนาดเพื่อความแม่นยำ

12. เครื่องเจียเหล็ก มีการประยุกต์ขึ้นใช้ภายหลัง ใช้พลังงานไฟฟ้า ประหยัดแรงงาน และเวลา ใช้เจียให้ผิวของหินเรียบขึ้นหลังผ่านการสกัดจากเหล็กสกัดทั้งสองแบบแล้ว

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา (2529, หน้า 109) กล่าวถึงเครื่องมือของช่างที่ใช้ในการแกะสลักหินทราย สรุปได้ดังนี้

1. หินทราย เป็นหินที่อ่อนกว่าหินแกรนิต สามารถแกะสลักได้ง่ายกว่าแต่ก็มีความแข็งแรง ทนทานเช่นเดียวกัน แหล่งหินทรายที่มีอยู่ที่ตำบลคลองไผ่ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา กับที่อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ

2. เหล็กสกัดและสิ่ว มีชนิดปากแหลม และปลายแบน มีหลายขนาด ใช้ตามความเหมาะสมของลักษณะงานที่ทำ ปลายของเหล็กสกัดหรือสิ่วจะเชื่อมต่อกับเหล็กเครื่องมือชนิดแข็งที่ใช้กับหิน โดยเฉพาะซึ่งต่างไปจากเหล็กสกัดธรรมดา

3. ค้อนเหล็ก ใช้ในการตอกเหล็กสกัดหรือสิ่ว มีหลายขนาด

4. แปรงปัด ใช้ปัดฝุ่นและเศษหินในขณะที่แกะสลัก

5. ไม้จีดเส้น ไม้ฉาก วงเวียน ใช้สำหรับทำเส้นบนหุ่นหิน

6. แบบลาย เช่น ลายธรรมจักร ลายไทย ตัวอักษรไทย ตัวอักษรจีน ฯลฯ

8. เครื่องขัดหรือเครื่องเจียรระโนไฟฟ้า (Grinder) แบบมือถือ ใช้สำหรับขัดผิวหินให้เรียบร้อย สวยงาม

9. สีนํ้ามัน พู่กัน

4. ขั้นตอนและวิธีการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย

นักวิชาการ ได้กล่าวถึงขั้นตอนและวิธีการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย พอประมวลได้ดังนี้

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา (2529, หน้า 111-112) ได้กล่าวถึงขั้นตอนและวิธีการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายโดยแบ่งขั้นตอนออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การขึ้นรูป เริ่มจากการเลือกหินที่มีขนาดและรูปทรงใกล้เคียงกับงานที่ผลิตแล้วนำมา สับแต่งด้วยเหล็กสกัดให้ได้รูปทรงตามที่ต้องการ ขั้นตอนในการขึ้นรูปอาจแบ่งย่อยเป็น 3 ขั้นตอน

1.1 การสับหยาบ ใช้เหล็กสกัดปลายแหลมและค้อน สับแต่งหินตามที่ต้องการ

1.2 การสับละเอียด ใช้เหล็กสกัดปลายแบนและค้อน สับแต่งผิวหินให้เรียบยิ่งขึ้น

1.3 การขัดแต่งผิว ใช้กับงานบางอย่างที่ต้องการความเรียบร้อยมาก

2. การแกะสลักลวดลาย ลวดลายบนงานแกะสลักหินนั้นส่วนใหญ่มักจัดทำตาม

ความต้องการของลูกค้า การแกะสลักลวดลายมี 2 แบบ คือ การแกะสลักลายนูนกับลายเรียบ

2.1 การแกะสลักลายนูน ช่างจะนำหุ่นมาขัดให้เรียบ แล้วขีดเส้นตีขอบจากนั้นจึงลอกลายลงบนตำแหน่งที่เหมาะสม และเริ่มสกัดลวดลาย ลายที่ต้องการให้หุ่นจะคงเอาไว้ โดยการสกัดรอบ ๆ ส่วนที่เหลือลงไปเสมอกัน ลายนูนจะเด่นชัดขึ้นมา หลังจากนั้นจึงขัดแต่งผิวให้เรียบและสวยงาม

2.2 การแกะสลักลายเรียบ ช่างจะนำหุ่นหินมาขัดผิวหน้าให้เรียบโดยไม่ต้องมีขอบลอกลายที่ต้องการลงบนพื้นผิวหิน แกะสลักลายให้ลึกลงไปพอสมควร ถ้าแกะลึกมากจะไม่สวย ส่วนการแกะสลักตัวอักษร จะทำหลังจากแกะสลักลวดลายอื่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว

3. การตกแต่งผิว เป็นขั้นตอนภายหลังที่แกะสลักลวดลายเรียบเรียบร้อยแล้ว โดยใช้เครื่องมือขัดให้เรียบ และอาจจะทาแลคเกอร์ให้เกิดเป็นเงางามด้วย

4. การระบายสี เป็นการตกแต่งขั้นสุดท้ายของงานแกะสลักหินบางประเภทซึ่งต้องการทาสีบนลวดลายหรือข้อความ เพื่อให้เกิดความสวยงามและเด่นชัด สีที่ใช้เป็นสีน้ำมัน

ชไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์ (2546, หน้า 110-112) ได้กล่าวถึงขั้นตอนและวิธีการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย สรุปได้ดังนี้

1. การปรับฐานหิน แต่งหินที่ช่างนำมาแกะสลักนั้น ตอนแรกมีลักษณะเป็นเพียงก้อนหินผิวหยาบ ๆ ช่างจึงต้องสกัดให้บานเรียบเสมอกันก่อน โดยใช้เหล็กสกัดปากแหลมแต่งไปเรื่อย ๆ ระยะเวลาการทำขึ้นอยู่กับขนาดของหินทราย

2. การร่างแบบ เมื่อใช้เหล็กสกัดปลายแหลมปรับบานแล้วช่างจะร่างแบบลงบนผิวหิน โดยใช้ดินสอสี ให้ได้แบบตามต้องการ

3. การสกัดอย่างหยาบ เมื่อได้ภาพแบบตามที่ร่างไว้ ช่างจะเริ่มใช้เหล็กสกัดปากแหลมตอกเจาะลงไปให้ได้รูปทรงตามร่างภาพ โดยมีส่วนโค้ง ส่วนเว้าร่องลึกตามแบบ หากมองดูรู้ว่าเป็นภาพอะไร ขั้นตอนนี้เป็นการแกะสลักรูปให้เห็นงานที่ออกแบบอย่างคร่าว ๆ เป็นรูปสามมิติ

4. การปรับผิวหิน หลังจากการสกัดตกแต่งหินตามภาพร่างให้เห็นภาพสามมิติแล้วต่อไปเป็นการปรับผิวหินให้เรียบ โดยใช้เหล็กสกัดปากแบนตกแต่งให้ละเอียด ไม่มีมีริ้วรอยขีดหลงเหลืออยู่ จากนั้นจึงใช้เครื่องเจียหินปรับแต่งผิวเรียบ ตามร่องเล็ก ๆ ที่ไม่สามารถใช้เครื่องเจียหินช่วยได้ ช่างจะใช้เหล็กสกัดปากแบนเป็นอุปกรณ์ช่วยให้ตามร่องนวลเนียนยิ่งขึ้น

5. การขัดผิวหิน ผิวหินที่ได้ในการปรับผิวหินยังไม่เรียบพอ ช่างจะใช้หินขัด ขัดผิวหินตลอดชิ้นงานอีกครั้งหนึ่ง ให้ได้ผิวเรียบเนียนเตรียมไว้สำหรับใส่ลวดลายต่อไป

6. การลงวาดลาย การลงวาดลายบนผิวหินต้องใช้ความละเอียดและพิถีพิถันสูงช่างแกะสลักที่ทำงานในขั้นตอนนี้ต้องมีความชำนาญในการมีทักษะทางศิลปะสูง หลังจากสกัดลายลงไปแล้วต้องขัดหินอีก เพื่อให้เนื้อหินเรียบเนียน

กรมศิลปากร (2532, หน้า45-46) ได้กล่าวถึงขั้นตอนวิธีทำงานช่างแกะสลักนั้นมีอยู่หลายขั้นตอน และมีวิธีการที่แตกต่างกัน โดยแยกให้ความหมายระหว่างคำว่า แกะ และสลักให้เข้าใจอย่างชัดเจนและ สรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนและวิธีการทำงานช่างแกะ

1. ขั้นตอนออกแบบ การออกแบบเป็นขั้นตอนและวิธีการอย่างหนึ่งของงานช่างแกะ คือ ก่อนที่จะแกะชิ้นงานจะต้องทำการออกแบบก่อน การออกแบบจะต้องทราบว่า แบบที่เขาจะออกนั้นเป็นแบบของอะไร และรู้ว่างานนั้นจะต้องมีรูปอะไรในนั้น มีทำทางอย่างไร จะจัดวางรูปหรือภาพไว้อย่างไร ที่ไหน ส่วนใด เป็นต้น

2. ขั้นตอนเขียนแบบ เมื่อได้มีการออกแบบเสร็จแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ ขั้นตอนการเขียนแบบในการเขียนแบบนี้ ช่างจะนำแบบที่ได้ออกแบบร่างนั้นมาเขียนเป็นเส้นที่มีความคมชัดมีลีลาของเส้นใหญ่เล็กตามรูปแบบในภาพและตัวอักษร สิ่งที่ต้องคำนึงถึงต่อไปคือ การกำหนดภาพพื้น คือต้องแยกแยะให้ชัดเจนว่าส่วนใดเป็นภาพ ส่วนใดเป็นพื้น ความหนาบางของเส้นควรจะไม่แตกต่างกันมากนัก และควรปรับเส้นให้ใกล้เคียงกันแต่มีเส้นใหญ่ตามลีลาของเส้น เพื่อความงามทางศิลปะ

3. ขั้นตอนเตรียมวัสดุ การเตรียมวัสดุให้พร้อมที่จะใช้งานย่อมเป็นการช่วยให้การปฏิบัติงานของช่างแกะมีคุณภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีส่วนโยงใยไปถึงเครื่องใช้และเครื่องมือในการปฏิบัติงานอีกส่วนหนึ่งด้วย

4. ขั้นตอนเตรียมเครื่องมือ เมื่อมีการเลือกวัสดุที่จะใช้แกะแล้วช่างแกะก็สามารถเลือกเครื่องมือแกะได้ถูกต้อง เพราะเครื่องมือที่ใช้แกะวัสดุแต่ละอย่างย่อมมีคุณสมบัติแตกต่างกัน

5. ขั้นตอนปฏิบัติการช่างแกะ ในการปฏิบัติงานช่างแกะนั้น ช่างแกะต้องเป็นผู้มีฝีมือทางการเขียนเส้นไม่แพ้ฝีมือทางการแกะด้วย เพราะว่าการปฏิบัติงานจริงนั้น ช่างแกะได้รับแบบที่เป็นงานออกแบบเขียนแบบเป็นเส้นชัดเจนแล้ว ช่างแกะจะต้องนำมาเขียนกลับกัน ดังภาพที่มองเห็นจากกระจกเงา เพื่อให้ได้ผลงานตามแบบที่ต้องการ

ขั้นตอนและวิธีการทำงานช่างสลัก

1. ขั้นตอนการออกแบบ การออกแบบงานสลักย่อมต้องเขียนละเอียดพอสมควร และส่วนใหญ่จะต้องเป็นแบบจำลองในทำทางที่จะสลักเป็นงานเท่าของจริงด้วย ดังนั้น การออกแบบงานสลักจึงถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่งของการทำงานช่างแกะสลัก

2. ขั้นตอนการเขียนแบบ เมื่อได้มีการออกแบบแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือขั้นตอนการเขียนแบบ เพื่อเป็นการกำหนดทิศทางการสร้างงานสลักชิ้นนั้นตามที่ช่างออกแบบไว้
3. ขั้นตอนการปั้นดินแบบ เนื่องจากงานสลักของช่างเป็นงานที่มีมิติเป็นก้อนเป็นแท่ง ลักษณะหินที่มีในอากาศเป็นประติมากรรม ดังนั้น การสร้างรูปปริมาตรจึงมีความจำเป็นในการกำหนดแบบเพื่อใช้ในการแกะสลัก เช่น การสลักหินอ่อนให้เป็นรูปคนยืนห่มผ้า จะต้องปั้นรูปคนยืนห่มผ้าให้เหมือนของจริงก่อน แล้วจึงนำหินอ่อนมา โกลนรูป แล้วสลักหินให้มีความลึกตื้น หนา บาง อย่างรูปปั้นนั้น ดังนั้น ขั้นตอนการปั้นดินแบบจึงเป็นขั้นตอนสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างงานของช่างสลัก
4. ขั้นตอนการเตรียมวัสดุ เป็นขั้นตอนที่ช่างจะต้องคำนึงถึงวัสดุในการดำเนินการ เช่น ถ้าสลักหิน ก็ต้องเตรียมหินไว้ ถ้าสลักไม้ก็ต้องเตรียมไม้ไว้ให้พร้อม เป็นต้น
5. ขั้นตอนการเตรียมเครื่องมือ เครื่องมือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการทำงาน ดังนั้นในการเตรียมวัสดุเครื่องมือให้เหมาะกับการใช้งาน เครื่องมือช่างสลักจะใช้กับวัสดุได้อย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับช่างแต่ละคนย่อมมีความถนัดชอบพอใจในเครื่องมือต่าง ๆ กัน จึงเป็นรายละเอียดของช่างแต่ละคนที่ จะเตรียมเครื่องมือไว้ใช้ตามความพอใจของตน
6. ขั้นตอนการปฏิบัติงานสลัก ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ช่างลงมือทำงานจริง กล่าวคือลงมือปฏิบัติงาน ดังนั้น การดำเนินงานจึงมีความละเอียดมาก นับแต่การวางวัตถุที่จะใช้สลักเทียบกับหุ่นที่จะใช้สลัก การวางเครื่องมือ การกะสเกลหรือสัดส่วน และอื่น ๆ ช่างแต่ละคนจะจัดวางตามความถนัดของตนเป็นหลัก ซึ่งในขณะนี้ถือกันว่าเป็นขั้นสำคัญ เพราะเป็นขั้นสุดท้ายที่จะทำให้ผลงานสำเร็จตามเป้าหมาย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติสูง จึงส่งผลให้มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัย ซึ่งมีประวัติความเป็นมา พอสรุปได้ดังนี้

ประวัติอำเภอสีคิ้ว

อำเภอสีคิ้ว ในอดีตเป็นเมืองหน้าด่านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นถิ่นที่อยู่ของคนไทยที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือของประเทศไทยเดิมชื่อว่า “เมืองนครจันทิก” เป็นเมืองอิสระขึ้นตรงต่อเมืองหลวงมิเจ้าเมืองปกครอง จัดตั้งขึ้น วัน เดือน ปี ใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน จากการบอกเล่าต่อ ๆ กันมาได้ความว่าเมืองเดิมตั้งอยู่ที่บ้านจันทิก หมู่ที่ 3 ตำบลจันทิก ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอปากช่อง ต่อมาเมื่อจัดตั้งเมืองนครราชสีมาขึ้นมาแล้ว เห็นว่าเมืองนี้อยู่ในป่าดงดิบมีไข้ป่าชุกชุม และไม่สะดวกต่อการติดต่อ เมืองหลวงจึงเปลี่ยนเป็นเมืองหน้าด่าน

เรียกว่า “ด่านจันทิก” ตั้งด่านอยู่ ณ บ้านจันทิก ต่อมาได้เลิกด่านเปลี่ยนมาเป็นอำเภอ เรียกว่า อำเภอจันทิกเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2441 (รศ. 117) ในปี พ.ศ. 2444 หลวงเทพโอสถ เป็นนายอำเภอได้ย้ายที่ว่าการอำเภอจันทิกมาตั้งที่บ้านหนองบัว หมู่ที่ 1 ตำบลลาดบัวขาว ปี พ.ศ. 2449 หลวงแสงเทพฤทธา เป็นนายอำเภอได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งที่บ้านสี่คิ้ว สาเหตุที่ต้องย้ายบ่อย ๆ เพราะไข้ป่าชุกชุม ข้าราชการเกรงกลัวไข้ป่า จึงต้องย้ายมาอยู่นอกเขตคงพญาเย็น เมื่อย้ายที่ตั้งอำเภอจันทิกมาอยู่บ้านสี่คิ้วประชาชนมักเข้าใจผิดขึ้นรถไฟไปติดต่อราชการจะไปลงสถานีรถไฟจันทิก จึงได้มีการเปลี่ยนชื่ออำเภอใหม่ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2482 ต่อมาจึงมีผู้อพยพจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคกลาง มาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ภาษาที่ใช้เป็นภาษากลาง ภาษาอีสาน และภาษาเหนือ

ที่ตั้งอาณาเขตและพื้นที่

อำเภอสี่คิ้ว ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดนครราชสีมา ห่างจากจังหวัดนครราชสีมา 45 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพฯ 212 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอต่าง ๆ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอด่านขุนทด ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสว่างเนิน อำเภอบึงขังชัย อำเภopakช่อง ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอสว่างเนิน ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภopakช่อง และอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี

สภาพภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ของอำเภอสี่คิ้ว มีสภาพพื้นที่เป็นที่ดอน ที่ราบลุ่มและเป็นภูเขา คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด ดังนี้

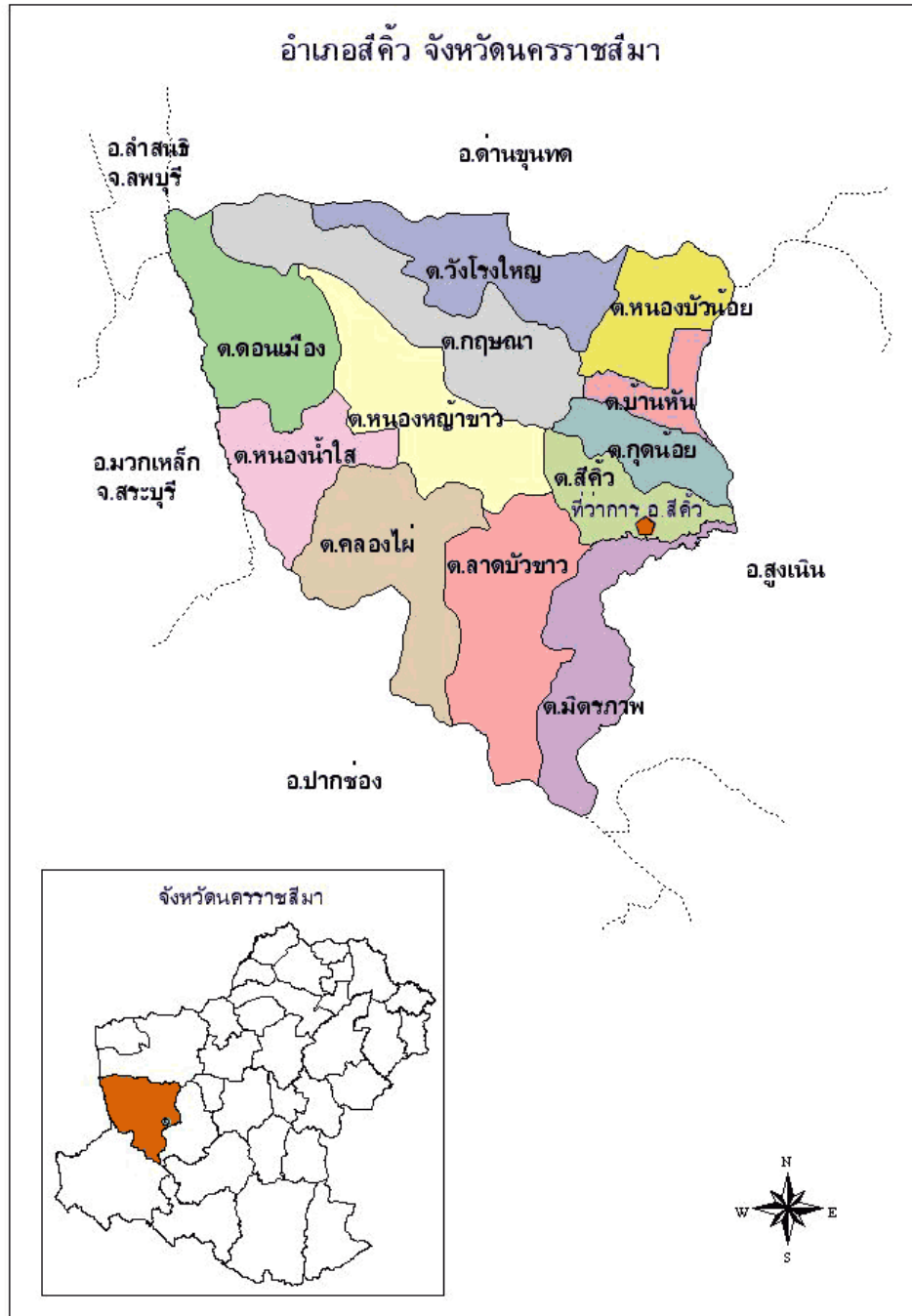
- ที่ราบสูง 50%
- ที่ราบลุ่ม 35%
- ที่ภูเขา 5%
- แหล่งน้ำ 10%

พื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นที่ดอนและภูเขาจะใช้ในการปลูกพืชไร่และที่ราบลุ่มจะใช้ในการทำนา สภาพทั่วไปมีอากาศโปร่งและแห้งแล้งมากในช่วงฤดูแล้ง

สภาพภูมิอากาศ

สภาพอากาศโดยทั่วไปเย็นสบาย อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 33 องศาเซลเซียส และความชื้นสัมพัทธ์ประมาณ 0.4 เหมือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั่ว ๆ ไป ในฤดูร้อนอากาศค่อนข้างจะร้อนมากในกลางวัน และอากาศเย็นสบายในช่วงเวลากลางคืน ในฤดูหนาวอากาศจะหนาวจัดในบางปีช่วงเดือนธันวาคม ในฤดูฝน ฝนจะตกเกือบตลอดฤดูกาลตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงกันยายน โดยฝนจะทิ้งช่วงในระหว่างต้นเดือนกรกฎาคมถึงต้นเดือนสิงหาคมของทุกปี

แผนที่ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา



ภาพที่ 2-1 แผนที่แสดงพื้นที่การปกครองของอำเภอสีคิ้ว (<http://www.koratceo.com/Sikhew/index>)

แหล่งหินตัดสี่คิ้ว



ภาพที่ 2-2 แหล่งหินตัด อำเภอสี่คิ้ว

ตั้งอยู่บนถนนมิตรภาพ (ทางหลวงหมายเลข 2) ห่างจากตัวเมืองประมาณ 40 กิโลเมตร บริเวณกิโลเมตรที่ 206-207 ด้านซ้ายมือเป็นเนินเขาที่เต็มไปด้วยหินทรายสีขาว ปากฎร่องรอยของการสกัดหินเป็นร่องลึกรูปสี่เหลี่ยมขนาดต่าง ๆ อยู่หลายแนวและยังทิ้งร่องรอยของคมสิ่วที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสกัด สันนิษฐานว่าเดิมคงจะนำหินทรายบริเวณนี้ไปสร้างปราสาทหินที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง เช่น ปราสาทเมืองแขก ปราสาทโนนกู่ ปราสาทเมืองเก่า

บริเวณแหล่งหินตัดตั้งอยู่ที่มอจะบก บ้านคลองตะแบก ตำบลลาดบัวขาว อำเภอสี่คิ้ว ถ้าเดินทางจากนครราชสีมา-กรุงเทพฯ จะอยู่ริมถนนด้านซ้ายมือถนนมิตรภาพ หลักกิโลเมตรที่ 205

แหล่งหินตัดอยู่บนเนินภูเขาหินทรายเดี่ยว ๆ ติดกับถนนมิตรภาพมีต้นไม้ขึ้นประปรายทั่วไปมีร่องรอยการตัดหินทรายเป็นก้อน ๆ และการสกัดหินเป็นร่องเพื่อเป็นแนวทางการตัดหิน นอกจากนี้ยังมีบริเวณที่ถูกงัดหินเอาไปแล้ว

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการศึกษาพัฒนาผลิตภัณฑ์

1. การอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะพื้นบ้าน

ศิลปะพื้นบ้านเป็นศิลปะที่เกิดขึ้นมาควบคู่กับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านตั้งแต่สมัยอดีตกาลจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เราเห็นถึงความเป็นมาของคนไทยในรุ่นก่อนจนถึงคนไทยรุ่นปัจจุบัน ทำให้เราทราบว่าศิลปินชาวบ้านเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา เฉลียวฉลาด และมีประสบการณ์ในชีวิตสูง จึงสามารถสร้างผลงานชิ้นไว้อัจฉริยะมากมายหลายประการ แต่เนื่องจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่องานศิลปะพื้นบ้านอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม เกิดการผลิตสิ่งของจำนวนมาก ๆ โดยใช้เครื่องจักรแทนคน มีผลทำให้ศิลปะพื้นบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างน่าห่วงใย เพราะพ่อค้าและนักออกแบบที่ขาดความรู้หลักการเรื่องศิลปะพื้นบ้านมุ่งแต่จะผลิตผลงานเพื่อการจำหน่าย ได้นำเอาศิลปะพื้นบ้านไปเป็นประโยชน์ทางธุรกิจการค้าและการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ บางครั้งก็นำเอาแบบอย่างศิลปะพื้นบ้านของต่างชาติมาทำเลียนแบบเอาคือ ๆ ทำให้ศิลปะพื้นบ้านเสื่อมด้อยคุณค่าไป ดังนั้น จึงควรพิจารณาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การอนุรักษ์ให้คงลักษณะสภาพเดิม

หมายถึงการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านนั้นให้คงอยู่ในลักษณะสภาพดั้งเดิม หรือให้อยู่คงเดิมด้วยวิธีการต่าง ๆ ของเดิมเป็นมาอย่างไรก็พยายามให้คงแบบเดิมไว้ไม่เปลี่ยนแปลง การอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านมีขั้นตอนง่าย ๆ ดังนี้คือ

1.1.1 การเก็บข้อมูลจากสิ่งต่าง ๆ ที่เหลืออยู่ทุกประเภท เพื่อจะได้รู้ถึงสาเหตุที่จำเป็นในการสร้างงาน การรับอิทธิพลรูปแบบจากที่อื่น ๆ การแสดงออก หรือตัวแปรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน โดยอาจอาศัยการเปรียบเทียบรูปแบบ การสอบถามรายละเอียดแหล่งที่พบ เป็นต้น

1.1.2 การรวบรวมรายละเอียดของศิลปะพื้นบ้านทุกประเภทตามสภาพความเป็นจริงโดยไม่บิดเบือน โดยพิจารณาถึงคุณค่าทางด้านต่าง ๆ ของผลงานนั้น ว่ามีจุดเด่นที่สำคัญอะไร เพื่อจะได้รักษาไว้มากที่สุด ข้อมูลที่บันทึกนั้นจะต้องถูกต้อง เชื่อถือได้มีฉบับที่ภาพประกอบหรือถ้าเป็นเพลงหรือนิทานพื้นบ้านควรอัดเทปไว้โดยรักษาภาษาท้องถิ่นเดิมไว้ด้วย เพื่อเผยแพร่ให้ผู้ที่สนใจได้เห็นความสำคัญ ความงามหรือคุณค่าของศิลปะพื้นบ้านตามหน้าที่ใช้สอย จะได้ช่วยกันอนุรักษ์ส่วนที่ดิงงามให้คงอยู่ตลอดไป

1.2 การประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย

การประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย คือการรู้จักเลือกใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเวลา โอกาส สถานที่และกิจการนั้น ๆ เนื่องจากถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงก็แสดงว่าสิ่งนั้นอยู่กับที่ จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการสืบไป ซึ่งอาจจะเรียกว่า เป็นการอนุรักษ์แบบพัฒนาก็ได้

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงมีอยู่ว่า จะเปลี่ยนแปลงอย่างไรจึงไม่เสียรูปแบบของเดิมหรือยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ เรื่องนี้เราต้องศึกษาเรียนรู้อย่างถ่องแท้ว่า อะไรควรเปลี่ยนไม่ควรเปลี่ยน สิ่งที่ไม่ควรเปลี่ยนแปลงคืออะไร สารระแค้นสารที่แท้จริงของศิลปวัฒนธรรมนั้น ๆ อย่างหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ทั้งการอนุรักษ์และการประยุกต์ ควรจะได้ดำเนินควบกันไปมิใช่ทำเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเท่านั้น ฉะนั้น จะเปลี่ยนแปลงอะไรตามสมัยนิยมบ้างก็ไม่เป็นไร แต่เอกลักษณ์ดั้งเดิมของศิลปวัฒนธรรมของชาติเราต้องรักษาไว้ถ้าเปลี่ยนแปลงไปเสียหมดแล้วเราจะไม่มีอะไรเหลือไว้จนถึงลูกหลานของเรา

2. การส่งเสริมศิลปะพื้นบ้าน

นอกจากการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านให้คงไว้แล้ว ควรจะมีการส่งเสริมศิลปะพื้นบ้านให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายโดยทั่วไป ให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้ความเข้าใจ ซึ่งจะนำไปสู่ความชื่นชม เห็นคุณค่าของความงาม ความจริงใจ และความเฉลียวฉลาดของบรรพบุรุษในการแก้ปัญหาการใช้วัสดุในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า การส่งเสริมศิลปะพื้นบ้าน สามารถกระทำโดยวิธีการต่อไปนี้

1. ส่งเสริมโดยเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจถึงลักษณะงานศิลปะพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะซึ่งก็คือเอกลักษณ์ประจำชาติด้วยนั่นเอง
2. ส่งเสริมให้ประชาชนเห็นและเข้าใจในคุณค่าของความงามของศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งเป็นความงามที่ซื่อตรงจริงใจ แสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาดของคนรุ่นก่อนในการแก้ปัญหา วัสดุ และการใช้สอย ตลอดจนการให้ข้อคิดเกี่ยวกับคติและปรัชญาในการดำรงชีวิตของสังคมนั้น ๆ
3. ส่งเสริมให้มีการผลิตงานศิลปะพื้นบ้าน โดยอาศัยเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ ๆ เพื่อช่วยยืดอายุการใช้งานของวัสดุหรือทำให้เกิดความสะดวกในการใช้ แต่ต้องไม่ทำให้เสียคุณค่าหรือเอกลักษณ์ของผลงานนั้น ๆ ไป เช่น การใช้เครื่องบันทึก การเล่นเพลงพื้นบ้านและใช้เครื่องขยายเสียงช่วยขยายเสียง โดยรักษาทำนองของเพลงหรือภาษาไว้คงเดิม การใช้สารเคมีช่วยในการผลิตผ้าไหมให้มีคุณภาพดี สีไม่ตก ไม่ยับง่าย มิใช่ทอใหม่ปนกับเส้นใยสังเคราะห์จนทำให้ลักษณะผ้าไหมเปลี่ยนไป ซึ่งมีได้เป็นการส่งเสริมเพื่อรักษาเอกลักษณ์ของศิลปะพื้นบ้าน

4. ส่งเสริมให้มีการใช้งานศิลปะพื้นบ้านให้กว้างขวางขึ้น ให้ผู้ใช้มีความเข้าใจในคุณค่าของผลงานอย่างแท้จริง มิใช่หลงอยู่กับสีสันทึบสวยงามหรือรูปแบบที่มีการปรับปรุงจนเสียเอกลักษณ์เดิม ที่มุ่งเน้นในด้านการใช้สอย

การอนุรักษ์และส่งเสริมงานศิลปะพื้นบ้านนี้ เพื่อที่จะให้งานนั้นคงเอกลักษณ์ และรูปแบบเดิม หรือหากจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญทางเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ ๆ ก็ควรจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไปอย่างเป็นขั้นตอน เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยตัวของมันเอง จึงจะรักษารูปแบบเอกลักษณ์และเนื้อหารายละเอียดไว้ได้ (วัฒนธรรม จุฑะวิภาต, 2545, หน้า 60-62)

3. แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์

อารี สุทธิพันธุ์ (2521) กล่าวถึงแนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์โบราณ ว่าส่วนใหญ่เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่สืบทอดกันมา ชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน ใช้ประกอบความเชื่อ วิถีชีวิต และประเพณีต่าง ๆ แต่ในปัจจุบัน วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมจึงถูกลืมเลือนไป ดังนั้น การที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ขึ้น จำเป็นต้องมีการออกแบบให้เหมาะสมกับความนิยม และประโยชน์ใช้สอยที่เข้ากันได้กับชีวิตประจำวันในปัจจุบัน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในสังคม มนุษย์ตระหนักในความเปลี่ยนแปลงนั้น ก็จำเป็นต้องหาทางจัดลำดับความเปลี่ยนแปลงปรับปรุงขบวนการและทักษะ (Process and Skill) ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนั้น และเตือนให้มนุษย์ด้วยกันปรับตัวเพื่อการดำรงชีพที่เหมาะสมกว่า

หลักในการคิดพัฒนา แก๊ไข รูปทรงผลิตภัณฑ์

ธีระชัย สุขสด (2544) กล่าวถึงหลักในการคิดพัฒนา แก๊ไข รูปทรงผลิตภัณฑ์ ดังนี้

1. การลดส่วน (Minify) หมายถึง การตัดออกหรือการย่อส่วน เช่น การตัดส่วนที่ไม่จำเป็นออก การย่อส่วนให้เล็กลง และการกระชับลงไปกว่าเดิม เป็นต้น
2. การขยายส่วน (Magnify) หมายถึง การเพิ่มเติมส่วนใหม่ ๆ เข้าแทนของเดิม เช่น เพิ่มประโยชน์ใช้สอยทางอ้อม เพิ่มความสูง ความยาว ความหนา ความแข็งแรง เป็นต้น
3. การเปลี่ยนแปลง (Modify) หมายถึง การตัดแปลงแก๊ไขบางส่วน อาจเป็นส่วนที่เล็กน้อยกว่าของเดิม เช่น เปลี่ยนสี เปลี่ยนรูปทรง เปลี่ยนเสียง เป็นต้น
4. การจัดส่วนประกอบใหม่ (Rearrange) หมายถึง การจัดส่วนประกอบให้ดูแปลกใหม่ไปจากเดิม โดยอาจจัดหรือสลับที่ทางใหม่ รวมถึงจังหวะช่องไฟ และองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นต้น
5. การกลับไปในทางตรงกันข้าม (Reverse) หมายถึง การกลับตำแหน่งทิศทางหรือเรื่องราวที่จากเดิมเคยมีอยู่ให้เป็นไปในทางตรงกันข้าม คำเป็นขาว เหลี่ยมเป็นมนโค้ง ยาวเป็นสั้น เป็นต้น

6. การรวมกัน (Combine) หมายถึง การรวมการผสมสิ่งทีละม้ายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันเข้าไว้ด้วยกัน คือ การรวมประโยชน์ใช้สอยเข้าด้วยกัน ซึ่งก็ได้มีผลิตภัณฑ์หลายประเภทที่นิยมออกแบบในลักษณะนี้ เช่น มีดพกสารพัดประโยชน์ ปากกามีนาฬิกา แปรงดูตัวออกแบบด้ามถือเป็นที่เกาหลัง เครื่องเสียงเป็นชุด มีวิทยุ เครื่องเล่นเทป เครื่องเล่นแผ่นซีดี เป็นต้น

7. การแทนที่ใหม่ (Substitute) หมายถึง การทดแทนด้วยสิ่งใหม่เป็นส่วนใหญ่ เป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปโฉมหรือสิ่งอื่น ๆ เช่น ใช้วัสดุใหม่ พลังงานใหม่ เปลี่ยนส่วนประกอบบางส่วนใหม่ เปลี่ยนระบบการทำงานแบบใหม่ เป็นต้น

ธีระชัย สุขสด (2544) กล่าวถึง คุณสมบัติผลิตภัณฑ์ที่ดีต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. ความแปลกใหม่ (Innovative) ความแปลกใหม่ในผลิตภัณฑ์ควรเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำซาก มีการนำเสนอความแปลกในด้านต่าง ๆ เช่น ประโยชน์ใช้สอย รูปแบบ วัสดุ เป็นต้น

2. มีที่มา (Story) ผลิตภัณฑ์มีประวัติหรือมีที่มาเล่าเรื่องได้ ไม่ว่าจะเป็นต้นกำเนิดความคิดรวบยอด (Concept) ของการออกแบบให้ผู้บริโภคทราบถึงเรื่องราวเหล่านี้ เช่น นาฬิกาของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ยี่ห้อหนึ่ง ที่กล่าวถึงต้นกำเนิดมาจากงานช่างฝีมือในหมู่บ้านที่เก่าแก่หมู่บ้านหนึ่ง ที่มีการทำสืบทอดกันต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น

3. ระยะเวลาเหมาะสม (Timing) มีระยะเวลาที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดนั้นเหมาะสมตามฤดูกาล หรือตามความจำเป็น หรือเหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในช่วงเวลานั้น ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์เสื้อกันฝนหรือร่ม ก็ควรจะออกสู่ตลาดฤดูฝน หรือผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดนักเรียน ก็ออกสู่ตลาดในช่วงฤดูกาลก่อนเปิดภาคเรียน เป็นต้น

4. ราคาพอสมควร (Price) หมายถึง ราคาขายเหมาะสมกับกำลังซื้อของผู้บริโภคในตลาดที่ผลิตภัณฑ์นี้ส่งไปขาย ซึ่งคงจะต้องอาศัยการศึกษาวิจัยกลุ่มบริโภคให้ได้ข้อมูลออกมาก่อนที่จะเริ่มทำการออกแบบและผลิต

5. มีข้อมูลข่าวสาร (Information) ข้อมูลข่าวสารของตัวผลิตภัณฑ์ควรจะต้องสื่อให้ผู้บริโภคได้ทราบ และเข้าใจอย่างถูกต้องในด้านของการใช้งานประโยชน์ใช้สอย ผู้ที่เกี่ยวข้องในส่วนของการเสนอขายผลิตภัณฑ์ทุกระดับต้องมีความรู้เรื่องของผลิตภัณฑ์นั้นอย่างละเอียด เพื่อการถ่ายทอดข้อมูลของผลิตภัณฑ์ไปยังผู้ซื้อได้ถูกต้อง จะบังเกิดความเข้าใจและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่ผลิตภัณฑ์นั้น

6. เป็นที่ยอมรับ (Regional Acceptance) ผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับของสังคมหรือหมู่ชนทุกชั้นทุกระดับที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของผลิตภัณฑ์ ไม่เป็นสิ่งที่ทำให้เสื่อมเสีย หรือขัดต่อขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม หรือศาสนา

7. มีอายุการใช้งานเหมาะสม (Life Cycle) อายุการใช้งานของผลิตภัณฑ์ มีความแข็งแกร่ง ทนต่อสภาพของการใช้งานเหมาะสมกับระยะเวลา หรือมีอายุในการใช้งานที่เหมาะสมกับ ลักษณะของผลิตภัณฑ์หรือราคาที่กำหนด

ความงามของงานออกแบบ

นวนน้อย บุญวงษ์ (2542) กล่าวว่า ความงามของงานออกแบบ คือ ความงามมักเกิดขึ้น จากลักษณะโดยรวมของรูปทรงตลอดจนการตกแต่งหน้าตาของงานออกแบบ เป็นสิ่งที่มี ความสำคัญไม่น้อยไปกว่าด้านประโยชน์ใช้สอย ลักษณะความงามของงานออกแบบควรพิจารณา ตามประเภท หรือธรรมชาติเฉพาะของงานออกแบบนั้น ๆ ผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดมีหน้าที่ใช้สอย เฉพาะอย่าง และทำขึ้นให้เหมาะกับผู้ใช้เฉพาะกลุ่ม ดังนั้น ลักษณะหน้าที่ที่ปรากฏจึงควรสามารถ สื่อถึงลักษณะการใช้งาน และอยู่ในแนวทางที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ใช้ จึงจะเรียกได้ว่าเป็นงาน ออกแบบที่มีความงามอย่างถูกต้อง นอกจากนี้มีลักษณะที่สื่อได้เหมาะสมดังกล่าวแล้ว งานออกแบบ ที่ดียังต้องมีลักษณะเฉพาะซึ่งความสามารถสร้างความสนใจต่อผู้พบเห็น มีความใหม่และมี เอกลักษณะแตกต่างจากงานออกแบบที่มีอยู่ทั่วไป

องค์ประกอบของความงาม

องค์ประกอบของความงามหรือองค์ประกอบของการออกแบบ ก็คือ สิ่งที่เราสัมผัสได้ ด้วยการเห็น ก่อให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจ ชื่นชม สะดุดตา ฯลฯ องค์ประกอบของสิ่งที่มองเห็นนี้ ได้แก่

- จุด เป็นส่วนประกอบของการออกแบบเล็กที่สุด ไม่มีความกว้าง ยาว สูง จุดให้ความรู้สึกลงที่ไม่มีทิศทาง หากนำมาเรียงต่อกันจะทำให้เกิดเส้น และการวางจุดไว้เป็นกลุ่มจะทำให้เกิดการรวมกันเป็นพื้นที่ของรูปร่าง รูปทรง และทำให้เกิดลักษณะผิวต่าง ๆ ได้
- เส้น คือ การเรียงต่อกันของจุดเป็นแนวยาว ไม่แสดงความกว้าง และสูง มีลักษณะเฉพาะและให้ผลต่อความรู้สึกที่แตกต่างกัน เช่น เส้นตรง เส้นเฉียง เส้นโค้ง เส้นประ เส้นชนิดต่างกันเมื่อนำมาประกอบกัน ช่วยทำให้เห็นเป็นรูปร่างและรูปทรงได้
- รูปร่าง หมายถึง ลักษณะของวัตถุรูปที่ถ่ายทอดบนระนาบผิวสองมิติ คือ มีความกว้าง และความยาว
- รูปทรง คล้ายกับรูปร่างแต่มีลักษณะสามมิติ คือ มีทั้งความกว้าง ความยาว และความ ลึก รูปทรงลักษณะต่าง ๆ เช่น รูปเรขาคณิต รูปธรรมชาติ รูปอิสระ ฯลฯ ความงามของรูปร่างและ รูปทรงยังมีความสัมพันธ์กับทิศทาง ขนาด และสัดส่วนอีกด้วย
- สี หมายถึง ลักษณะความเข้มของแสงสว่างที่ปรากฏด้วยสายตา สีมีอิทธิพลต่อจิตใจ มนุษย์ สีแต่ละสีให้ความรู้สึกไม่เหมือนกัน เช่น สีจ้ำพวกสีร้อนและให้ความรู้สึกที่ก่อให้เกิดพลัง สี

- จำพวกสีเย็นให้ความรู้สึกสงบเยือกเย็นและสบายใจ ในการใช้สีจึงจำเป็นต้องใช้ให้เหมาะสมกับอิทธิพลของสีแต่ละสี ตลอดจนโอกาส วัฒนธรรม ประเพณี สภาพดินฟ้าอากาศ และความเป็นอยู่
- **น้ำหนักสี** ในคุณสมบัติของสีแต่ละสี นอกจากจะสะท้อนเข้าตาให้เห็นเป็นสีต่าง ๆ แล้ว ยังสามารถแสดงน้ำหนักอ่อนแก่ หรือความแตกต่างในค่าน้ำหนักของสีจากสว่างที่สุดไปจนถึงมืดสนิทแสดงความเป็นแสงเงาของรูปทรง นอกจากนี้สีที่มีน้ำหนักอ่อนแก่ต่างกัน ยังให้ความรู้สึกเกี่ยวกับระยะใกล้ไกลต่อการเห็นของมนุษย์ต่างกัน เช่น สีอ่อนอาจจะให้ความรู้สึกไกล สีเข้มให้ความรู้สึกใกล้ เป็นต้น
 - **ผิวสัมผัส** หมายถึง ลักษณะพื้นผิวของรูปร่าง หรือรูปทรงต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างกันออกไป เช่น ผิวหยาบ ผิวละเอียด ผิวเรียบ ผิวขรุขระ ผิวเป็นมันวาว ฯลฯ การสร้างพื้นผิวจนเกิดจากการเลียนแบบธรรมชาติ หรือสร้างขึ้นใหม่จากจินตนาการก็ได้ และสร้างขึ้นได้ทั้งในลักษณะลวงตา หรือสร้างผิวจริงให้กับวัตถุ

หลักในการจัดองค์ประกอบ

การที่เราจะจัดองค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นนี้ให้เกิดความงาม จำเป็นต้องคำนึงถึงแนวทางต่าง ๆ ต่อไปนี้

- **เอกภาพ (Unity)** หมายถึง ความเหมาะสมไม่ขัดแย้งกัน หรืออยู่ร่วมกัน ได้ดีระหว่างองค์ประกอบ แนวความคิดในการจัดองค์ประกอบที่สร้างความมีเอกภาพอย่างชัดเจน ได้แก่ ความกลมกลืน (Harmony) อันได้แก่ ความกลมกลืนกันของเส้นและรูปร่าง ความกลมกลืนกันของขนาดและทิศทาง ความกลมกลืนของสี ฯลฯ
- **การเน้น (Emphasis)** คือ การสร้างความแตกต่างเพื่อทำลายความรู้สึกเบื่อ การเน้นทำให้เกิดการตัดกันเป็นตัวกระตุ้นให้น่าสนใจเพิ่มขึ้น และจะช่วยให้การออกแบบนั้นเป็นสื่อบอกกล่าวให้ผู้พบเห็นรู้ว่าอะไรโดยตรง ไม่ต้องอ้อมค้อม การเน้นทำได้ด้วยการตัดกัน (Contrast) เช่น การตัดกันของสี การตัดกันของขนาด ทิศทาง และจังหวะ เป็นต้น
- **สมดุล (Balance)** คือ การออกแบบที่มีการถ่วงน้ำหนักสองข้างที่เหมาะสม ทำให้เกิดเสถียรภาพในการมองเห็น ให้ความรู้สึกมั่นคง สมดุลจัดได้ 2 วิธี คือ
 1. สมดุลชนิดสองข้างเท่ากันหรือเหมือนกัน (Symmetry) คือ การจัดสมดุลที่มีแกนกลางซึ่งทำให้ทุก ๆ หน่วยของรูปทรงที่อยู่ข้างหนึ่งของแนวเส้นแบ่งครึ่งเหมือนกับอีกด้านหนึ่ง
 2. สมดุลชนิดสองข้างไม่เหมือนกัน (Asymmetry) ซึ่งยุ่งยากในการจัด แต่จะดูน่าสนใจและซับซ้อนมากขึ้น

อย่างไรก็ตามความงามในการออกแบบยังขึ้นอยู่กับเทคนิคอีกหลายอย่าง เช่น จังหวะ (Rhythm) ความเรียบง่าย (Simplicity) ความหลากหลาย (Variety) ฯลฯ ที่ผู้ออกแบบจะเลือกนำมาใช้เพื่อให้เกิดความงามในการออกแบบ

แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

นโยบายรัฐบาลด้านการจัดปัญหาความยากจน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ประเทศไทยประสบปัญหาสภาพเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาความยากจนทั่วประเทศ เมื่อต้นปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลภายใต้การนำของ พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี กำหนดให้มีนโยบายเร่งด่วนที่จะยกระดับการทำงาน และคุณภาพชีวิตประชาชนในพื้นที่ชนบท จึงกำหนดให้มีโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความยากจนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติทั้ง 76 จังหวัดทั่วประเทศอย่างเป็นทางการ โดยมีแนวทางที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นตามความถนัด และความเหมาะสมในแต่ละชุมชน เพื่อท้องถิ่นจะได้มีภูมิคุ้มกันทางสังคม และสามารถอยู่รอดได้ ในช่วงเวลาวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศ นายกรัฐมนตรีได้เสนอแนะแนวทางปฏิบัติและมอบหมายภารกิจหน้าที่ในแต่ละส่วนนำข้อมูลไปประกอบการพิจารณาดำเนินการรวม 4 ประเด็น คือ (สำนักนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล, 2544)

1. ศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคม คือปัจจัยหลักของกระบวนการพัฒนา “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคมที่สำคัญ คือศักยภาพในการผลิตของคนในชุมชนนั้น ผู้นำที่ดีมีคุณธรรม เสียสละ และมองการณ์ไกล ควรได้รับการส่งเสริมให้ใช้ศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ ศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน จะต้องได้รับการส่งเสริม และการประสานการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน
2. การใช้ตลาดเป็นตัวนำการผลิต เพื่อให้ผลิตภัณฑ์สามารถจำหน่ายได้ และพัฒนาคุณภาพตรงตามความต้องการของผู้บริโภค รวมทั้งการหาตลาดให้ผลิตภัณฑ์เหล่านั้น ทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชนจนไปสู่ระบบตลาดโลก
3. กระบวนการพัฒนา “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ต้องมีความต่อเนื่อง ไม่หยุดยั้งในระยะยาว อันจะนำไปสู่ความร่วมมือและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ของนโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

1. นโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นนโยบายในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ อันจะเป็นการขจัดปัญหาความยากจนในระดับฐานล่าง ซึ่งเป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล
2. นโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” มีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับนโยบายการขจัดปัญหาความยากจนด้านอื่น ๆ เช่น การพักชำระหนี้เกษตรกร กองทุนหมู่บ้านและอินเตอร์เน็ตตำบล
3. เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมทำและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สามารถขยายเครือข่ายตลาดออกจากชุมชนมุ่งสู่ตลาดภายนอกชุมชนระดับประเทศและระดับโลก โดยใช้อินเตอร์เน็ตตำบล เข้าสู่ระบบอีคอมเมิร์ซ (E-commerce) ในที่สุด
4. ในส่วนของภาครัฐต้องทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยง ให้คำแนะนำ คอยกระตุ้นและส่งเสริม
5. ในจังหวัดโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ประสานงานและบูรณาการด้านการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ให้เป็นเอกภาพเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

แนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

แนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวคิดที่เน้นกระบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้านหรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ (Product) โดยกิจกรรมการคิดค้นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและต้องการของตลาดสากล โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเอง (Self-Reliance) เป็นหลัก ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการนี้ต้องอุทิศพลังงาน (Energy) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative) และความปรารถนา (Desire) ที่จะใช้ทรัพยากรที่หาพบในท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อที่จะเกิดการสร้างงาน สร้างรายได้และนำไปสู่เป้าหมายของการอยู่ดีกินดี คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน แสดงถึงรากฐานที่สำคัญของประเทศ นอกจากนี้เป็นการสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป และสร้างความภาคภูมิใจให้คนรุ่นต่อไป

แนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวคิดที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนเป็นการสร้างอาชีพ นำไปสู่รายได้ที่มั่นคงและต่อเนื่อง ประชาชนพึ่งตนเองได้ในที่สุด โดยการผลิตจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น และจุดขาย และสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศ และทั่วโลก กิจกรรมทางเศรษฐกิจ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” นี้จะเป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

ชุมชน เกิดการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับเป็นกลยุทธ์การพัฒนาที่อาศัยหมู่บ้านเป็นหน่วยการพัฒนา (Unit of Development) เบื้องต้น และรวมเป็นเครือข่ายภายในตำบล โดยโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” มีหลักการพื้นฐานคู่แนวคิดในการดำเนินการอยู่ 3 ประการ (Morihiko Hiramatsu, 2544) คือ

1. เป็นการดำเนินการในท้องถิ่นและสามารถสร้างความยอมรับในระดับสากล (Local yet Global) หมายถึง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนผลิตสินค้าและบริการให้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับของสากล (Go International)

การดำเนินการที่ยิ่งเป็นระดับท้องถิ่นเท่าใดจะยิ่งส่งผลให้การยอมรับในระดับสากลมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้น การดำเนินการจึงต้องให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่ผูกพันกับท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่น โดยเน้นให้ผู้คนในท้องถิ่นรวมตัวช่วยเหลือและแข่งขันซึ่งกันและกันในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูง

2. เน้นการดำเนินการที่เป็นอิสระและสร้างสรรค์ (Independence and Creative) หมายถึง ชุมชนท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้ด้วยปัญญา วัฒนธรรมของตนเองเพื่อสร้างเอกลักษณ์ที่โดดเด่นให้บังเกิดขึ้น

การรวมตัวกันของชาวบ้านต้องเป็นไปอย่างเสรีและเป็นการพึ่งตนเอง (Self-Reliance) เนื่องจากว่าหากเป็นการลงทุนด้วยตนเองและเป็นการทำงานด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเองแล้วจะทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำงาน เพราะไม่อยากขาดทุน

ดังนั้น หน่วยงานราชการจึงไม่ได้ให้การช่วยเหลือรูปของเงินสนับสนุน แต่เป็นการช่วยเหลือในด้านการให้ข้อมูล การให้คำแนะนำด้านเทคโนโลยี ค้นคว้าวิจัยด้านการเพิ่มผลผลิตการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ การให้ความรู้ที่จะช่วยให้การเกิดการประหยัดต้นทุนและพลังงาน การเป็นที่ปรึกษาในการแก้ไขปัญหาด้านการผลิตต่าง ๆ ที่ชาวบ้านประสบ โดยลักษณะการหารือร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานของท้องถิ่น รวมทั้งการช่วยประชาสัมพันธ์สินค้าต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับต่างประเทศ

3. ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (“Village One Product” Movement as a Human Resource Development Activity) หมายถึง การสร้างสรรค์คนในชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถในการคิด การแก้ปัญหา การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าตามกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ฟุ่มเฟือยประชาชนให้ใช้ชีวิตด้วยความท้าทายและจิตวิญญาณแห่งการสร้างสรรค์ เน้นการฝึกอบรมให้คนในชุมชนท้องถิ่นได้คิดและเผชิญหน้ากับปัญหาอุปสรรค เพื่อพัฒนาชุมชนตนเอง

สรุปสาระประการท้ายสุดจาก Mr. Morihiko Hiramatsu ผู้ว่าราชการจังหวัด Oita ได้ว่า “การคิดแบบสากล (Inter) สามารถแข่งขันในระดับโลกได้ และไทยเองก็ต้องคิดในระดับโลก โดยทำให้คนในท้องถิ่นคิดเอง ทำเอง เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น”

หลักการและเหตุผล

การให้การสนับสนุน (Support) มากกว่าให้เงินช่วยเหลือ (Subsidy) หลักการของกระบวนการนี้ไม่เน้นการให้เงินสนับสนุนแก่ท้องถิ่นเพราะมักจะไปทำลายความสามารถในการพึ่งตนเอง รัฐบาลเพียงให้การสนับสนุนแก่ชุมชนต่าง ๆ ด้านเทคนิค เพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ ตลอดจนช่วยเหลือในด้านการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ในการตลาดท้องถิ่นจะได้รับความช่วยเหลือเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์อย่างเต็มที่ เช่น จากศูนย์วิจัยและแนะแนวทางการเกษตรและประมง (Agricultural and Marine Product Processing Research and Guidance Center) ในด้านการตลาดเพื่อจะเพิ่มยอดขายอาจจะจัดตั้งบริษัทหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Product Corporation) เพื่อให้เป็นช่องทางในการกระจายสินค้าสู่ตลาดต่าง ๆ

กิจกรรมหลัก

ประกอบด้วยรายละเอียดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ขยายสินค้าท้องถิ่น ไปยังตลาด ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเป็นจุดเด่นของท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพเพื่อขยายตลาดออกสู่เครือข่ายท้องถิ่น ภาคเมืองและตลาดโลก

2. ผลิตภัณฑ์คิดค้นขึ้นเองในท้องถิ่น โดยอาศัยความรู้ ความสามารถของคนในชุมชน ให้ความร่วมมือกันรับผิดชอบ มีหน่วยงานของจังหวัด กระทรวง ทบวง กรม เป็นผู้คอยให้คำแนะนำ และคอยให้การสนับสนุนในด้านเทคโนโลยี การคิดค้นอุปกรณ์ หรือเครื่องมือต่าง ๆ และการวิจัยอย่างครบวงจร

2.1 การสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพของท้องถิ่น ในท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องมีการเลือกเฟ้นบุคลากรที่มีความรู้ สามารถมองการณ์ไกล สามารถวางแผนงานในระยะยาวที่เป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น แลกเปลี่ยน ความคิดเห็น เพื่อช่วยกันแก้ปัญหา และพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้น

2.2 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายใต้แนวคิดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยการจัดสถานอบรม การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายองค์กรพัฒนาต่าง ๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจ (Motivation) โดยมีเนื้อแท้ (Vitality) ของความเป็นตัวตนของตนเองอย่างเป็นอิสระ

2.3 การพึ่งพิงระบบการเงินและกิจกรรมต่าง ๆ หนึ่งตำบลมีได้หลายผลิตภัณฑ์ แต่อย่างน้อยมีหนึ่งผลิตภัณฑ์เด่นเป็นผลิตภัณฑ์หลัก หนึ่งผลิตภัณฑ์เด่นอาจผลิตโดยเครือข่ายของหลายหมู่บ้านขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นและขบวนการท้องถิ่นที่สร้างขึ้น

2.4 การจัดการด้านการตลาด เช่น ตลาดผสมผสาน บริษัทหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การจัดการแสดงสินค้า การจัดการมหรหรรม/ เทศกาล ร้านค้าทดสอบตลาดระบบพาณิชย์ อิเล็กทรอนิกส์และการเชื่อมชุมชน/ สหกรณ์/กลุ่มเกษตรกร ผ่านเครือข่ายสารสนเทศเพื่อทำการค้า

2.5 การพึ่งตนเอง ความเป็นอิสระของภูมิปัญญาท้องถิ่นและประชาชนโดยใช้สถาน ฝึกอบรม การสร้างความมั่นคงในท้องถิ่น การจัดการประชุมและนำเสนอและแลกเปลี่ยนแนวคิด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ การให้รางวัลคุณภาพ เป็นต้น

ขั้นตอนการเปิดตัวของแนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ผู้การปฏิบัติ

แม้ว่าการคิดค้นประสบความสำเร็จว่าควรจะมีผลิตภัณฑ์อะไรจึงเหมาะสมก็ไม่ได้ หมายความว่าประสบความสำเร็จ ถ้าปราศจากการกระจายสินค้าเหล่านี้ออกสู่ตลาด ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นตอนของการพัฒนาต้องมีใจที่จะทำได้ เพื่อการนี้อาจจำเป็นต้องอาศัย สื่อมวลชนช่วยสร้างกระแสเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยสร้างกระแสว่า “ทำไมหมู่บ้านข้าง ๆ เขาถึง พัฒนาได้ หมู่บ้านเราจะแพ้ไม่ได้ ต้องทำให้ได้ด้วยหัวใจของการอยากทำ อยากสู้” ซึ่งจะนำไปสู่ การฝึกอบรมและการสะสมประสบการณ์

ขั้นที่ 2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เริ่มจากการพิจารณาว่าผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมของท้องถิ่นมี อะไรบ้างหลังจากนั้นก็ควรพิจารณาว่า ตลาดมีความต้องการหรือไม่โดยทำการสำรวจตลาดทำ การวิจัยเพื่อหาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม การพิจารณาผลิตภัณฑ์ว่ามีอะไรบ้างอาจดูได้จาก ท้องถิ่นที่ก้าวหน้ากว่าทั้งภายในประเทศตลอดจนจากต่างประเทศ โดยทำการเลียนแบบดูบ้างในขั้น นี้ ควรจัดตั้ง “ศูนย์แนะนำและจำหน่ายผลิตภัณฑ์” เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมผลการวิจัยด้านเทคนิค การผลิตการฝึกอบรม การแนะแนว ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

ขั้นที่ 3 การกระจายสินค้า ในกรณีหน่วยงานในระดับต่าง ๆ ได้ช่วยโฆษณาสินค้าช่วย สืบเสาะหาตลาด และทำวิจัยตลาด รวมทั้งทำการขายด้วย

พลังขับเคลื่อนสำคัญของกระบวนการทัศน์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

พลังขับเคลื่อนสำคัญของกระบวนการทัศน์นี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั่นเอง ประชาชนเป็นผู้นำปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ (1) ระบบราชการบริหารส่วนท้องถิ่น (2) บริษัท (3) ความมี อยู่ของผู้นำ (4) การรวบรวมกลุ่มประชาชนเป็นกลุ่มพลังต่าง ๆ มาสร้างพลังรวม ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

1. ระบบราชการเนื่องจากกระบวนการทัศน์เพื่อการพัฒนา “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นการสร้างการพัฒนาจากภายใน ดังนั้น แทนที่จะเป็นการชี้นำโดยภาครัฐกระบวนการนี้เป็นการ คิดและการทำจากล่างสู่บน (Bottom up) โดยประชาชนมีส่วนร่วม ราชการเป็นเพียงผู้คอยติดตาม

การขับเคลื่อนเพื่อสรุปเป็นรายงานแต่ละจังหวัด เมือง อำเภอ หมู่บ้าน ต่างก็มีวิธีการแตกต่างกันไป ในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนาระบบราชการ คือ ตัวจังหวัดเองเป็นฐานของระบบการปกครอง ไม่ได้มีการสร้างระบบช่วยเหลือต่าง ๆ ไว้รองรับโดยตรง อาจมีเพียงหน่วยงานเล็ก ๆ คอยรับเรื่องราวต่าง ๆ ตลอดจนการติดตามฟื้นฟูท้องถิ่นว่ามีความก้าวหน้าไปเพียงใดสำนักงานเล็ก ๆ ของจังหวัดนี้จะทำการออกสำรวจเพื่อประเมินผล รวบรวมข่าวสารเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ในระดับตำบล และหมู่บ้าน ตลอดจนการบริหารส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีการรวมกลุ่มของประชาชน โดยมีเจ้าหน้าที่ระดับกลางเหล่านี้ของจังหวัดเป็นเพียงพี่เลี้ยงเพื่อช่วยผลักดันและสนับสนุนการพัฒนาให้ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการทัศน์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ภายใต้กระบวนการพัฒนาขั้นต่าง ๆ นี้ ศูนย์ที่คอยช่วยเหลือเพื่อสอนเทคนิคการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ นี้จะใช้งบประมาณของหน่วยราชการซึ่งในระดับล่างหรือตำบล หมู่บ้าน จะมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือ

2. การมีส่วนร่วมของบริษัทในท้องถิ่นก่อน ถ้าบริษัทเหล่านี้ต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพราะจังหวัดเชื่อว่าบริษัทในท้องถิ่นเหล่านี้จะรับผิดชอบและแก้ปัญหาพร้อมกับประชาชนในพื้นที่โดยตรง

3. ผู้นำเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับขบวนการพัฒนาเช่นนี้พอ ๆ กับการจัดตั้งองค์กรที่เข้มแข็ง อย่างไรก็ตามผู้นำในที่นี้ไม่ได้ หมายถึง เฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่เป็นผู้นำในการปกครองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้นำธรรมชาติที่มาจากภาคประชาชนอื่น เช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มจากสหกรณ์ ชาวบ้าน ผู้บริหารโรงงาน ผู้บริหารสถานที่บริการอื่น ๆ ผู้นำเหล่านี้จะทราบถึงความต้องการ และผู้นำเหล่านี้เป็นผู้นำตามธรรมชาติของท้องถิ่นที่สามารถเป็นตัวแทนของความต้อการเหล่านั้นได้

4. องค์กรประชาชน ได้แก่ สหกรณ์กลุ่มเกษตรกรต่าง ๆ หอการค้ากลุ่มผู้บริโภค ฯลฯ กลุ่มเหล่านี้เป็นตัวแทนของผลประโยชน์ประชาชนต่าง ๆ วางรูปแบบและบรรทัดฐานที่แต่ละฝ่ายเสนอมา รวมทั้งการเลือกผลิตภัณฑ์ใด ๆ เพื่อการผลิต การวางแผน กลยุทธ์ต่าง ๆ ด้านการตลาด เป็นต้น

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการคัดสรรสุดยอด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OTOP

Champion)

ซึ่งหลักเกณฑ์ทั่วไปในการคัดสรรสุดยอด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (กรมการพัฒนาชุมชน, 2546, หน้า 3-5) ในส่วนที่สอดคล้องกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มดอกไม้บัวตำบลห้วยกะปิ มีดังต่อไปนี้

1. ด้านการผลิต ประกอบด้วยปัจจัยด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 แหล่งที่มาของวัตถุดิบ หมายถึง ปริมาณวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตที่ได้มาจากพื้นที่

ในจังหวัดนั้น ต่อปริมาณวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต

- 1.2 การจัดการด้านแรงงาน/ กำลังการผลิต หมายถึง จำนวนแรงงานหรือเครื่องจักร อุปกรณ์หรือผลผลิตที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี
- 1.3 ช่วงระยะเวลาในการผลิต หมายถึง ช่วงระยะเวลาที่ผู้ผลิตทำการผลิตสินค้าขึ้น ๆ ในแต่ละปี
- 1.4 กำลังการผลิต หมายถึง เมื่อมีการสั่งซื้อสินค้าจากลูกค้ามีความสามารถผลิตสินค้าได้ตามจำนวนที่ลูกค้าต้องการหรือไม่
- 1.5 การรักษาสีเงาผิวในกระบวนการผลิต หมายถึง กระบวนการผลิตสินค้า มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเพียงใด และมีระบบในการแก้ไขผลกระทบของสิ่งแวดล้อมหรือไม่
- 1.6 ศักยภาพการผลิตจำนวนมากเพื่อจำหน่าย หมายถึง เมื่อลูกค้าสั่งซื้อสินค้าเป็นจำนวนมากและหลายครั้ง สามารถผลิตสินค้าได้คุณภาพเหมือนเดิมหรือไม่ เพียงใด
2. ด้านการตลาด ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้
 - 2.1 แหล่งจำหน่ายหลักของสินค้า หมายถึง แหล่งจำหน่ายที่นำสินค้าไปขาย
 - 2.2 จำนวนแหล่งจำหน่ายสินค้า หมายถึง จำนวนร้านค้า แหล่งจำหน่าย ผู้รับซื้อที่นำสินค้าไปจำหน่าย
 - 2.3 รายได้ในการจัดจำหน่ายสินค้าเทียบกับปีที่ผ่านมา หมายถึง ปริมาณรายได้จากการจำหน่ายสินค้าในรอบ 12 เดือนนี้ เทียบกับปริมาณการจำหน่ายในรอบ 12 เดือนที่แล้ว
 - 2.4 ความต่อเนื่องของตลาด หมายถึง การมีลูกค้าเก่าหรือลูกค้าใหม่อย่างเดียวหรือทั้งสองอย่างและการสั่งซื้อเป็นอย่างไร
 - 2.5 รูปแบบของบรรจุภัณฑ์ หมายถึง ลักษณะหรือรูปแบบบรรจุภัณฑ์ที่ใช้บรรจุสินค้า เพื่อความสวยงามไม่ให้สินค้าเสียหาย
 - 2.6 เครื่องหมายและฉลาก หมายถึง ข้อความหรือเครื่องหมายที่แจ้งรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ ที่ผู้ผลิตใช้ติดกับสินค้านั้น เพื่อให้ผู้บริโภค หรือผู้ซื้อทราบ
 - 2.7 ช่องทางการจัดจำหน่าย หมายถึง วิธีการที่ผู้ผลิตจำหน่ายสินค้า เช่น จำหน่ายเองผ่านคนกลาง ผ่านอินเทอร์เน็ต เป็นต้น
 - 2.8 การสร้างแรงจูงใจและความพึงพอใจของลูกค้า หมายถึง วิธีการใด ๆ ที่ผู้ผลิตใช้เพื่อให้ลูกค้าสนใจและซื้อสินค้า
3. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้
 - 3.1 ที่มาของรูปแบบ สี สันของผลิตภัณฑ์ หมายถึง ลักษณะและที่มาของรูปแบบและสี สันของผลิตภัณฑ์ที่ได้มาโดยวิธีการใด

3.2 การพัฒนารูปแบบ สีสันของผลิตภัณฑ์ หมายถึง การปรับเปลี่ยนรูปแบบ สีสันของผลิตภัณฑ์ให้ดีขึ้น โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.3 การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในรอบ 1 ปี หมายถึง รูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้มีการพัฒนาอย่างไร จากใคร

3.4 การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบบรรจุภัณฑ์

3.5 คุณภาพของผลิตภัณฑ์ หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณลักษณะ ด้านวัตถุดิบ กระบวนการผลิต และการรับรองมาตรฐานที่สนองความต้องการ และความพึงพอใจของผู้บริโภค

งานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวทางการศึกษางานหัตถกรรม

ได้มีการศึกษาเรื่องงานหัตถกรรมพื้นบ้านของชุมชนแหล่งอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวทางการศึกษางานหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา สรุปได้ดังนี้

สุชาติ เกาทอง (2547, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์การแกะสลักหินของท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ งานแกะสลักหินระยะแรกเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับใช้สอยในครัวเรือน และประกอบพิธีทางความเชื่อของชาวจีนเดิม ได้แก่ โม่ และป้ายสวางซู้ ต่อมาจึงพัฒนารูปแบบงานแกะสลักเป็นครก ลูกนิมิต ใบเสมา ตามแบบวิถีไทย อีกทั้งรูปแบบทำขึ้นส่วนใหญ่ ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในทางกรรมวิธี และกลวิธี ส่วนมากจะกระทำตาม ๆ กันด้วยรูปแบบคล้าย ๆ กัน การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์การแกะสลักหินควรมีวิธีดำเนินการเป็น 2 แนว คือ ประการแรก อนุรักษ์ สืบสานรูปแบบดั้งเดิม ประการที่สอง ถ่ายทอดและพัฒนารูปแบบใหม่ โดยอาศัยวิธีการวิจัยและพัฒนา เข้ามาช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้ กับทั้งขจัดปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบ ได้แก่ การออกแบบ วัสดุช่าง เครื่องมืออุปกรณ์ รวมถึงการวิจัยแบบเฉพาะทางเป็นอาทิ ให้ปัจจัยข้างต้นมีส่วนสนับสนุน เกื้อกูล การพัฒนารูปแบบให้เจริญก้าวหน้า ท้นการเปลี่ยนแปลงของสังคมและยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้ ผลสำเร็จจะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใด ไม่ได้อยู่ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ขึ้นอยู่กับทุกปัจจัยที่บูรณาการเข้ามาหากัน

นพกนก รongรัตน์ (2547, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาหัตถกรรมหางอนบ้านหน้าทัพ ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ ปัจจัยการผลิตหัตถกรรมหางอน จำแนกได้ 4 อย่าง คือ วัตถุดิบ ทุน ตลาด และเครื่องมือในการผลิต ได้แก่ วัตถุดิบที่นำมาใช้คือโบลานอ่อน ทุนได้รับการสนับสนุนเป็นเงินทุนและอุปกรณ์เครื่องมือการผลิตจาก

หน่วยงานของรัฐบาลเป็นสำคัญ ตลาดมีทั้งตลาดภายในชุมชนและนอกชุมชน เครื่องมือในการผลิตซึ่งใช้ในขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบ การทอและการแปรรูป เช่น กี่ทอ 2 ตะกอ จักรเย็บผ้า เครื่องเขียน เป็นต้น กระบวนการผลิตและผลผลิต ปรากฏว่า กระบวนการผลิต จำแนกได้ 2 กระบวนการ คือ กระบวนการผลิตผืนหัตถกรรมหางอวน มีขั้นตอน คือ ตัดยอดลานจากต้น ฉีกแยกใบลานออกเป็นใบ ๆ เอาแก่นใบออก นำไปแช่น้ำ 1 คืน ชูดผิวใบลานเอาเฉพาะเส้นใยแนวยาว หวีสางใบลานเป็นเส้นเล็ก ๆ ตากแดดให้แห้ง ย้อมสีตามต้องการ เตรียมเส้นลานทำเส้นยืนและเส้นพุ่งซึ่งเส้นยืนร้อยเข้าตะกอและทอเป็นผืนหางอวนได้ขนาดกว้างประมาณ 1 ฟุต ยาว 3.5 เมตร และกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์หางอวน โดยการนำผืนหางอวนมาทำการตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ใช้สอยต่าง ๆ ผลผลิตที่จำหน่ายมี 2 รูปแบบ คือ จำหน่ายในรูปแบบของผืนหัตถกรรมหางอวนและรูปแบบของผลิตภัณฑ์แปรรูป เช่น กระเป๋าสะพาย ก่องใส่ของ หมวก เป็นต้น คุณค่าของหัตถกรรมหางอวน พบว่า ในด้านคุณค่าของหัตถกรรมหางอวนจำแนกได้ 6 ด้าน ได้แก่ คุณค่าด้านความงามและศิลปะ คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านสังคมสัมพันธ์ คุณค่าด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าด้านการสร้างจิตินทรีย์

อภิญา สิทธิพันธ์ (2546, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดสงขลา ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ องค์ประกอบการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ประกอบด้วย วัสดุ อุปกรณ์ เงินทุน แรงงาน การจัดการ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ ความจำเป็นทางประโยชน์ใช้สอย รสนิยม ความเชื่อ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์จำแนกได้คือ ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือน ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการก่อสร้าง ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นของที่ระลึกและของประดับ และประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ ขั้นตอนและวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผา พบว่า เมื่อจำแนกตามการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์จำแนกได้ 2 ประเภท คือ ผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นรูปด้วยมือ มี 4 ขั้นตอน คือ ขึ้นเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ ได้แก่ การขุดดินมาหมัก การย่อยดิน การเหยียบดิน และการนวดดิน ขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ ขึ้นตากและตบแต่ง และขึ้นการเผา ส่วนผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นรูปด้วยแบบ มี 4 ขั้นตอน คือ ขึ้นเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ ได้แก่ การเตรียมดิน และการเหยียบดิน ขึ้นรูปด้วยแบบหรือทำแผ่น ขึ้นตากและตบแต่ง และขึ้นการเผา ส่วนผลกระทบจากการผลิตเครื่องปั้นดินเผา พบว่า ส่งผลกระทบ 3 ด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ และอากาศ ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้รายจ่าย การจ้างแรงงาน และฐานะความเป็นอยู่ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมสัมพันธ์ ประโยชน์ใช้สอย การสร้างจิตินทรีย์ ศิลปะและความเชื่อ

พระศกดิ์ จันทรประเสริฐ (2545, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาหัตถกรรมเครื่องหาวของ ผู้ต้องขังในเรือนจำกลาง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ เครื่องหาวในเรือนจำกลางนครศรีธรรมราชมี 2 รูปแบบ ดังนี้คือ เครื่องหาวที่เป็นเครื่องเรือน ได้แก่ ชั้นวางของหาว ชุดรับแขกหาว ชุดอาหารหาว เครื่องหาวที่เป็นภาชนะสำหรับใส่ของ หรือจ่ายตลาดรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ตะกร้าจ่ายตลาดหาว ตะกร้าใส่ เสื้อผ้าหาว รูปแบบการผลิต และวิธีผลิตมีลักษณะรูปแบบของท้องถิ่นภาคใต้ทั่วไป และแบบประยุกต์ของภาคกลางในการสาน ใช้ลายพื้นบ้าน เช่น ลายขัด ลายสอง และลายสาม รูปแบบ รูปทรงกลม และรูปสี่เหลี่ยม ขั้นตอน การผลิตและการจำหน่ายเครื่องหาวของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางนครศรีธรรมราชได้รับการ สืบทอดและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเครื่องหาวตามคตินิยมในท้องถิ่น และมีการพัฒนาประดิษฐ์ เพื่อตอบสนองความต้องการใช้สอย ด้านการศึกษาผลกระทบจากการผลิตหัตถกรรมเครื่องหาว พบว่า (1) มีผลกระทบต่ออาชีพ ได้แก่ รูปแบบการสอนหรือฝึกของเรือนจำ เทคโนโลยี ที่นำมาใช้ในการฝึก หลักสูตรการฝึกอบรมของครูในเรือนจำ และกลวิธีสอนหรือฝึกสอนของครู ในเรือนจำ ผลต่อรายได้และสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง (2) ผลกระทบต่อคุณภาพของ ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ รูปแบบผลิตภัณฑ์ ราคาของผลิตภัณฑ์การสร้างอาชีพแก่นักโทษ เกียรติคุณที่มี ต่อเรือนจำ (3) ผลกระทบต่อผู้ผลิตและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ลักษณะนิสัยของผู้ผลิต การปรับเปลี่ยนสภาพจิตใจของผู้ต้องขัง การใช้เวลาและการลดหย่อนโทษแก่ผู้ต้องขัง ผลต่อ สุขภาพ เพราะฝุ่นจากการขัดหาว กลิ่นจากสารระเหย ในส่วนความรู้สึกผูกพัน ทำงานด้วยใจรัก ผูกพันต่องานและเพื่อนร่วมงาน (4) ผลกระทบต่องานศิลปหัตถกรรม เป็นภาคภูมิใจที่ได้สืบทอด เป็นข้อพิสูจน์ว่ามีคุณค่าทางศิลปะและคุณค่าใช้สอย เป็นแหล่งวิชาทางด้านหัตถกรรมและ เป็นแหล่งวิชาการที่ปฏิบัติการจริงของผู้ต้องขัง (5) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เมื่อใช้ ทรัพยากรธรรมชาติไม่มีการปลูกหาวทดแทน ทำให้ท้องถิ่นขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ในการผลิตมีการใช้สารระเหยทำให้ผู้ต้องขังได้รับสารระเหยโดยทางอ้อม ไม่มีระบบป้องกัน อันตรายจากสารระเหยทำให้มีโอกาสติดสารระเหย ส่งผลต่อสุขภาพของผู้ต้องขัง

นงคราญ ไชยเมือง และพรรณนุช ชัยปิ่นชนะ (2549, บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องการศึกษา หาแนวทางพัฒนาคุณภาพวัดดุจิบและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากผักตบชวา ของกลุ่มแม่บ้านสันแก้ว ตำบลตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนา คุณภาพวัดดุจิบผักตบชวาที่จากเดิม ได้ใช้ก้ามธัญในการอบเส้นผักตบชวาทากแห้งเพื่อป้องกัน เชื้อราในผลิตภัณฑ์ก่อนนำไปทำผลิตภัณฑ์และสมาชิก เกิดอาการแพ้ มีผื่นคัน มีอาการ และแสบมือ จนสมาชิกบางคนทนไม่ไหวจึงหยุดทำการผลิต ซึ่งได้ศึกษาวิธีการป้องกันการเกิดเชื้อราใน

ผลิตภัณฑ์ผักตบชวา ที่สามารถป้องกันการเกิดเชื้อราได้เป็นเวลานาน ปลอดภัยต่อคนและสิ่งแวดล้อม สำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาของกลุ่มแม่บ้านสันแก้ว หลังจากการระดมความคิดเห็นของสมาชิก พบว่ามีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นและมีรูปแบบมากขึ้นกว่าเดิม จึงได้ข้อสรุปว่าต้องการทำการศึกษาคุณลักษณะวิธีการจัดการของกลุ่มแม่บ้านที่มีศักยภาพในการผลิตผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี และอ่างทอง เป็นต้น และความต้องการทำการฝึกอบรมและคำแนะนำจากประธานกลุ่มแม่บ้านต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาดูงานในเรื่อง “การพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาให้มีความหลากหลาย” และได้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมาพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาของกลุ่ม ได้แก่ เบาย่นั่งจากผักตบชวาทั้งรูปแบบวงกลมและสี่เหลี่ยม กรอบรูปจากผักตบชวา โคมไฟจากผักตบชวา และกระเป๋าในรูปแบบต่าง ๆ และตะกร้าจากผักตบชวา เป็นต้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง “การศึกษาหัตถกรรมชุมชน ภูมิศึกษา ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม อำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ศึกษา คือผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของกิจการงานหัตถกรรมหัตถกรรมในเขตอำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมาจำนวน 20 ร้าน ช่างแกะสลักงานหัตถกรรมหัตถกรรมจำนวน 25 คน กลุ่มผู้บริโภค 15 คน และกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง 10 คน โดยมีเกณฑ์การพิจารณาคุณสมบัติดังนี้

1. ผู้ประกอบการ

1.1 เป็นผู้ประกอบการในร้านขายงานหัตถกรรมหัตถกรรมในเขตอำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานของกิจการ ซึ่งรวมถึงผู้จัดการร้านค้า ในกรณีที่เจ้าของกิจการ มิได้เป็นผู้บริหารกิจการด้วยตนเอง

1.2 เป็นผู้สมัครใจและยินดีให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล

2. ช่างแกะสลักงานหัตถกรรมหัตถกรรม

2.1 ช่างแกะสลักงานหัตถกรรมหัตถกรรมแบบธุรกิจภายในครอบครัว

2.2 ช่างแกะสลักงานหัตถกรรมหัตถกรรมจากต่างถิ่นที่เข้ามาเป็นลูกจ้างในร้านขาย

งานหัตถกรรมหัตถกรรม

2.3 เป็นผู้สมัครใจและยินดีให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล

3. กลุ่มผู้บริโภค

3.1 เป็นกลุ่มผู้ซื้อสินค้างานหัตถกรรมหัตถกรรม

3.2 เป็นผู้สมัครใจและยินดีให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล

4. กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง

4.1 เป็นกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมหัตถกรรมของอำเภอสี่คิ้วจังหวัดนครราชสีมา เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือ ผู้นำท้องถิ่น

4.2 เป็นผู้สมัครใจและยินดีให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล

วิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research)

เป็นการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดของงานวิจัย เกี่ยวกับงานหัตถกรรมชุมชนกรณีผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา อันมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงให้เห็นถึงวิวัฒนาการความเป็นมาของงานหัตถกรรมจากหินทราย การบริหารจัดการ รวมถึงทิศทางในปัจจุบัน โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้

1. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา
2. ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์
3. ศูนย์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น
4. ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต

การศึกษาข้อมูลด้านเอกสารนี้ผู้วิจัยพิจารณาถึงลักษณะของเอกสารชั้นต้นที่จัดทำขึ้นเฉพาะเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะและผู้จัดทำที่เกี่ยวข้องเฉพาะเรื่องโดยตรง ส่วนเอกสารชั้นรองทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารหนังสือ วารสารและเอกสารข้อมูลอื่น ๆ ที่มีผู้รวบรวมศึกษาค้นคว้าและกล่าวถึง โดยจัดระบบการศึกษาเอกสารด้วยการสรุป จัดบันทึก และรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารฉบับสำเนาเพื่อศึกษาอ้างอิงเพิ่มเติม และเมื่อได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ แล้วนำข้อมูลมาจัดลำดับตามลักษณะของงานวิจัยที่ทำการศึกษา โดยแบ่งเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

กรอบและแนวคิดในการวิจัย

เป็นการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดลักษณะสำคัญ และการสร้างงานหัตถกรรมชุมชน กรณีหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยเริ่มตั้งแต่ประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของผลิตภัณฑ์หินทราย องค์ประกอบการผลิตและพฤติกรรมผู้บริโภคปัญหาของคนในชุมชน ตลอดจนประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไขในด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการบริหารจัดการงานหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ให้สามารถผลิตงานหัตถกรรมหินทรายที่มีคุณค่า และมูลค่ามากยิ่งขึ้น

หลักการและความสำคัญของปัญหา

เป็นการบันทึกข้อมูลและจัดระบบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปหัตถกรรมในแต่ละรูปแบบแนวทางในการสร้างงานหัตถกรรม และองค์ประกอบต่าง ๆ และการบริหารจัดการในชุมชนไว้อย่างเป็นระบบวิชาการ ที่มีความเกี่ยวข้องตลอดจนข้อมูลทางด้านการพัฒนางานหัตถกรรมเพื่อสร้างทิศทางในการสืบทอดทางภูมิปัญญาในงานหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์หินทรายสู่อนาคตและ

ได้นำผลการวิจัยนี้ไปปรับใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาหัตถกรรม ให้เกิดเป็นมูลค่าสูงสุด อันจะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตนเอง เพื่อเกิดการสืบสานงานหัตถกรรมผลิตภัณฑ์หัตถราย และเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการศึกษา

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง การศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์หัตถราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวกับหัตถกรรม
2. เอกสารที่เกี่ยวกับหัตถกรรมหัตถราย
3. เอกสารที่เกี่ยวกับ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
4. เอกสารที่เกี่ยวกับแนวทางการศึกษาพัฒนาผลิตภัณฑ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวทางการศึกษางานหัตถกรรมหัตถราย

ประวัติที่มา และวิวัฒนาการงานหัตถกรรมหัตถราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

การศึกษาประวัติที่มา และวิวัฒนาการงานหัตถกรรมหัตถราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงประวัติที่มา และวิวัฒนาการงานหัตถกรรมหัตถราย อำเภอสีคิ้วดังนี้
ประเด็นศึกษา: จุดเริ่มต้นตลอดจนวิวัฒนาการที่ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

วิธีการศึกษา: โดยการศึกษาจากเอกสาร และสังเกตจากภาคสนามพร้อมถ่ายภาพ

ประกอบ และสัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง

องค์ประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถราย

การศึกษาองค์ประกอบของการผลิตงานหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์หัตถราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น วัสดุ อุปกรณ์ เงินทุน แรงงาน การจัดการ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ ความจำเป็นทางด้านประโยชน์การใช้สอย รสนิยม ความเชื่อ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลไว้เบื้องต้น เป็นการสร้างแนวทางในการศึกษาภาคสนาม เพื่อนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ต่อไป ซึ่งสามารถแยกรายละเอียดเพื่อศึกษาตามแนวทางดังนี้

วัสดุ เช่น หินทรายแท้ และหินทรายเทียม: หินทรายขาว หินทรายแดง หินทรายน้ำตาล หินทรายเหลือง

ประเด็นศึกษา: คุณลักษณะที่ดี แหล่งที่มา ใช้ทำอะไร ขั้นตอนใด ปัญหา ส่งผลต่อการผลิตอย่างไร

วิธีการศึกษา: สังเกตจากภาคสนามพร้อมถ่ายภาพประกอบ และสัมภาษณ์กลุ่ม
ผู้ประกอบการกลุ่มแรงงานช่าง

อุปกรณ์ เช่น เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลักหินทราย

ประเด็นศึกษา: รูปร่างลักษณะ แหล่งที่มา ใช้ทำอะไร ขั้นตอนใด ปัญหา ส่งผลกระทบต่อ
ต่อการผลิตอย่างไร

วิธีการศึกษา: สังเกตจากภาคสนามพร้อมถ่ายภาพประกอบ และสัมภาษณ์กลุ่ม
ผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง

เงินทุน เช่น เงินทุนถาวร และเงินทุนหมุนเวียนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นศึกษา: ใช้ในกิจการใดบ้าง จำนวนเท่าไร มูลค่าเฉลี่ยของเงินทุนต่อหนึ่ง
ผลิตภัณฑ์ จำนวนเงินทุนหมุนเวียน แหล่งที่มาเงินทุนและได้มาด้วยวิธีการใด ปัญหา ส่งผลต่อ
การผลิตอย่างไร

วิธีการศึกษา: สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ

แรงงาน เช่น แรงงานช่าง แรงงานขนส่ง

ประเด็นศึกษา: ประเภทแรงงานแบ่งตามภาระงาน แหล่งแรงงาน ระดับการศึกษา ค่าจ้าง
การจ่ายค่าจ้าง เวลาในการทำงาน ปัญหา ส่งผลกระทบต่อผลิตอย่างไร

วิธีการศึกษา: สังเกตในภาคสนามพร้อมถ่ายภาพประกอบ และสัมภาษณ์ผู้ประกอบการ
และกลุ่มแรงงานช่าง

การจัดการ เช่น การจัดการโดยผู้ประกอบการ การจัดการแบบกิจการในครอบครัว

ประเด็นศึกษา: การจัดการปัจจัยการผลิต การจัดการวางแผนการผลิต การจัดการควบคุม
การผลิต การจัดการการตลาด การติดต่อประสานงานกับบุคคลภายนอก ปัญหาการจัดการส่งผลต่อ
การผลิตอย่างไร

วิธีการศึกษา: สังเกตในภาคสนามพร้อมถ่ายภาพประกอบ และสัมภาษณ์กลุ่ม
ผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงาน

สภาพทางภูมิศาสตร์ เช่น สภาพที่ตั้งของชุมชน แหล่งหินทราย

ประเด็นศึกษา: ที่ตั้งของชุมชน การคมนาคมระหว่างชุมชน สภาพดิน น้ำ ป่าไม้ และ
สภาพภูมิอากาศในชุมชน ส่งผลกระทบต่อผลิตอย่างไร

วิธีการศึกษา: ศึกษาจากเอกสาร สังเกตในภาคสนามพร้อมถ่ายภาพส่วนประกอบ
สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ผลิตภัณฑ์
หินทราย

สภาพทางเศรษฐกิจ เช่น สภาพของคนในชุมชน อาชีพและรายได้ รายจ่ายของคนในชุมชน

ประเด็นศึกษา: อาชีพของคนในชุมชนและใกล้เคียง รายได้รายจ่ายของคนในชุมชน และใกล้เคียง ราคาของผลิตภัณฑ์หัตถราย การซื้อขายผลิตภัณฑ์หัตถราย ภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลต่อการผลิตอย่างไร

วิธีการศึกษา: สังเกตภาคสนามพร้อมถ่ายภาพประกอบ สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง กลุ่มผู้จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์หัตถราย กลุ่มเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถราย

ความจำเป็นทางประโยชน์ใช้สอย เช่น ใช้สำหรับประดับตกแต่ง เป็นของที่ระลึก เป็นต้น
ประเด็นศึกษา: ผลิตภัณฑ์หัตถรายนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง มีการใช้ผลิตภัณฑ์อย่างไร ส่งผลกระทบต่อการผลิตอย่างไร

วิธีการศึกษา: สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงาน กลุ่มผู้จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์หัตถราย กลุ่มเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถราย

รสนิยม เช่น รสนิยมของคนเมือง ชนบท และชาวต่างชาติ

ประเด็นศึกษา: รสนิยมของผู้ซื้อและมีความชื่นชอบในผลิตภัณฑ์หัตถรายของกลุ่มคนต่าง ๆ เช่น คนในชนบท คนในเมือง คนได้รับการศึกษา ชาวต่างชาติ ส่งผลต่อการผลิตอย่างไร

วิธีการศึกษา: สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงาน กลุ่มผู้จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์หัตถราย กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถราย

ความเชื่อ เช่น ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ

ประเด็นศึกษา: ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้รูปแบบในการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถราย และความเชื่อในการใช้ผลิตภัณฑ์หัตถรายในรูปแบบต่าง ๆ

วิธีการศึกษา: สังเกตในภาคสนามพร้อมถ่ายภาพประกอบ และสัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถราย

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น วิธีการถ่ายทอดซึ่งเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาใครเป็นผู้สืบทอด เป็นต้น

วิธีการศึกษา: สังเกตในภาคสนามพร้อมถ่ายภาพประกอบ สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง กลุ่มเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถราย

ขั้นตอนการผลิต และประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทราย

การแกะสลักหินทราย งานแกะสลักหินทรายเป็นงานหัตถกรรมที่มีการทำกันมาก ในชุมชน และมีรูปแบบของงานหลากหลายประเภท เช่น ประติมากรรมลอยตัว อนุสาวรีย์ และอนุสาวรีย์ ซึ่งมีการขุดขึ้นตอนในการผลิตที่ต้องใช้ความละเอียดอ่อนทางด้านฝีมือสูง ซึ่งจะได้ ทำการศึกษาตามประเด็นดังนี้

ประเด็นการศึกษา: ศึกษาความหมายของแต่ละขั้นตอน และวัสดุอุปกรณ์นั้น ๆ ใช้ทำอะไร ศึกษากรรมวิธีการผลิตขั้นตอนนี้ละเอียด รวมไปถึงเทคนิคพิเศษหรือข้อควรคำนึง ในการผลิต

วิธีการศึกษา: ศึกษาในภาคสนามพร้อมถ่ายภาพประกอบ สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง

ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทราย

1. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการตกแต่งอาคารสถานที่
2. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นของที่ระลึกและของประดับ
3. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ตามความเชื่อ และพิธีกรรม

ประเด็นศึกษา: แต่ละผลิตภัณฑ์ศึกษารูปร่างและลักษณะ การใช้ประโยชน์ ปริมาณ การผลิต คุณภาพผลิตภัณฑ์ ความพึงพอใจในการผลิต

วิธีการศึกษา: สังเกตในภาคสนามพร้อมถ่ายภาพประกอบ สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงาน กลุ่มผู้จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์หินทราย กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ หินทราย

ปัญหาและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อแนวทางการพัฒนาบริหารจัดการ

1. ด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ ฯลฯ

ประเด็นศึกษา: แต่ละประเภทส่งผลอย่างไร ได้แก้ปัญหาอย่างไร

วิธีการศึกษา: สังเกตในภาคสนามพร้อมถ่ายภาพประกอบ สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง กลุ่มเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผลิตภัณฑ์หินทราย

2. ด้านเศรษฐกิจ

ประเด็นศึกษา: ศึกษารายได้รายจ่าย การจ้างแรงงาน ฐานะความเป็นอยู่ของชุมชน

วิธีการศึกษา: สังเกตในภาคสนาม สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง กลุ่มผู้จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์หินทราย กลุ่มเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผลิตภัณฑ์หินทราย

3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ประเด็นศึกษา: ภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมสัมพันธ์ ประโยชน์ใช้สอย การสร้างจิตพิสัย ศิลปะ และความเชื่อ

วิธีการศึกษา: สังเกตในภาคสนาม สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง กลุ่มผู้จำหน่ายสินค้า ผลิตภัณฑ์หัตถราช กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผลิตภัณฑ์หัตถราช

4. แนวทางพัฒนาบริหารจัดการ

ประเด็นศึกษา: นำปัญหาที่เกิดขึ้นตามสภาพจริงมาดำเนินการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาบริหารจัดการ

วิธีการศึกษา: สังเกตในภาคสนาม สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแรงงานช่าง กลุ่มผู้จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์หัตถราช กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผลิตภัณฑ์หัตถราช

วิธีการศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Research)

การศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์หัตถราช อำเภอสีคิ้ว จังหวัด นครราชสีมา ต้องศึกษาข้อมูลที่ปรากฏจริงในขอบเขตที่กำหนด เพื่อนำข้อมูลมาเป็นหลักในการ วิเคราะห์เป็นผลการศึกษาโดยมีลำดับการดำเนินงาน ดังนี้

1. วิธีการสังเกต (Observation)

เป็นการสังเกตรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่มีการออกร้านจำหน่าย และกระบวนการผลิต หัตถกรรมจากช่างงานหัตถกรรมหัตถราช โดยวิธีการดังนี้

1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัย เข้าไปศึกษาการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถราชจากช่างที่กำลังปฏิบัติงานอยู่บริเวณในส่วนการผลิตต่าง ๆ ที่ช่างผู้ทำการผลิตรับผิดชอบอยู่ ทั้งในเขตเป้าหมายของการศึกษาและนอกเขต หรือนอกเขต การศึกษาแต่เป็นการผลิตในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียด และได้ซักถามส่วนที่ เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ทำการศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ได้อย่างกว้างขวาง

1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation)

โดยสังเกตจากรูปแบบลักษณะผลงานผลิตภัณฑ์ที่วางจำหน่ายตามสถานที่ต่าง ๆ สังเกตจากการทำงานของช่างหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์หัตถราชที่ผ่านไปพบเห็นและสังเกตจากแหล่ง ผลิต เช่น บ้านหรือที่ทำงานของช่างในขณะที่ออกศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์

2. การสัมภาษณ์ (Interview)

เพื่อต้องการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะรูปแบบของผลิตภัณฑ์หัตถราชโดยตรง จึงใช้

การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) จากช่างพื้นบ้านที่มีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับการผลิตงานหัตถกรรมจากหินทรายทั้งวิชาการแกะสลักและวิธีการหล่อจากพิมพ์ โดยคัดเลือกช่างที่มีประสบการณ์และเป็นที่ยอมรับในเขตที่ทำการศึกษา ซึ่งวิธีการสัมภาษณ์จะซักถามเกี่ยวกับที่มาของผลิตภัณฑ์แต่ละรูปแบบ และวิธีการออกแบบผลงาน เทคนิคและขั้นตอนในการผลิต และชื่อของผลงานประโยชน์การใช้สอย ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลชัดเจนถูกต้องอย่างละเอียดทุกแง่มุม และบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติของการสนทนา จึงมีการสัมภาษณ์ ซักถามแบบไม่มีโครงสร้าง แบบแนวกว้างโดยมีประเด็นที่เป็นสาระหลักของข้อมูลและสาระประกอบ ข้อมูลตามลักษณะของช่างแต่ละคน มีการบันทึกข้อมูลในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด

3. การบันทึกภาคสนาม (Field Notes)

ใช้ในการบันทึกข้อมูลจากการสังเกต และแต่ละครั้งเป็นการจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้จากความเป็นจริง ถึงสภาพแวดล้อม สถานที่ บุคคล และเหตุการณ์ในการถ่ายทอดงานหัตถกรรมผลิตภัณฑ์หินทรายตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยผู้วิจัยได้มีการใช้แบบสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพ ร่วมกันในการศึกษาหาข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหัตถกรรมชุมชน ภูมิศึกษาผลิตภัณฑ์หินทรายอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยวิธีการดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่ทำการศึกษา โดยวิธีสรุปย่อจดบันทึก และเป็นเอกสารฉบับสำเนาแบ่งเป็นหมวดหมู่ตามลำดับ คือ

- หมวดกรอบแนวคิดในการวิจัย
- หมวดหลักการและความสำคัญของปัญหา
- หมวดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- หมวดองค์ประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย
- หมวดขั้นตอนและวิธีการผลิตผลิตภัณฑ์หินทราย
- หมวดประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทราย
- หมวดผลกระทบจากการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย

2. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจดบันทึกแนวทางการทำหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์หินทราย และกระบวนการขั้นตอนการผลิต รวมทั้ง

เทคนิควิธีการที่สังเกตได้ จากรูปแบบของผลิตภัณฑ์โดยใช้วิธีการเขียนภาพร่าง (Sketch) เป็นลายเส้นประกอบข้อมูล และการบันทึกภาพ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เก็บข้อมูลที่พบเห็นเกี่ยวกับลักษณะรูปแบบของผลิตภัณฑ์หินทรายประเภทต่าง ๆ โดยการบันทึกภาพผลิตภัณฑ์ในแต่ละประเภท เช่น ประเภทใช้สอย ประเภทตกแต่ง เป็นต้น

4. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ช่างหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์หินทราย แม้จะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลหลายแง่มุมในเรื่องขององค์ประกอบการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย แต่ผู้วิจัยได้กำหนดโครงหลักที่เป็นประเด็นสำคัญ ๆ ไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษารวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องบันทึกเสียง การบันทึกภาพด้วยการถ่ายภาพ และเขียนภาพร่างประกอบคำสัมภาษณ์ที่กล่าวถึง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualities Approach)

การนำเสนอข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลแต่ละประเภทสามารถนำมาเปรียบเทียบวิเคราะห์ได้สะดวกจึงต้องจัดลำดับข้อมูล ให้เป็นระเบียบเดียวกันตามวัตถุประสงค์และองค์ประกอบการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย และมีความต่อเนื่องตามลำดับที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายในการวิจัย คือ

1. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ถอดคำสัมภาษณ์จากเครื่องบันทึกเสียง นำมาบันทึกเรียบเรียงเป็นข้อมูลหลักในการจัดวิเคราะห์ในขั้นต่อไป ส่วนเนื้อหาสาระของข้อมูลจัดแยกประเด็นข้อมูลตามที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา และด้านอื่นประกอบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และอ้างอิงได้ถูกต้อง

2. ข้อมูลที่เป็นภาพถ่าย นำมาจัดลำดับตามลักษณะรูปแบบและความสำคัญตามเนื้อหาที่มีการบันทึกไว้ ตามคำให้สัมภาษณ์ที่ได้จากการออกภาคสนาม

3. ข้อมูลภาพร่างลายเส้น นำมาจัดลำดับตามแนวประเภทเพื่อให้เห็นภาพในส่วนเนื้อหาที่ไม่สามารถบรรยายโดยการบันทึกเป็นอักษรได้ และเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและสัมพันธ์กันในขั้นวิเคราะห์

4. ข้อมูลการจดบันทึก เป็นข้อมูลที่ได้อ่านบันทึกจากการสัมภาษณ์ จากการสังเกต และจากการศึกษาเอกสาร จัดสรุปแยกสาระ ลำดับตามหมวดสรุปข้อมูลจากเอกสาร

การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยยึดประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ผลิตงานหัตถกรรมหินทราย ในชุมชนเป็นหลัก แล้วนำข้อมูลที่ได้รวบรวมจากการศึกษาค้นคว้าทั้งหมดมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตรวจสอบข้อมูลขั้นต้น โดยการจัดหมวดหมู่เอกสาร ตามความสำคัญต่อข้อมูลในการวิจัย
2. ขั้นจัดระเบียบข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ แยกตามวัตถุประสงค์การวิจัย และกรอบการวิจัยที่กำหนดขึ้น
3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยวิเคราะห์ตามโครงสร้างและแบบนำเสนอสัมภาษณ์ที่กำหนดขึ้น โดยนำอภิปรายในรูปความเรียง ซึ่งผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการศึกษา และข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกต และการสัมภาษณ์ศึกษา วิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายและขอบเขตที่กำหนดไว้ตามขั้นตอนดังนี้
 - 3.1 ขั้นตรวจสอบความเพียงพอของข้อมูล ตรวจสอบว่าข้อมูลที่รวบรวมได้ มีความเพียงพอ และเหมาะสมต่อการนำมาวิเคราะห์หรือไม่
 - 3.2 ขั้นจัดระเบียบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ โดยวิเคราะห์เนื้อหาพร้อมทั้งแบบสังเกตและแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม นำเสนอโดยการบรรยาย

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

เมื่อได้ทำการศึกษาข้อมูลอย่างครบถ้วนจากเอกสาร จากการสังเกตการณ์ การบันทึก การสัมภาษณ์ และภาพประกอบข้อมูลแต่ละชนิด แล้ววิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดแล้ว นำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ประกอบภาพถ่ายและภาพลายเส้น เกี่ยวกับการศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เป็นแบบรายงานการวิจัยต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ประวัติที่มา และวิวัฒนาการของงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

หัตถกรรมหินทรายเป็นงานที่มีการผลิตด้วยฝีมือเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทั้งทางด้านประโยชน์การใช้สอย ประดับตกแต่ง หรือทำตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งความเป็นมาของการแกะสลักหินทรายนั้นมีความแตกต่างไปตามช่วงเวลาและความจำเป็นทางด้านความต้องการของคนแต่ละยุคสมัย เช่น ในอดีตรูปแบบและบทบาทของหินทรายนั้นจะเป็นการนำไปเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสถาปัตยกรรมโบราณ หรือประติมากรรมรูปเคารพ ต่าง ๆ ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18 หรือประมาณ 1,400-900 ปีมาแล้ว เนื่องจากหินทรายมีความคงทนและเหมาะสมในการสร้างสถาปัตยกรรมในอดีต ดังนั้นมนุษย์จึงได้มีการพัฒนาการในการนำหินทรายมาทำประโยชน์อย่างมากมาย ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นก็จะมีวิวัฒนาการแตกต่างกันออกไป และมีการใช้วัตถุดิบในพื้นที่ของตนเองในการผลิต ซึ่งแต่เดิมหลักฐานทางโบราณพบว่าแหล่งหินที่น่าจะนำไปสร้างสถาปัตยกรรมโบราณ คือ แหล่งหินตัดอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยสันนิษฐานว่าเดิมคงจะนำหินทรายในบริเวณดังกล่าวไปสร้างปราสาทหินที่อยู่บริเวณใกล้เคียง เช่น ปราสาทเมืองแขก ปราสาทโนนกู่ ปราสาทเมืองเก่า ดังนั้น เมื่อในบริเวณอำเภอสีคิ้ว เป็นแหล่งที่มีหินทรายมาก อันเป็นทรัพยากรภายในชุมชน ต่อมาคนในชุมชนจึงได้เริ่มนำทรัพยากรหินทรายมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างหลากหลายมาจนถึงปัจจุบัน



ภาพที่ 4-1 แสดงตำแหน่งกลุ่มงานหัตถกรรมหิทรายอำเภอสีคิ้ว

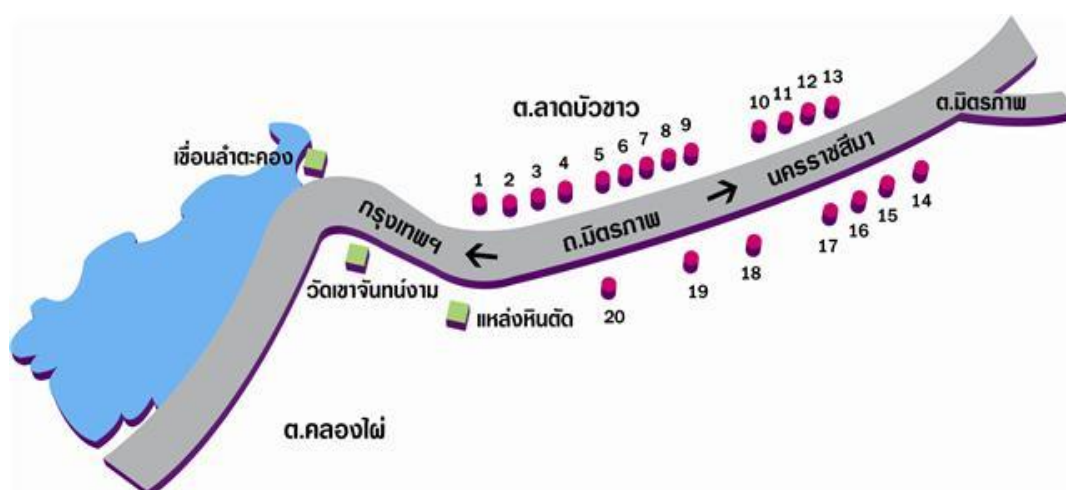
(<http://www.novabizz.com/map/36.htm>)

แหล่งผลิตในปัจจุบันที่เป็นที่รู้จักกันดีที่จะนำเสนอคือ หัตถกรรมชุมชน ผลิตภัณฑ์หิทรายอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งนับตั้งแต่ พศ. 2538 โดยประมาณเป็นต้นมาที่ได้เริ่มมีการทำงานหัตถกรรมหิทรายและพัฒนาจนถึงยุคปัจจุบัน ประกอบกับการที่มีโรงงานผลิตงานหัตถกรรมหิทรายเกิดขึ้นในชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนบางส่วนเข้าเป็นพนักงานในโรงงานแล้วเกิดการเรียนรู้จนสามารถนำความรู้ที่ได้มาประกอบการ งานหัตถกรรมหิทรายเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว โดยเฉพาะในกลุ่มงานหัตถกรรมชุมชน ผลิตภัณฑ์หิทรายในบริเวณริมถนนมิตรภาพสาย 2 กรุงเทพฯ นครราชสีมา ซึ่งมีการผลิตและจำหน่ายอยู่ริมสองข้างของถนนมิตรภาพ ตั้งแต่หลักกิโลเมตรที่ 205 มาจนถึงปัจจุบัน อันเป็นที่น่าสนใจแก่ผู้สัญจรไปมาโดยเส้นทางนี้ จึงทำให้ผลิตภัณฑ์หิทรายของอำเภอสีคิ้วเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทั้งในท้องถิ่นและต่างจังหวัด ซึ่งแต่เดิมผลิตภัณฑ์หิทราย อำเภอสีคิ้ว ยังคงมีรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เรียบง่ายและเป็นการเล่นแบบธรรมชาติ ยังไม่มีความละเอียดทางด้านลวดลาย และรูปแบบมากนัก และมีการเลียนแบบของเก่าบ้าง แต่เนื่องจากปัจจุบันมีช่างต่างถิ่นที่มีฝีมือเข้ามาเป็นลูกจ้างของผู้ประกอบการในท้องถิ่นอำเภอสีคิ้วและได้มีการถ่ายทอดฝีมืองานช่างแกะสลักหิทรายให้กับช่างในท้องถิ่น จากการปฏิบัติและสังเกต จนกระทั่งเป็นผู้เชี่ยวชาญได้ จึงส่งผลให้รูปแบบของผลิตภัณฑ์หิทราย อำเภอสีคิ้วมีความหลากหลาย สวยงาม และน่าสนใจมากขึ้น และมีทั้งผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากฝีมือช่างต่างถิ่นที่เข้ามารับจ้างกับผู้ประกอบการ และผลิตภัณฑ์หิทรายที่เกิดจาก

หัตถกรรมในครอบครัวของชุมชนอำเภอสีคิ้ว ซึ่งจากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่าในการผลิตหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา นั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่งและเพื่อเป็นแบบอย่างให้ชุมชนรุ่นต่อไปได้สืบทอดถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

1. องค์ประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย
2. ขั้นตอนและวิธีการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย
3. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทราย
4. ปัญหาและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อแนวทางพัฒนาบริหารจัดการ

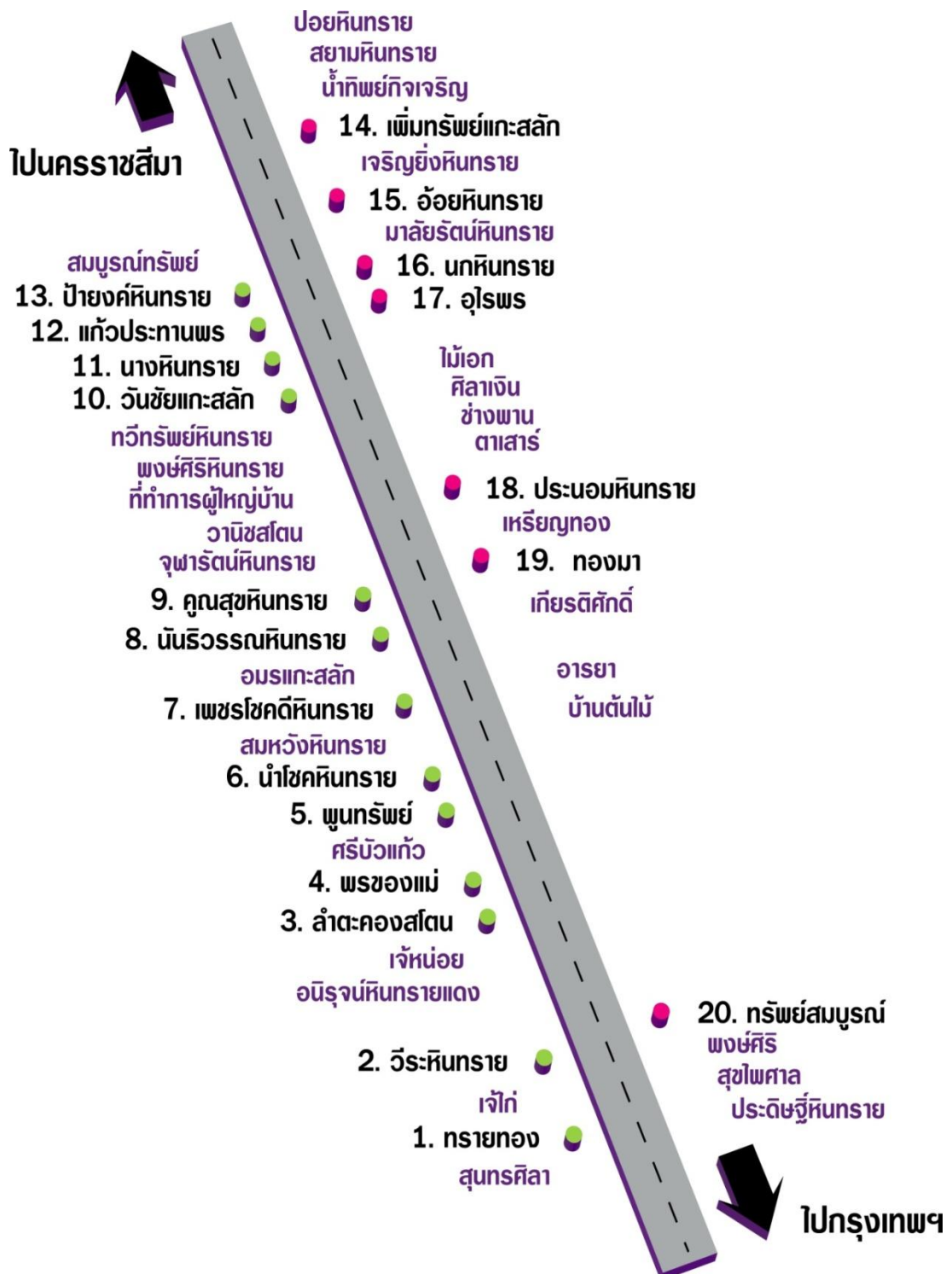
โดยแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดของการศึกษาจากร้านจำหน่ายงานหัตถกรรมหินทรายที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้แสดงให้เห็นถึงตำแหน่งที่ตั้งของร้านดังนี้



ภาพที่ 4-2 แสดงตำแหน่งร้านค้างานหัตถกรรมหินทรายที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 20 ร้าน

1. ร้านทรายทอง ตำบลลาดบัวขาว (คุณวาสนา ปะเกาทัน)
2. ร้านวีระหินทราย ตำบลลาดบัวขาว (นายวีระ คิมสูง)
3. ร้านลำตะคองสโตน ตำบลลาดบัวขาว (นายสุเมศ จลุสี)
4. ร้านพรของแม่ ตำบลลาดบัวขาว (คุณกิริณา ทิพย์สูงเนิน)
5. ร้านพูนทรัพย์ ตำบลลาดบัวขาว (คุณไพรวัด คำหอม)
6. ร้านนำโชค ตำบลลาดบัวขาว
7. ร้านเพชรโชคดีหินทราย ตำบลลาดบัวขาว (นายโชคดี พลสงคราม)

8. ร้านนัฉฉวรวรรณห็นทราย ค่ำบลดาคบ้วขาว (นางนัฉฉวรวรรณ อิศรานุกุล)
9. ร้านคุณศุกร์ห็นทราย ค่ำบลดาคบ้วขาว (คุณหน่งฤท้ย)
10. ร้านวันชัยแคะสลัก ค่ำบลดาคบ้วขาว (นางบุญนาม อินธิแสง)
11. ร้านนางห็นทราย ค่ำบลดาคบ้วขาว (นางนฤมล กำเนดบุญ)
12. ร้านแก้วประทานพร ค่ำบลดาคบ้วขาว (คุณเฉลิมวุฒ)
13. ร้านป่ายงค้ำขายห็นทราย ค่ำบลดาคบ้วขาว (คุณยุพยงค้ำไฟเพชร)
14. ร้านเพิ่มทรัพย์ ค่ำบลดาคบ้วขาว (คุณนิตยา บุญเทียง)
15. ร้านอ้อยห็นทราย ค่ำบลดาคบ้วขาว (นางน้ำอ้อย เคนจันทิก)
16. ร้านนกห็นทราย ค่ำบลดาคบ้วขาว (ลุงหมอน คู่สันเทียง)
17. ร้านอุไรพร ค่ำบลดาคบ้วขาว (คุณอุไรพร ปักกาธิตัว)
18. ร้านประนอม ค่ำบลดาคบ้วขาว (คุณประนอม พงษ์พันนา)
19. ร้านทองมาห็นทราย ค่ำบลดาคบ้วขาว (นางสมาพร)
20. ร้านทรัพย์สมบูรณ ค่ำบลดาคบ้วขาว (ป้านก)



ภาพที่ 4-3 ร้านผลิตและจำหน่ายงานหัตถกรรมหินทรายสองฝั่งริมถนนมิตรภาพ
ช่วงระยะทาง 3 กม.

องค์ประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย

จากการศึกษาองค์ประกอบการผลิต งานหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัด นครราชสีมา ในประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วัสดุ ผลการศึกษาวัสดุในการผลิตหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัด นครราชสีมา พบว่ามีการใช้วัสดุที่สำคัญ คือ “หินทราย” ซึ่งเป็นเพียงวัสดุอย่างเดียวยังใช้ในการช่าง ขนานนี้

หินทรายเกิดจากเม็ดทรายเม็ดเล็ก ๆ รวมตัวกัน และประกอบกันขึ้นตามลำดับความแข็ง ต่าง ๆ กันออกไป ความแข็งของหินทรายจะต่างกันตามปริมาณของแร่ควอตซ์ (Quartz) หรือแร่ เจียวหนุมนผสมอยู่ แร่ควอตซ์ยิ่งมากก็ยิ่งแข็ง ส่วนสีของหินทรายนั้นขึ้นอยู่กับแร่ธาตุที่ปนอยู่

แหล่งที่มาของหินทรายที่ใช้ในงานหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้วได้จากแหล่ง โกลีเลี้ยง คือ หนองโสน คลองไผ่ เขาระโคน ด่านขุนทด และปากช่อง ซึ่งแต่ละแหล่งจะมี หินทรายแต่ละประเภทไม่เหมือนกัน เช่น หินทรายแดงได้จากด่านขุนทด หินทรายขาวและ หินทรายเหลืองได้จากเขาระโคน และหินทรายเขียวจากปากช่อง ซึ่งจากการศึกษาจากกลุ่ม ตัวอย่างของผู้ประกอบการงานหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว พบว่าหินทรายที่นำมาผลิตงาน หัตถกรรมหินทรายในอำเภอสีคิ้ว ดังภาพที่ 4-4



หินทรายเขียว



หินทรายเหลือง



หินทรายแดง



หินทรายขาว



หินทรายน้ำตาล

ภาพที่ 4-4 ลักษณะของสีและเนื้อหินทรายแต่ละชนิด ตัวอย่างจากร้านวีระหินทราย
ตำบลลาดบัวขาว

ตารางที่ 4-1 ชนิดของหินทรายจากการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน

ลำดับที่	ชื่อร้าน	วัสดุ				
		หินทราย ขาว	หินทราย แดง	หินทราย น้ำตาล	หินทราย เหลือง	หินทราย เขียว
1	ร้าน ทรายทอง	-	-	✓	-	✓
2	ร้านวิระหินทราย	-	✓	-	✓	✓
3	ร้านลำตะคองสโตน	✓	✓	-	✓	✓
4	ร้านพรของแม่	-	✓	-	✓	-
5	ร้านพูนทรัพย์	✓	✓	-	-	✓
6	ร้านนำโชคหินทราย	✓	-	-	✓	-
7	ร้านเพชรโชคดีหินทราย	✓	✓	-	✓	✓
8	ร้านนันทิวรรณหินทราย	✓	✓	-	✓	✓
9	ร้านคุณสุขหินทราย	✓	-	-	✓	✓
10	ร้านวันชัยแกะสลัก	-	✓	✓	✓	✓
11	ร้านนางหินทราย	-	-	✓	-	✓
12	ร้านแก้วประทานพร	✓	✓	-	✓	✓
13	ร้านป๋ายงค์หินทราย	✓	-	-	✓	✓
14	ร้านเพิ่มทรัพย์แกะสลัก	✓	✓	-	-	-
15	ร้านอ้อยหินทราย	✓	✓	-	✓	✓
16	ร้านนกหินทราย	✓	-	-	-	✓
17	ร้านอุไรพร	-	-	-	-	✓
18	ร้านประนอมหินทราย	✓	✓	-	-	✓
19	ร้านทองมา	✓	-	-	✓	✓
20	ร้านทรัพย์สมบูรณ์	✓	-	-	✓	-

จากตารางการเปรียบเทียบจาก 20 ร้านกลุ่มตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าหินทรายที่นิยมใช้
ในการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้ว คือหินทรายเขียว จำนวน 16 ร้าน หินทรายขาว

15 ร้าน หินทรายเหลือง 13 ร้าน หินทรายแดง 11 ร้าน หินทรายน้ำตาล 3 ร้าน ตามลำดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าเป็นหลัก

แหล่งที่มาของหินทรายในอำเภอสีคิ้วที่สำคัญ คือ คลองไผ่ ที่ถือว่ามีคุณภาพที่ใช้ในการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย หินทรายในบริเวณพื้นที่ในคลองไผ่ส่วนใหญ่จะเป็นหินทรายขาวและหินทรายเหลือง เช่น เหมือนหินทรายที่หมู่บ้านคลองแจ้ง ตำบลหนองน้ำใส อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นเขตภูเขา มีอากาศร้อน พื้นที่ส่วนมากจะเป็นภูเขา หินทราย ซึ่งมีทั้งอยู่ใต้ดินและ โผล่ขึ้นมาบนผิวดินอยู่ประปราย ลำตะคองเป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านในเขตพื้นที่ตำบลหนองน้ำใสนำไปใช้ ประชากรในหมู่บ้านถือว่าค่อนข้างน้อยลง เพราะต่างไปประกอบอาชีพรับจ้างในต่างจังหวัด สถานภาพทางการศึกษาของประชากรในหมู่บ้านแถบตำบลหนองน้ำใสส่วนมากจบการศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษาปีที่ 6 โดยส่วนมากประกอบอาชีพทำไร่ ทำสวน และขายฝีมือ แรงงาน ส่วนการปกครองนั้นขึ้นอยู่กับ องค์การบริหารส่วนตำบลลาดบัวขาว เพราะเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตของตำบลลาดบัวขาว อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา



ภาพที่ 4-5 ลักษณะภูเขาสันมิดอีโต้ เป็นเขาหินทรายในเขตพื้นที่คลองไผ่อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ถ่ายเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2551

เหมือนหินในตำบลหนองน้ำใส มีการขุดขึ้นมาใช้มากในบริเวณหมู่บ้านคลองแจ้ง ซึ่งลักษณะของเหมืองจะอยู่บนหินเขาบริเวณใกล้เคียง เมื่อก่อนจะมีหินที่อยู่บนหน้าดินที่สามารถนำมาใช้ทำผลิตภัณฑ์หินทรายได้ แต่ปัจจุบันเหลือน้อยมาก การนำหินมาใช้จึงต้องอาศัยการลอก

หน้าดินออก โดยใช้รถขุดลอกหน้าดินบริเวณนั้น ๆ ซึ่งจะต้องใช้ประสบการณ์ และการสังเกตด้วยการดูหินที่โผล่ขึ้นมาจากผิวดินเป็นตัวกำหนดในการเลือกแหล่งหิน เพื่อให้ได้หินที่มีคุณภาพในการใช้ประโยชน์ ดังที่ วีระ คิมสูง (สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2551) กล่าวไว้สรุปได้ว่า การเลือกพื้นที่ทางธรณีวิทยาเพื่อนำหินมาใช้ประโยชน์ทางด้านงานหัตถกรรมหินทรายจะต้องพิจารณาปัจจัยหลายประการ ตั้งแต่ปริมาณของหินมีมากพอหรือไม่ คุณภาพของหินเป็นอย่างไร ระดับของความลึกของหินอยู่ในระดับใด โดยเฉพาะถ้าผลิตก้อนหินสำหรับใช้การแกะสลักก็จะต้องได้รับการเอาใจใส่ พิถีพิถันในการขุด การตัดเป็นพิเศษ เพราะต้องสังเกตจากพื้นที่หรือตัวหินว่ามีรอยหรือไม่มี เส้นหรือไม่ ถ้าไม่มีเส้นก็สามารถนำมาใช้ได้ ซึ่งจากการสอบถามช่างในเมืองหินกล่าวว่า ในการเลือกแหล่งหินช่างจะต้องใช้ภูมิรู้และประสบการณ์กับงานหินทรายมาอย่างยาวนาน ในการอ่านลักษณะทางกายภาพของหินที่ปรากฏบนผิวดินนั้นว่ามีคุณภาพหรือไม่ เพราะลักษณะลวดลายของหินที่สังเกตได้นั้น อาจเป็นลวดลายของการแตกร้าวภายใน เนื้อหินหรือเป็นลวดลายของชั้นหิน หากเป็นลวดลายของชั้นหินที่มีลักษณะขนานไปกับพื้นดินก็ไม่มีปัญหาอะไรเพราะจะเป็นลวดลายที่เพิ่มความสวยงามให้กับงานหัตถกรรมหินทรายบางประเภท หินทรายที่นำขึ้นมาจากเหมืองจะมีลักษณะเป็นก้อนใหญ่ตามขนาดของก้อนหินที่เป็นเนื้อเดียวกัน แล้วต้องตามขนาดที่ลูกค้าสั่ง แต่ปัจจุบันนี้ก็ยังมีการตัดตามขนาดที่ลูกค้าเคยสั่งไว้ขายโดยไม่ต้องรอลูกค้าสั่ง เนื่องจากสามารถขายได้ตามราคาที่ต้องการอยู่แล้ว โดยนำหินทรายที่ตัดไว้แล้วไปวางไว้หน้าทาง คือริมถนนมิตรภาพ นครราชสีมา-กรุงเทพฯ เพื่อจำหน่ายแก่ลูกค้าที่ต้องการหินทรายไปใช้ในงานแกะสลัก หรือหากลูกค้าต้องการจำนวนมากหรือขนาดหินที่ใหญ่กว่าที่อยู่หน้าร้านก็จะติดต่อเข้ามาขอซื้อที่แหล่งเหมืองโดยตรง



ภาพที่ 4-6 เหมืองหินในแถบบริเวณใกล้เคียงหมู่บ้านคลองแจ้ง ตำบลหนองน้ำใส

จากการศึกษาพบว่าในหมู่บ้านคลองแจ้ง ตำบลหนองน้ำใส นอกจากมีการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีในการขุดตัดหินทรายไปจำหน่ายแล้ว ยังมีการสกัดหินด้วยกำลังคน โดยการเจาะรูเป็นแนวแล้วใช้ลิ้มเจาะ และใช้ค้อนปอนด์ตอกในการผ่าหินซึ่งเป็นวิธีการแบบโบราณ



ลิ้ม ใช้สำหรับผ่าหิน



ก้อนปอนด์



การตอกลิ้มลงเนื้อหิน



ลักษณะการใช้งานของลิ้ม

ภาพที่ 4-7 เครื่องมือในการผ่าหิน โดยวิธีการแบบโบราณ ร้านวิระหินทราย ตำบลลาดบัวขาว

2 อุปกรณ์ ผลการศึกษาพบว่า การผลิตหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัด นครราชสีมา มีการใช้อุปกรณ์ที่สำคัญนอกเหนือจากกระบวนการ ขั้นตอนนำหินมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตแล้ว พบว่ามีกระบวนการในการผลิตให้เป็นผลงาน ผลิตภัณฑ์หินทรายมีสองวิธีด้วยกัน คือ การแกะสลักหินทราย และการหล่อหินทราย แต่ที่นิยมทำกันมากในอำเภอสีคิ้ว คือ การแกะหินทรายเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งได้นำเสนอในเรื่องของอุปกรณ์ที่ใช้ในแต่ละวิธีการตามลำดับดังนี้

เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลักหินทราย

1. เหล็กสกัด แบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ เหล็กสกัดปากแหลมและเหล็กสกัดปากแบน
 - เหล็กสกัดปากแหลม หรือ จำ ใช้สำหรับทำงานหยาบ เช่น สกัดฐานหินให้เรียบ สกัดรูปทรงโดยรวมให้ได้รูปตามต้องการ
 - เหล็กสกัดปากแบน หรือ แต้ว ใช้ตกแต่งมุมลบเหลี่ยม
2. เครื่องลับเหล็กสกัด ใช้ลับเหล็กสกัดให้คมพร้อมใช้งาน

3. หินขัด ใช้กับเหล็กสกัดในขั้นตอนที่ต้องการให้หินเรียบเนียน
 4. แปรงทาสี ใช้ปิดเศษหิน และฝุ่นละอองที่กลบทับผิวระหว่างที่ช่างแกะสลัก
 5. เหล็กฉาก ใช้วัดระยะระยะชิ้นงาน
 6. ดินสอ ดินสอสี หรือหมึกจีน ใช้วาดโครงสร้างของงาน ออกแบบงานบนเนื้อหิน
 7. ก้อนปอนด์ขนาดต่าง ๆ ตามลักษณะการใช้ตอกสกัดในการแกะสลักแต่งหิน
 8. ตลับเมตร ไม้บรรทัดเหล็ก
 9. วงเวียน
 10. เขาควายใช้วัดขนาดเพื่อความแม่นยำ
 11. พัดลมขนาดใหญ่ ใช้เป่าพัดฝุ่นละอองที่มากับสายเส้นในขั้นตอนสกัดหินด้วยเครื่องเจีย
 12. เครื่องเจียเหล็ก มีการประยุกต์ขึ้นใช้ภายหลังใช้พลังงานไฟฟ้าประหยัดแรงงานและเวลา ใช้เจียผิวของหินให้เรียบขึ้นหลังผ่านการสกัดจากเหล็กสกัดทั้งสองแบบ
- งานแกะสลักของช่างพื้นบ้านและช่างต่างถิ่นในอำเภอสีคิ้ว ส่วนใหญ่ยังคงเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างยุ่งยาก เนื่องจากยังคงติดอยู่กับวิธีการแบบดั้งเดิมอยู่บวกกับยังขาดเงินทุนในการซื้อเครื่องมือทางเทคโนโลยีมาทุ่มแรงในการผลิตในบางขั้นตอนได้เท่าที่ควร และส่วนใหญ่แล้วยังเป็นแรงงานของคนในครอบครัว



เครื่องมือในงานแกะสลัก



เหล็กสกัดปากแบน หรือ เต้



ค้อนปอนด์



เหล็กสกัดปากแหลม หรือ จ้า

ภาพที่ 4-8 เครื่องมือแกะสลักหินทรายแบบดั้งเดิม ร้านนางหินทราย ตำบลลาดบัวขาว



เครื่องเจียใบใหญ่



เครื่องมือเจาะไฟฟ้า



เครื่องเจียใบเล็ก



เครื่องตัดหินแผ่น

ภาพที่ 4-9 เครื่องมือกล ช่างแกะสลักนิยมใช้ทุนแรงในการเก็บรายละเอียด ร้านวันชัยแกะสลัก ตำบลลาดบัวขาว

จากการศึกษาพบว่า วัสดุอุปกรณ์ในการแกะสลักหินทรายที่ช่างแกะสลักในชุมชนอำเภอ สีคิ้วนั้น เครื่องมือบางประเภทช่างผลิตขึ้นเองโดยมีการดัดแปลงจากวัสดุที่เป็นเหล็กที่ใช้ในงานประเภทอื่น ๆ และเครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่บางชนิดตามอัธยาศัยและกำลังเงินทุนของแต่ละครัวเรือน

ตารางที่ 4-2 แสดงการใช้เครื่องมือในงานแกะสลักหินทรายโดยการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่าง
ผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน

ลำดับที่	ชื่อร้าน	เครื่องมือที่ใช้ในงานหัตถกรรมหินทราย	
		เครื่องมือแบบดั้งเดิมที่ใช้ด้วยมือ (Hand Tools)	เครื่องมือกล (Power Tools)
1	ร้านทรายทอง	ใช้เครื่องมือ และกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม เช่น เหล็กสกัดทั้งแบบปากแบน และปากแหลมขนาดต่าง ๆ กัน และเครื่องมือ อื่น ๆ เช่น ค้อน เครื่องมือเหล็กฉาก เขาควย แปรงทาสี ตลับเมตร	ใช้เครื่องมือกลในบางขั้นตอน คือ เครื่องเจียเล็ก
2	ร้านวีระหินทราย	ใช้เครื่องตอกหินดั้งเดิม และค้อนปอนด์เล็ก ในการสร้างพื้นผิวสำหรับการผลิตแผ่นหินทรายประดับผนัง	ใช้เครื่องตัดหินแผ่นขนาดเล็กในการผลิตแผ่นหินทรายประดับผนัง
3	ร้านลำตะคองสโตน	ใช้เครื่องมือ และกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมในการแกะสลัก เช่น เหล็กสกัดปากแบน เหล็กสกัดปากแหลมในการขึ้นรูป และเครื่องมืออื่น ๆ เช่น ค้อน เครื่องมือเหล็กฉาก เขาควย แปรงทาสี ตลับเมตร	ใช้เครื่องมือกลในบางขั้นตอน เช่น เครื่องเจีย ใช้ในการเก็บรายละเอียดและขัดผิว
4	ร้านพรของแม่	ใช้เครื่องมือ และกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมในการแกะสลัก เช่น เหล็กสกัดปากแบน เหล็กสกัดปากแหลมในการขึ้นรูป และหินขัด และเครื่องมืออื่น ๆ เช่น ค้อน เครื่องมือเหล็กฉาก เขาควย แปรงทาสี ตลับเมตร	ใช้เครื่องมือกลในบางขั้นตอน เช่น เครื่องเจีย ใช้ในการเก็บรายละเอียดในส่วนพื้นที่ใหญ่ ๆ และขัดผิว

ตารางที่ 4-2 แสดงการใช้เครื่องมือในงานแกะสลักหินทรายโดยการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่าง
ผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อร้าน	เครื่องมือที่ใช้ในงานหัตถกรรมหินทราย	
		เครื่องมือแบบดั้งเดิมที่ใช้ด้วยมือ (Hand Tools)	เครื่องมือกล (Power Tools)
5	ร้านปูนทรัพย์	ใช้เครื่องมือ และกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม เช่น เหล็กสกัดขนาดต่าง ๆ แทบทุกขั้นตอน	ใช้เครื่องมือกลในบางขั้นตอน คือ เครื่องเจียเล็กและเครื่องเจาะหิน
6	ร้านนำโชคหินทราย	ใช้เครื่องมือแบบดั้งเดิมในการผลิตเป็นส่วนใหญ่	ใช้เครื่องมือกลในบางขั้นตอน เช่น เครื่องเจียหิน
7	ร้านเพชร โชคดีหินทราย	ใช้เครื่องมือ และกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม เช่น เหล็กสกัดขนาดต่าง ๆ แทบทุกขั้นตอน	ใช้เครื่องมือกลในบางขั้นตอน เช่น เครื่องเจียหิน
8	ร้านนันทิวรรณหินทราย	ยังคงใช้เครื่องมือแบบดั้งเดิมในการผลิต เช่น การ โกลน หุ่น และรายละเอียดในส่วนพื้นที่เล็ก ๆ	ใช้เครื่องมือกลในการผลิตเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากมีความพร้อมทางด้านเครื่องมือกลทุกชนิด และพัฒนขนาดใหญ่ ใช้เป่าพัดฝุ่นละออง
9	ร้านคุณสุขหินทราย	ใช้เครื่องมือแบบดั้งเดิมในการผลิต เช่น เหล็กสกัดปากแบน และเหล็กสกัดปากแหลม หรือ จำ แต่ และ ต็อกในการขึ้นรูป หินขัด และเครื่องมืออื่น ๆ เช่น ค้อน เครื่องมือเหล็กฉาก เขาควย แปรงทาสี ตลับเมตร	ขัดเรียบด้วยเครื่องเจียหิน

ตารางที่ 4-2 แสดงการใช้เครื่องมือในงานแกะสลักหินทราย โดยการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่าง
ผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อร้าน	เครื่องมือที่ใช้ในงานหัตถกรรมหินทราย	
		เครื่องมือแบบดั้งเดิมที่ใช้ด้วยมือ (Hand Tools)	เครื่องมือกล (Power Tools)
10	ร้านวันชัยแกะสลัก	ใช้กรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ตั้งแต่กระบวนการทำหุ่น และแกะสลักทุกขั้นตอน โดยใช้ จ้ำ ด้ และต็อก เป็นหลัก	ขัดเรียบด้วยเครื่องเจียหิน
11	ร้านนางหินทราย	ใช้เครื่องมือและกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะการใช้เหล็กสกัดขนาดต่างๆ เช่น จ้ำ ด้ และต็อก เพื่อความเป็นธรรมชาติของผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบเรียบง่าย	ใช้เครื่องเจียหิน และเครื่องมือเจาะหินช่วยในบางขั้นตอน
12	ร้านแก้วประทานพร	ใช้เครื่องมือ และกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมในการแกะสลัก เช่น เหล็กสกัดปากแบน เหล็กสกัดปากแหลมหรือ จ้ำ ด้ และต็อก ในการขึ้นรูป และหินขัด	ใช้เครื่องมือกลในบางขั้นตอน เช่น เครื่องเจียหิน
13	ร้านป้ายงค์หินทราย	ใช้เครื่องมือ และกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม เช่น เหล็กสกัดขนาดต่างๆ ในการแกะสลัก เช่น จ้ำ ด้ และต็อก	ใช้เครื่องมือกลในบางขั้นตอน เช่น เครื่องเจียเล็ก แต่งผิวเรียบ

ตารางที่ 4-2 แสดงการใช้เครื่องมือในงานแกะสลักหินทรายโดยการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่าง
ผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อร้าน	เครื่องมือที่ใช้ในงานหัตถกรรมหินทราย	
		เครื่องมือแบบดั้งเดิมที่ใช้ด้วยมือ (Hand Tools)	เครื่องมือกล (Power Tools)
14	ร้านเพิ่มทรัพย์ แกะสลัก	ใช้เครื่องมือ และกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมในการแกะสลัก เช่น เหล็กสกัดปากแบน และเหล็กสกัดปากแหลมหรือ จ้า แต่ และตอกในการขึ้นรูป หินขัด และเครื่องมืออื่น ๆ เช่น ค้อน เครื่องมือเหล็ก ฉาก เขาควาง แปรงทาสี ตลับเมตร	ใช้เครื่องมือกลเช่น เครื่องเจียหิน ขนาดที่แตกต่างกันในขั้นตอนการเก็บรายละเอียด และขัดผิวเรียบ
15	ร้านอ้อยหินทราย	ใช้เครื่องมือแบบดั้งเดิมในการผลิตในงานแกะสลักหินทราย เช่น เหล็กสกัด หรือ จ้า แต่ และตอก	ขัดเรียบด้วยเครื่องเจียหิน
16	ร้านนกหินทราย	ใช้เครื่องมือ และกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมในการแกะสลัก เช่น เหล็กสกัดปากแบน และเหล็กสกัดปากแหลมหรือ จ้า แต่ และตอกในการขึ้นรูป หินขัด และเครื่องมืออื่น ๆ เช่น ค้อน เครื่องมือเหล็ก ฉาก เขาควาง แปรงทาสี ตลับเมตร	ใช้เครื่องมือกลเช่น เครื่องเจียหิน ที่มีขนาดแตกต่างกันในขั้นตอนการเก็บรายละเอียด และขัดผิวเรียบ

ตารางที่ 4-2 แสดงการใช้เครื่องมือในงานแกะสลักหินทรายโดยการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่าง
ผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อร้าน	เครื่องมือที่ใช้ในงานหัตถกรรมหินทราย	
		เครื่องมือแบบดั้งเดิมที่ใช้ด้วยมือ (Hand Tools)	เครื่องมือกล (Power Tools)
17	ร้านอุไรพร	ใช้เครื่องมือแกะสลักแบบดั้งเดิม ในขั้นตอนขึ้นรูปและเก็บ รายละเอียด	ขัดเรียบด้วยเครื่องเจียหิน
18	ร้านประนอมหิน ทราย	ใช้กรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ตั้งแต่กระบวนการทำหุ่น และ แกะสลักทุกขั้นตอน โดยใช้ จ้ำ แต่ และต็อก เป็นหลัก	ใช้เครื่องมือกลเช่น เครื่องเจียหินที่ มีขนาดแตกต่างกันในขั้นตอนการ เก็บรายละเอียด และขัดผิวเรียบ
19	ร้านทองมา	ใช้เครื่องมือดั้งเดิมเป็นหลัก เช่น เหล็กสกัดในแบบต่าง ๆ ได้แก่ จ้ำ แต่ และต็อก	มีความพร้อมทางด้านเครื่องมือกล เช่น เครื่องเจียหิน เครื่องเจาะหิน
20	ร้านทรัพย์สมบูรณ์	ใช้เครื่องมือแกะสลักแบบดั้งเดิม เช่น เหล็กสกัดปากแบน และเหล็ก สกัดปากแหลมหรือ จ้ำ แต่ และ ต็อกและเครื่องมืออื่น ๆ เช่น ก้อน เครื่องมือเหล็กฉาก เขาควย แปรง ทาสี ตลับเมตร	ใช้เครื่องมือกลเช่น เครื่องเจียหินที่ มีขนาดแตกต่างกันในขั้นตอนการ เก็บรายละเอียด และขัดผิวเรียบ

3. เงินทุน ผลการศึกษาพบว่า ทุนที่ใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายส่วนใหญ่
เป็นเงินทุนส่วนตัวซึ่งแบ่งใช้ใน 2 ลักษณะคือ

3.1 เงินทุนถาวร ในส่วนของเงินทุนถาวรเป็นทุนที่ใช้ในการจัดการลงทุนในช่วง
เริ่มต้นประกอบกิจการ ซึ่งจากการสำรวจพบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่ใช้ทุนส่วนตัวในการสร้าง
กิจการ เนื่องจากส่วนมากเป็นธุรกิจภายในครอบครัว ที่มีการสืบทอดต่อกันมา ซึ่งเป็นกิจการที่ไม่
ใหญ่นัก หากแต่มีบางกลุ่มซึ่งยังไม่มีร้านค้าหรือกิจการเป็นของตัวเองซึ่งสังกัดอยู่กับผู้ประกอบการ
ที่มีกิจการขนาดใหญ่เป็นระบบโรงงาน ซึ่งมีแหล่งผลิตและจำหน่ายเป็นสัดส่วน ดังนั้น ในส่วนของ

ร้านริมถนนมิตรภาพ สายนครราชสีมา-กรุงเทพฯ ที่ประกอบการแบบครอบครัวโดยมีการใช้เงินทุนหลัก ๆ ดังนี้

- การสร้างโรงเรือน ที่มีลักษณะเรียบง่ายมีทั้งหลังคาตั้งกะติ หลังคามุงหญ้า และร่มรำไร เพื่อใช้ประโยชน์ทางการผลิตของช่าง และใช้สำหรับวางผลิตภัณฑ์หินทรายที่พร้อมจำหน่าย
- เครื่องมือช่าง เช่น เครื่องมือสำหรับงานแกะสลักหินทราย และเครื่องมือสำหรับงานหล่อหินทราย
- อุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการผลิต

3.2 เงินทุนหมุนเวียน ในส่วนของทุนหมุนเวียนจะเป็นเรื่องของการจัดซื้อวัสดุ หินทรายชนิดต่าง ๆ ตามที่ลูกค้าสั่ง และค่าแรงของช่างในการผลิตในแต่ละครั้ง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- ค่าวัสดุหินทราย ขนาด 100 x 100 เซนติเมตร โดยซื้อในอัตราคิวละ 3,500-6,000 บาท ราคาจะแตกต่างกันโดยดูจากสีของหิน เช่น หินมีสีขาว เหลือง แดง และเขียว ส่วนหินที่มีราคาแพงที่สุดคือ หินสีเขียว เพราะแข็งทำให้แตกหักยาก และหินสีเขียวจะมีผิวเนื้อหินที่ละเอียดมาก เมื่อแกะออกมาเป็นชิ้นงานจะทำให้ชิ้นงานมีความละเอียดและสวยงาม
- ค่าแรงงานช่าง โดยในแต่ละชิ้นงานเป็นแบบเหมาจ่าย และเป็นแบบค่าแรงต่อวัน ซึ่งตกอยู่ที่วันละ 300-500 บาทต่อวัน ตามแต่ฝีมือและความชำนาญของช่าง
- ค่าปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น อาหาร ไฟฟ้า น้ำ ที่พักอาศัย ค่าขนส่ง และค่าอุปกรณ์ที่ชำรุด เช่น ใบตัดไฟเบอร์ และใบเจีย

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้น คือ ต้นทุนในการผลิต งานหัตถกรรมหินทรายหลัก ๆ ที่จะต้องมีการใช้จ่ายในแต่ละชิ้นงานที่มีการผลิต ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าผลงานนั้นชิ้นใหญ่ เล็ก หรือจำนวนมากน้อยเพียงใด หากแต่ยังขาดทุนอุดหนุนจากหน่วยงานรัฐบาลหรือการช่วยเหลือในบางส่วนที่จำเป็น

4. แรงงาน ผลิตภัณฑ์หินทรายของอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา มีรูปแบบที่หลากหลาย เนื่องจากแรงงานช่างผู้ผลิตงานหัตถกรรมหินทรายมีทั้งช่างพื้นถิ่นและช่างต่างถิ่นซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นช่างจากจังหวัดมหาสารคาม และเป็นแรงงานต่างด้าว เช่น แรงงานจากประเทศกัมพูชาในบางส่วน ดังนั้นผลงานหัตถกรรมจากหินทรายจึงมีการผสมผสานกันตามรูปแบบและประสบการณ์ของช่างแต่ละคน ดังที่ วันชัย อินธิแสง (สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2552) หัวหน้าช่างแกะหินทรายต่างถิ่นในเขตตำบลลาดบัวขาว เป็นช่างฝีมือจากมหาสารคามกล่าวไว้ว่า “แต่เดิมตนเคยเป็นลูกจ้างแกะสลักหินที่ตำบลอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี เริ่มแรกโดยการเป็นลูกมือของช่างผู้ชำนาญ แล้วค่อยเรียนรู้ตามประสบการณ์ เป็นเวลา 5 ปี ส่วนใหญ่งานที่ทำจะเป็นการแกะสลักสิงโต ช้าง ลูกนิมิต ครกหิน และงานอื่น ๆ และเมื่อมีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาที่อำเภอสีคิ้ว จึงได้นำ

ประสบการณ์มาใช้ในการแกะสลักหินทรายในอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา และได้ติดต่อให้ช่างพื้นบ้านที่อยู่ใกล้เคียง และได้ชักนำช่างต่างถิ่นที่รู้จักเขามาประกอบอาชีพช่างแกะสลักหินทรายในอำเภอสีคิ้วในภายหลัง”



ภาพที่ 4-10 ที่อยู่อาศัยของช่างต่างถิ่น ในบริเวณร้านวันชัยแกะสลัก ตำบลลาดบัวขาว

แม้จะมีช่างต่างถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพ แต่ในส่วนของหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว ส่วนใหญ่เป็นหัตถกรรมครอบครัว และแรงงานจากเพื่อนบ้าน หากมีงานที่ลูกค้าต้องการมาก ก็จะจ้างช่างต่างถิ่นเข้ามาช่วย ซึ่งระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในอำเภอสีคิ้วของช่างต่างถิ่นจะเริ่มตั้งแต่ 1-10 ปี มีทั้งแรงงานช่างที่เข้ามาเป็นลูกจ้างแรงงานในร้านของผู้ประกอบการ หรือกลุ่มที่เข้ามาเช่าพื้นที่เพื่อทำธุรกิจเป็นผู้ประกอบการเอง แรงงานส่วนใหญ่จะจบการศึกษาในระดับ ป.4-ม.3 ซึ่งบางคนยึดเป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพเดิมของกลุ่มแรงงานส่วนใหญ่แล้วมีอาชีพทำสวน ทำให้ส่วนค่าตอบแทนของช่างก็จะดูที่ฝีมือและความชำนาญ โดยในแต่ละชิ้นงานเป็นแบบเหมาจ่าย และเป็นแบบค่าแรงต่อวัน ซึ่งตกอยู่ที่วันละ 300-500 บาทต่อวัน โดยรายได้เฉลี่ยของช่างแกะสลักหินทรายจะอยู่ที่ 8,000-20,000 บาท ต่อเดือน แล้วแต่ลักษณะงานที่ได้รับจากลูกค้าที่สั่งทำ เช่น งานแกะสลัก พระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่จ้างแบบเหมาจ่าย ซึ่งต้องใช้ต้นทุนและ วัสดุคิบ ที่ค่อนข้างสูง รวมถึงค่าแรงและค่าฝีมือ ความชำนาญมาก



ภาพที่ 4-11 หัตถกรรมหินทรายในครอบครัว ร้านวีระหินทราย ตำบลลาดบัวขาว



ภาพที่ 4-12 งานแกะสลักหินทรายพระพุทธรูปที่จ้างแบบเหมาจ่าย ร้านแก้วประทานพร ตำบลลาดบัวขาว

ตารางที่ 4-3 จำนวนช่างฝีมือจากร้านกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 ร้าน

ลำดับที่	ชื่อร้าน	แรงงานช่าง		
		จำนวน (คน)	ช่างพื้นถิ่น	ช่างต่างถิ่น
1	ร้าน ทรายทอง	1	-	จังหวัดมหาสารคาม
2	ร้านวีระหินทราย	5	สมาชิกครอบครัว	-
3	ร้านลำตะคองสโตน	8	-	ประเทศกัมพูชา จังหวัดมหาสารคาม
4	ร้านพรของแม่	5	-	จังหวัดมหาสารคาม
5	ร้านพูนทรัพย์	4	-	ประเทศกัมพูชา
6	ร้านนำโชคหินทราย	2	-	จังหวัดมหาสารคาม
7	ร้านเพชรโชคหินทราย	3	-	จังหวัดมหาสารคาม
8	ร้านนันทิวรรณหินทราย	10	-	จังหวัดมหาสารคาม
9	ร้านคุณสุขหินทราย	2	สมาชิกครอบครัว	จังหวัดมหาสารคาม
10	ร้านวันชัยแกะสลัก	1	-	จังหวัดมหาสารคาม
11	ร้านนางหินทราย	5	สมาชิกครอบครัว	-
12	ร้านแก้วประทานพร	1	-	จังหวัดมหาสารคาม
13	ร้านป๋ายงค์หินทราย	2	สมาชิกครอบครัว และ เพื่อนบ้านใกล้เคียง	-
14	ร้านเพิ่มทรัพย์แกะสลัก	5	-	จังหวัดมหาสารคาม
15	ร้านอ้อยหินทราย	5	-	จังหวัดมหาสารคาม
16	ร้านนกหินทราย	2	-	จังหวัดมหาสารคาม
17	ร้านอุไรพร	1	สมาชิกครอบครัว	-
18	ร้านประนอมหินทราย	3	-	จังหวัดมหาสารคาม
19	ร้านทองมา	2	-	จังหวัดมหาสารคาม
20	ร้านทรัพย์สมบูรณ์	2	สมาชิกครอบครัว และ เพื่อนบ้านใกล้เคียง	-

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่าช่างส่วนใหญ่ เป็นช่างต่างถิ่น ซึ่งมาจากจังหวัดมหาสารคาม และแรงงานช่างจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ ประเทศกัมพูชา โดยเข้ามาเป็นลูกจ้างในร้านของผู้ประกอบการงานหัตถกรรมหินทราย ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่น รวมทั้งผู้ประกอบการบางร้าน เช่น ร้านวิระหินทราย ร้านคุณสุขหินทราย ร้านนางหินทราย ร้านป้ายงค์หินทราย ร้านอุไรพร และร้านทรัพย์สมบูรณ์ ซึ่งเป็นแรงงานของสมาชิกในครอบครัวหรือแบบเครือญาติ ซึ่งจากการศึกษาทำให้ทราบว่าช่างที่เป็นช่างต่างถิ่นล้วนเป็นช่างที่ฝีมือดีและมีความชำนาญกว่าช่างพื้นถิ่น เนื่องจากเป็นช่างที่เคยมีประสบการณ์ในงานแกะสลักหินทรายจากแหล่งอื่นมาก่อน ส่วนช่างพื้นถิ่นเนื่องจากยังขาดประสบการณ์ ผลผลิตที่ออกมา ยังคงเป็นรูปทรงที่ค่อนข้างมีความเรียบง่ายกว่าช่างต่างถิ่น

จากการสอบถามช่างฝีมือแล้วทำให้ทราบว่ารายได้ที่ช่างได้รับในแต่ละเดือนนั้น ช่างที่ฝีมือดีส่วนใหญ่ ค่อนข้างพอใจกับรายได้ที่ตนได้รับในแต่ละเดือน ส่วนช่างพื้นที่ที่ไม่ชำนาญก็จะพออยู่ได้ เพราะมีรายได้อาชีพอื่นเสริมอีกทาง ดังที่ นายยอดรัก แซ่อิว ช่างแกะสลักหินทรายต่างถิ่นจากมหาสารคาม ในเขตตำบลลาดบัวขาว กล่าวไว้ว่า “บางเดือนมีงานมากก็จะได้มากหน่อย เดือนไหนงานน้อยรายได้ก็น้อยลงตาม แต่จะได้รายได้เสริมจากการขายงานหล่อหินทรายเทียมจากหน้าร้านด้วย ก็พอช่วยได้บ้างไม่ติดขัดอะไร” (ยอดรัก แซ่อิว, สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2552)

ในส่วนของแรงงานในการผลิตหัตถกรรมหล่อหินทรายในอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา นั้น เป็นส่วนน้อยที่มีการผลิตในท้องถิ่นนี้ เนื่องจากไม่คุ้มทุนการผลิต แต่ก็ยังมีบางร้านที่มีการผลิตอยู่ ซึ่งเป็นแรงงานภายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ผลผลิตที่หินทรายจากการหล่อหินทรายส่วนใหญ่จะรับมาจากด่านเกวียน เนื่องจากต้นทุนในการรับผลิตที่ค่อนข้างต่ำเพื่อนำมาจำหน่าย โดยคิดเพิ่มผลกำไรเพิ่ม 30% ต่อชิ้น



ภาพที่ 4-13 ตัวอย่างงานหล่อหินทรายที่วางขายหน้าร้าน ร้านนกหินทราย ตำบลลาดบัวขาว

แต่ในปัจจุบันทั้งงานแกะสลักและงานหล่อหินทรายจะทำกันเฉพาะสมาชิกในครอบครัว เป็นส่วนใหญ่ จะมีการจ้างแรงงานช่างต่างถิ่นบ้างเท่าที่จำเป็น ยิ่งในปัจจุบันสภาพเกี่ยวกับแรงงาน เปลี่ยนไป จึงทำให้การจ้างแรงงานช่างในการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายไม่คงตัวมั่นคงเท่าที่ควร

5. การจัดการ สภาพการจัดการในการประกอบอาชีพหัตถกรรมหินทรายเป็นการจัดการกันเองในครอบครัว ปัจจัยในการผลิตที่สำคัญนั่นคือ หินทรายชนิดต่าง ๆ ที่ทางผู้ประกอบการ จะต้องมีการสั่งซื้อมา และมีเพียงบางส่วนที่นำหินทรายในเขตพื้นที่ของตนเองมาผลิต ผลิตภัณฑ์ หินทรายเองบ้าง ซึ่งจะผลิตตามทิศทางของตลาดและความต้องการของลูกค้า เช่น ในประเภทใด จำนวนเท่าไร ผู้ประกอบการควบคุมการผลิตเองทุกขั้นตอน ในด้านการตลาดนั้นผู้ประกอบการ จะรอให้ผู้ซื้อมาซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีโชว์อยู่หน้าร้านบ้าง เนื่องจากร้านอยู่ริมถนนที่มีผู้คนสัญจรไปมา และสังเกตเห็นได้ง่าย และอีกทางหนึ่งก็จะให้ลูกค้าที่ต้องการผลิตภัณฑ์ในแบบพิเศษ มาสั่งซื้อ ผลิตภัณฑ์ตามที่ต้องการ ทางร้านผู้ประกอบการก็จะจัดหาช่างเพื่อผลิตงานหัตถกรรมหินทรายทั้งที่เป็นช่างในครอบครัว หรือช่างต่างถิ่นที่ถูกจ้างมาเฉพาะงานในส่วนของการติดต่อประสานงานกับ บุคคลภายนอกจะติดต่อกับกลุ่มผู้ขายปัจจัยการผลิต ผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ การบอกต่อ ๆ กันในร้าน ใกล้เคียง และที่สำคัญทำเลที่ตั้งของร้านอยู่ริมถนนมิตรภาพสายนครราชสีมา-กรุงเทพฯ ทำให้ผู้คน ที่ผ่านไปมาเห็นป้ายชื่อร้านและหมายเลขโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อและทำการสั่งผลิตผลิตภัณฑ์ ตามความต้องการของลูกค้าอีกทางหนึ่ง หรือหากลูกค้าไม่ต้องการผลิตภัณฑ์ในแบบพิเศษมากก็จะ แวะเที่ยวชมผลิตภัณฑ์และซื้อสินค้าที่แสดงอยู่ด้านหน้าร้านได้เลย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ชิ้น เล็ก ๆ ที่สามารถนำกลับบ้านได้โดยสะดวก



ภาพที่ 4-14 ร้านจำหน่ายงานหัตถกรรมหินทรายริม ถนนมิตรภาพ หมายเลข 2

ผลิตภัณฑ์หินทรายของอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมายังคงรูปแบบเดิม ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ คือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความเรียบง่าย และผลิตภัณฑ์ที่เลียนแบบของเก่า แต่ในปัจจุบันมีเครื่องมือทางเทคโนโลยีเข้ามาช่วยให้งานหัตถกรรมหินทรายมีการผลิตขึ้นในหลายรูปแบบ และมีการพัฒนาเรื่อยมา

การจัดการในการผลิตและจำหน่าย ผลิตภัณฑ์หินทรายจะเป็นการจัดการกันเองของกลุ่มผู้ประกอบการ โดยใช้ทุนตนเองซึ่งส่วนใหญ่เป็นทุนแบบหมุนเวียน ไม่ว่าจะเป็นการจัดการปัจจัยการผลิต การควบคุมการผลิต การตลาด และการติดต่อประสานงานกับบุคคลภายนอก ทำให้การจัดการง่ายขึ้น

6. สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่องานหัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา คือ สภาพที่ตั้งของชุมชน ที่มีถนนสายสำคัญตัดผ่าน คือถนนสาย นครราชสีมา-กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเส้นทางการคมนาคมโดยรถยนต์ ส่งผลให้การติดต่อค้าขายกว้างขวางขึ้น มีลูกค้าที่เป็นคนไทย และชาวต่างชาติที่ใช้ถนนสายนี้ นอกจากนี้ชุมชนยังมีสภาพทางธรณีวิทยาที่เป็นภูเขา เนินเขา และที่ลานน้ำท่วมถึง ทรัพยากรส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์และเนื่องจากหินที่รองรับพื้นดินอยู่ด้านล่างส่วนใหญ่เป็นหินทราย ที่เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทางด้านวัตถุดิบทางการผลิต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหินทรายขาว และหินทรายแดงแกมน้ำตาล

นอกจากนั้นอำเภอสีคิ้วยังมีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และเป็นจุดเด่นของสีคิ้ว คือ เขื่อนลำตะคอง ตั้งอยู่ตำบลลาดบัวขาว ห่างจากตัวเมืองประมาณ 62 กิโลเมตร มีทางแยก

จากทางหลวงหมายเลข 2 (นครราชสีมา-สระบุรี) บริเวณกิโลเมตรที่ 196-197 ประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นเขื่อนดินสร้างกั้นลำตะคองที่ช่องเขาเขื่อนล้นและช่องเขาถ่านเสียดในปี พ.ศ. 2517 เพื่อนำน้ำเหนือเขื่อนมาใช้ประโยชน์ในด้านชลประทาน นักท่องเที่ยวสามารถเดินเที่ยวบนสันเขื่อนเพื่อชมทิวทัศน์ของอ่างเก็บน้ำซึ่งมีฉากหลังเป็นภูเขาสวยงามเหมาะสำหรับการพักผ่อน



ภาพที่ 4-15 เขื่อนลำตะคอง แหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง

โรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่เขื่อนลำตะคอง ตำบลคลองไผ่ เป็นโครงการโรงไฟฟ้าแบบสูบกลับเพื่อผลิตพลังงานไฟฟ้าเสริมระบบในช่วงความต้องการไฟฟ้าสูงสุด โดยการนำพลังงานไฟฟ้าที่เหลืออยู่ (ช่วงมีความต้องการไฟฟ้าน้อย) ในระบบมาใช้สูบน้ำจำนวนหนึ่งที่มีอยู่ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนลำตะคองเดิม (ของกรมชลประทาน) ขึ้นไปเก็บไว้ในอ่างเก็บน้ำด้านบน (กฟผ. สร้างขึ้นใหม่) และเมื่อมีความต้องการไฟฟ้ามากในช่วงค่ำ ก็ปล่อยน้ำจำนวนเดียวกันนี้ให้ไหลกลับคืนลงอ่างเก็บน้ำเขื่อนลำตะคองตามเดิมโดยผ่านกังหันน้ำเพื่อผลิตไฟฟ้าเสริมระบบ เป็นปัจจัยในการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคอย่างมาก สำหรับผู้ที่สนใจเข้าชมโครงการต้องทำหนังสือติดต่อล่วงหน้า



ภาพที่ 4-16 โรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ แหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง

แหล่งหินตัดสี่คว่ำ ตั้งอยู่บนถนนมิตรภาพ (ทางหลวงหมายเลข 2) ห่างจากตัวเมืองประมาณ 40 กิโลเมตร บริเวณกิโลเมตรที่ 206-207 ด้านซ้ายมือเป็นเนินเขาที่เต็มไปด้วยหินทรายสีขาว ปรากฏร่องรอยของการสกัดหินเป็นร่องลึกรูปสี่เหลี่ยมขนาดต่าง ๆ อยู่หลายแนวและยังทิ้งร่องรอยของคมสิ่วที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสกัด สันนิษฐานว่าเดิมคงจะนำหินทรายบริเวณนี้ไปสร้างปราสาทหินที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง เช่น ปราสาทเมืองแขก ปราสาทโนนกู่ ปราสาทเมืองเก่า



ภาพที่ 4-17 แหล่งหินตัดอำเภอสี่คว่ำ แหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง

วัดเขาจันทน์งาม ตั้งอยู่ที่บ้านเลิศสวัสดิ์ จากตัวเมืองใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 2 (นครราชสีมา-สระบุรี) ประมาณ 50 กิโลเมตร บริเวณกิโลเมตรที่ 200-201 มีทางแยกซ้ายเข้าไป ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นแหล่งศิลปะภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งอยู่บริเวณด้านหลังวัด โดยเดินเท้าผ่านสวนหินและป่าธรรมชาติอันร่มรื่นและเงียบสงบเข้าไปประมาณ 150 เมตร จะพบภาพเขียนลงสีแบบเงาที่สีแดงเป็นแนวปรากฏอยู่บนเพิงผาหินทรายด้านหนึ่ง อยู่สูงจากพื้นดิน ประมาณ 4 เมตร เป็นรูปคนและสัตว์ที่แสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่หรือกิจกรรมบางอย่างของกลุ่มคน เช่น ลักษณะการแต่งกาย การดำรงชีวิต การล่าสัตว์ สันนิษฐานว่าเป็นศิลปะที่สร้างขึ้น โดยชุมชนเกษตรกรรมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มีอายุระหว่าง 3,000-4,000 ปี



ภาพที่ 4-18 ภาพเขียนถ้ำวัดเขาจันทน์งาม แหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง

สภาพทางภูมิศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นที่ตั้งของชุมชน ซึ่งมีแหล่งหินทรายอยู่ในพื้นที่ รวมทั้งแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ อุดมสมบูรณ์และที่สำคัญเส้นทางการคมนาคมที่สะดวกเข้าถึงง่าย ส่งผลต่อการผลิตผลิตภัณฑ์หินทรายให้มีคุณภาพและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

7. สภาพทางเศรษฐกิจ ผลการศึกษาพบว่า สภาพทางเศรษฐกิจส่งผลต่ออาชีพของคนในชุมชนอำเภอสีคิ้ว และชุมชนใกล้เคียง รายได้รายจ่ายของคนในชุมชน ราคาผลิตภัณฑ์หินทราย การซื้อขายผลิตภัณฑ์หินทราย เนื่องจากปัจจุบันคนในชุมชนเกิดปัญหาการว่างงานมากขึ้น และประชากรส่วนใหญ่ไปประกอบอาชีพในต่างจังหวัด เช่น อาชีพรับจ้าง ซึ่งเป็นสมาชิกของคนในครอบครัวที่มีอายุอยู่ในช่วงวัยแรงงาน (13-60 ปี) เป็นส่วนใหญ่ ทำให้ผู้ที่ยึดอาชีพงานหัตถกรรม

หินทรายในอำเภอสีคิ้วค่อนข้างที่จะมีการพัฒนาเป็นชุมชนหัตถกรรมหินทรายที่ไม่ใหญ่โตมากนัก ส่วนใหญ่เป็นการผลิตและจำหน่ายโดยใช้แรงงานในครอบครัว และมีการบริหารจัดการกันเอง ภายในครอบครัว และในส่วนผู้ผลิตที่เป็นรายใหญ่อย่างเช่นในระบบโรงงานมีเพียงไม่กี่ราย จึงทำให้ผู้ประกอบการรายใหญ่ยังคงอาชีพนี้อยู่ได้แม้อยู่ในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน เนื่องจากผู้ผลิตน้อย และความต้องการของผู้บริโภคเพิ่มขึ้น ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบการรายใหญ่จึงไม่ชัดเจน อย่างไรก็ตามชุมชนหัตถกรรมหินทรายในชุมชนอำเภอสีคิ้วโดยเฉพาะในกลุ่มแหล่งผลิตงานหัตถกรรมหินทรายร้านริมถนนมิตรภาพบ้านหนองบัว ตำบลลาดบัวขาว อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีหลายร้านตั้งเรียงรายอยู่ริมถนนมิตรภาพ สายนครราชสีมา กรุงเทพฯ แม้จะเป็นธุรกิจเล็ก ๆ ภายในครอบครัว แต่ก็สามารถสร้างรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ดีไม่เป็นภาระของบุตรหลาน



ภาพที่ 4-19 สภาพชุมชนหัตถกรรมหินทราย ร้านริมถนนมิตรภาพ สายนครราชสีมา-กรุงเทพฯ

ดั่งที่ กิรณา ทิพย์สูงเนิน ผู้ประกอบการงานหัตถกรรมหินทรายร้านพรของแม่ นฤมล กำเนิดบุญ ผู้ประกอบการงานหัตถกรรมหินทรายร้านนางหินทราย สุขเมศ ฉลุสี หัวหน้าช่างแกะสลักหินทรายร้านลำตะคองสโตน ได้กล่าวไว้คล้ายคลึงกันสรุปได้ว่า งานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วทำให้เกิดสภาพทางเศรษฐกิจ ดังนี้

7.1 อาชีพของคนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ผลการศึกษาพบว่า จากในอดีตที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย จากคนรุ่นปู่ ย่า สืบทอดกันมา ซึ่งเริ่มต้นเกิดจากการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากช่างต่างถิ่นที่เข้ามาประกอบอาชีพเป็นลูกจ้าง

ในร้านผู้ประกอบการในชุมชนจากนั้นก็ได้มีการเรียนรู้โดยที่เป็นแรงงานช่างผู้ช่วยที่เป็นคนในท้องถิ่น เมื่อมีการฝึกจนเกิดความชำนาญ ต่อมาจึงได้แยกไปประกอบธุรกิจเป็นของตัวเอง ในแบบหัตถกรรมครอบครัว โดยผลิตและขายภายในท้องถิ่น ที่มีความพร้อมทางด้านทรัพยากร หินทรายอันเป็นวัตถุดิบสำคัญของชุมชนจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนอกเหนือจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการรับจ้าง ทำให้เห็นได้ว่าอาชีพหัตถกรรมหินทรายเป็นที่นิยมและมีการผลิต รวมทั้งมีความนิยมใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์หินทรายกันอย่างแพร่หลาย

7.2 รายได้รายจ่าย ของคนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ผลการศึกษาพบว่าในอดีต การประกอบอาชีพหัตถกรรมหินทรายส่งผลให้ผู้ประกอบการมีรายได้ในชุมชนเนื่องจากความต้องการของผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น สืบเนื่องจากคุณสมบัติบางประการของผลิตภัณฑ์หินทราย เช่น ความคงทน และความสวยงาม และผลิตตามความเชื่อ เป็นต้น จึงทำให้ผลิตภัณฑ์หินทรายยังคงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและชุมชน รายได้ของผู้ประกอบการขึ้นอยู่กับผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพทางด้านฝีมือ ที่มีลูกค้าเข้ามาซื้อเป็นจำนวนมาก และมีการสั่งทำผลิตภัณฑ์แบบพิเศษตามความต้องการของลูกค้า รายได้ของกลุ่มแรงงานช่างฝีมือขึ้นอยู่กับปริมาณของการผลิตตามที่ถูกคำสั่ง ซึ่งขนาดของผลิตภัณฑ์และจำนวนการผลิตจะเป็นตัวกำหนดราคา และรายได้ของแรงงานช่าง ส่วนรายจ่ายจะเป็นส่วนในการจัดหาวัตถุดิบและค่าแรงงานช่าง ซึ่งรายจ่ายเหล่านี้จะเป็นต้นทุนเวียนส่งผลให้การผลิตงานหัตถกรรมหินทรายดำรงอยู่ได้

7.3 ราคาผลิตภัณฑ์หินทราย ผลการศึกษาพบว่าราคาของผลิตภัณฑ์หินทรายจะตั้งราคาตนเองระหว่างผู้ประกอบการ ช่างฝีมือ และลูกค้า โดยคำนึงถึงปัจจัยดังนี้

- ขนาด สินค้าบางประเภทที่มีขนาดแตกต่างกันก็จะมีราคาแตกต่างกันไป เช่น งานแกะสลักหินทรายเขี้ยวรูปสิงโต ความสูง 2 เมตร ราคา ก็จะประมาณคู่ละ 15,000 บาท งานหล่อหินทรายขนาดเล็กเป็นของที่ระลึก ประมาณตัวละ 80-100 บาท ในส่วนที่รับความยากง่ายของงานงานที่มีลักษณะทำยาก ต้องใช้เวลานานในการผลิต เสียเวลาในการผลิตมากก็จะมีราคาแพงขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงานที่ถูกคำสั่งผลิตแบบพิเศษ

- รูปแบบและลวดลาย ผลิตภัณฑ์ที่มีลวดลาย หรือรายละเอียดของชิ้นงานมาก ทำให้ดูสวยงามมากขึ้น ราคา ก็จะสูงขึ้นมากกว่าสินค้าที่ไม่มีรายละเอียดในชิ้นงาน

- ค่าขนส่งและติดตั้ง ในกรณีงานชิ้นใหญ่และจำเป็นต้องติดตั้งให้เข้ากับสถานที่

7.4 การซื้อขายผลิตภัณฑ์หินทราย ผลการศึกษาพบว่า การซื้อขายผลิตภัณฑ์หินทราย เนื่องจากแหล่งผลิตงานผลิตภัณฑ์หินทรายริมถนนมิตรภาพเป็นร้านที่ลูกค้าสามารถสังเกตเห็นได้ง่าย และมีผู้คนหลายระดับสัญจรไปมา การซื้อขายส่วนใหญ่จะเน้นการซื้อขายกับลูกค้าโดยตรง เป็นส่วนใหญ่

7.5 ภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ผลการศึกษาพบว่า ช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจของประเทศดี ลูกค้าน่าจะมีกำลังซื้อสูงมาก หากภาวะเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ ส่งผลให้การผลิตงานหัตถกรรม หินทรายขายได้น้อย และมีการผลิตน้อยลง ดังนั้น สภาพทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย (กิรณา ทิพย์สูงเนิน นฤมล กำเนิดบุญ และสุเมศ ฉลุสี, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2552)

8. ความจำเป็นทางประโยชน์ใช้สอย ผลการศึกษาพบว่า ในอดีตประโยชน์ของหินทรายใช้ในการสร้างโบราณสถาน และสลักรูปปั้น หรือประติมากรรมรูปเคารพตามศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ หรือในบางแห่งใช้เป็นวัสดุในการก่อสร้างทำถนนและใช้เป็นหินลับมีดบ้างก็มี แต่ในปัจจุบันประโยชน์การใช้สอยในแต่ละด้านได้ทำขึ้นตามความเหมาะสมต่อความต้องการ ทำให้มีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการประดับตกแต่ง และผลิตภัณฑ์ตามความเชื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันในการผลิตผลิตภัณฑ์หินทราย ลูกค้าน่าจะเป็นผู้บอกลักษณะ รูปแบบ ขนาดที่ต้องการ ลูกค้าน่าเป็นส่วนสำคัญในการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายแต่ละประเภท นอกจากนี้ยังทำให้ทราบว่าปัจจุบันลูกค้าน่ามีความต้องการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์หินทรายอย่างไร ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตออกมาส่วนใหญ่จะเป็นประเภทรูปแกะสลักต่าง ๆ หรือประเภทตกแต่งบ้าน เนื่องจากความเจริญของเทคโนโลยีในการผลิตช่วยให้การผลิตสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ในทุกรูปแบบ ดังที่ นันฉวีวรรณ อิศรานุกูล ผู้ประกอบการหัตถกรรมหินทราย (สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2552) ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ปัจจุบันความต้องการของลูกค้ามีหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ชิ้นเล็ก ๆ ไปจนถึงชิ้นใหญ่ และมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้เกิดความจำเป็นจะต้องใช้ผลิตภัณฑ์จากหินทราย เช่น ใช้เป็นของที่ระลึก ของประดับตกแต่ง ประติมากรรมรูปเคารพ รวมไปถึงงานก่อสร้างอาคารบ้านเรือน เป็นต้น

ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีการผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ มาใช้ประโยชน์แทนผลิตภัณฑ์หินทราย แต่เนื่องจากมีบุคคลบางกลุ่มยังคงเล็งเห็นคุณค่าของงานหัตถกรรมหินทรายอันเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชน จึงเริ่มให้ความสนใจและสนับสนุนตั้งชื่อผลิตภัณฑ์จนเกิดเป็นความนิยมทางด้านรสนิยมในการตกแต่งสถานที่ บ้าน อาคาร สวน ฯลฯ ด้วยผลิตภัณฑ์หินทราย ส่งผลให้งานหัตถกรรมหินทรายเป็นที่รู้จักและมีการผลิตและซื้อขายกันจนถึงปัจจุบัน

9. รสนิยม ผลการศึกษาพบว่า รสนิยมเป็นสิ่งที่หลากหลาย บางคนชอบการตกแต่งที่ละเอียดประณีต บางคนชอบความเรียบง่าย บางคนชอบประโยชน์การใช้สอย ดังนั้น รสนิยมของแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกันจึงส่งผลต่อการผลิตไม่เหมือนกัน เช่น กลุ่มคนในชนบท กลุ่มคนในเมืองหรือกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษา และกลุ่มคนต่างชาติ ซึ่งรสนิยมของกลุ่มคนต่าง ๆ นั้น ส่งผลต่อการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายให้มีรูปแบบที่หลากหลาย ดังที่ โชคดี พลสงคราม และเฉลิมวุฒ

แก้วประธานพร ผู้ประกอบการหัตถกรรมหินทราย (สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2552) ได้กล่าวไว้พอสรุปได้ดังนี้

9.1 รสนิยมของกลุ่มคนในชนบท จะไม่คำนึงถึงรูปแบบ ลวดลายมากนัก ส่วนมากจะคำนึงถึงการนำไปใช้ประโยชน์มากกว่าจะนำไปใช้ลักษณะใดให้เกิดความเหมาะสมกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ เช่น รูปประติมากรรมงานหล่อหินทราย เด็กไทยถือป้ายยินดีต้อนรับ ซึ่งส่วนมากกลุ่มคนในชนบทยังขาดการคำนึงถึงหลักของการตกแต่งให้เกิดความเหมาะสมระหว่างสถานที่กับรูปแบบของผลิตภัณฑ์หินทราย จึงทำให้บางครั้งเกิดความขัดแย้งทางด้านความงาม

9.2 รสนิยมของกลุ่มคนในเมือง หรือกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษา ผลิตภัณฑ์หินทรายในประเภทที่กลุ่มนี้นิยมจะเป็นประเภทผลิตภัณฑ์สำหรับตกแต่งเป็นส่วนใหญ่ เช่น อ่างน้ำพุ รูปประติมากรรมรูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ประดับผนัง และผลิตภัณฑ์ตามความเชื่อ เป็นต้น เพราะนิยมนำมาตกแต่งบ้านเรือนให้สวยงาม ซึ่งนิยมประเภทที่มีลวดลาย รูปแบบประเภทที่สวยงาม หรือ รูปแบบที่มีความเรียบง่ายดูทันสมัยกว่ากลุ่มคนชนบท

9.3 รสนิยมของกลุ่มคนต่างชาติ นิยมสั่งผลิตโดยมีการติดต่อกับทางร้าน โดยมีคนไทยที่รู้จักเป็นผู้แนะนำและดำเนินการติดต่อแล้วนำแบบร่างต้นแบบที่ต้องการมาเสนอให้ร้านผลิต ซึ่งรูปแบบของผลงานส่วนใหญ่จะถูกนำไปใช้ในการตกแต่งอาคาร สถานที่ที่ต้องการความโอ้อ่าสง่างาม เช่น อ่างน้ำพุขนาดใหญ่ กระจกต้นไม้อโศกและสลักขนาดใหญ่ เสาหินทรายแกะสลัก และรูปสลักจิกซอประดับผนัง หรืองานที่เลียนแบบของเก่าเพื่อประดับตกแต่งเป็นต้น แต่ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวจะนิยมซื้อจำพวกของที่ระลึกกลับไป

รสนิยมของกลุ่มคนในชนบท กลุ่มคนในเมืองที่มีการศึกษา หรือกลุ่มคนต่างชาติ ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่มีความแตกต่างทั้งทางด้านขนาด รายละเอียด ความสวยงาม และราคา ดังนั้น ผลิตภัณฑ์หินทรายของอำเภอสีคิ้วจึงมีผลิตภัณฑ์หินทรายที่ตอบสนองความต้องการของคนในทุกระดับ

10. ความเชื่อ ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน แต่ละท้องถิ่นก็จะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางสังคมของกลุ่มนั้น ๆ ความเชื่อที่แฝงอยู่ในงานหัตถกรรมหินทราย เพื่อการใช้ประโยชน์ในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่นอกเหนือจากเพื่อความสวยงาม คุณค่าทางจิตใจแล้ว ความเชื่อเป็นอีกจุดประสงค์หนึ่งของการผลิตงานหัตถกรรมจากหินทราย เช่น ในอำเภอสีคิ้ว มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งที่มีมองไม่เห็นตัวตน เช่น ผี วิญญาณ เทพเจ้า เทวดาต่าง ๆ ดังนั้น เพื่อแสดงถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงได้สร้างสิ่งที่เป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น รูปเคารพ ภาพสลัก สิ่งก่อสร้างไว้เพื่อ

การบูชา หรือเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง หรือได้มาซึ่งโชคลาภ ฯลฯ หรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วยความเชื่อเหล่านี้ นอกเหนือจาก ความสวยงามและประโยชน์ทางด้านใช้สอยแล้ว ผลิตรักษาทินทราของอำเภอสีคิ้ว แฝงความเชื่อของท้องถิ่นและมีความเป็นเอกลักษณ์นิยมทางด้านรูปแบบของผลิตรักษาทินทราอย่างลงตัว ที่มี การสืบทอดมาจากบรรพบุรุษถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากเมื่อมนุษย์เริ่มมีการเรียนรู้ และสามารถ ประดิษฐ์สิ่งของต่าง ๆ อันเป็นการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และมีการพัฒนา โดยใช้ทรัพยากรที่มีเป็นวัสดุและอุปกรณ์ที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น ดังที่ อุไรพร ปักถาธิตั้ง ผู้ประกอบการหัตถกรรมหินทรายร้านอุไรพร ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ส่วนใหญ่แล้วความต้องการ ของลูกค้ามักจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อเสมอ เช่น ถ้าลูกค้าต้องการงานหินทรายแกะสลักรูปช้าง หรือรูปสิงห์ เพื่อไปติดตั้งไว้ที่หน้าบ้าน หน้าประตู ไว้เพื่อปกป้องความชั่วร้าย หรือ พระพุทธรูป เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจและสักการะบูชา เป็นต้น (อุไรพร ปักถาธิตั้ง สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2552)

ลักษณะของความเชื่อที่แฝงอยู่ในงานหัตถกรรมหินทรายที่พบได้ในอำเภอสีคิ้ว จังหวัด นครราชสีมา เนื่องจากในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา มีหลักฐานทางโบราณสถานต่าง ๆ ที่พบใน เขตใกล้เคียงบริเวณ อำเภอสีคิ้ว ที่สามารถบ่งบอกได้ถึงวัฒนธรรมความเชื่อตามลัทธิและศาสนาของ มนุษย์ในสมัยโบราณไว้ ดังหลักฐานทางโบราณที่พอให้สามารถศึกษาได้ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ งานหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้วจะคำนึงถึงที่มา ความหมาย และความศักดิ์สิทธิ์ของผลิตรักษาทินทราด้วย เช่น ไบเสมา ลูกนิมิต พระพุทธรูป สิงโต ช้าง เป็นต้น โดยมีความเชื่อว่า รูปเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งมีฤทธิ์ เพื่อไว้คุ้มครองปกป้องรักษาตน ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดการนับถือธรรมชาติ ผี วิญญาณ นับถือเทพเจ้า เทวดาต่าง ๆ การนับถือ สิ่งดังกล่าวนี้เป็นเหตุให้มนุษย์สร้างรูปเคารพขึ้น โดยกำหนดสิ่งต่าง ๆ ไว้ว่ามีบุคลิกท่าทางและ ร่างกายอย่างไร การแต่งตัว ลักษณะตา จมูก ปาก คิ้ว ไบหน้า และศีรษะ รวมไปถึงเสื้อผ้า และอาวุธ ที่ถือในมือด้วย

11. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย วิธีการถ่ายทอดซึ่งเป็นการถ่ายทอดในกรณีผู้ประกอบการ คือ จากพ่อแม่สู่ลูกหลาน และสมาชิกในครอบครัวจากอาชีพเดิมที่พ่อแม่ประกอบอาชีพจึงสอนให้ลูกหลานได้เข้ามา ช่วยเหลือจนสามารถทำได้ และออกไปประกอบอาชีพได้ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด คือ ลูกหลาน หรือ สมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก

นอกเหนือจากการถ่ายทอดโดยสมาชิกในครอบครัวแล้ว พบว่ามีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ในส่วนของช่างฝีมือจะถ่ายทอดโดยช่างต่างถิ่นที่เข้ามาประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างของผู้ประกอบการ งานหัตถกรรมหินทราย ดังนั้น ช่างต่างถิ่นที่เข้ามาทำงานจะเป็นช่างที่ค่อนข้างฝีมือดีซึ่งส่วนใหญ่

เป็นช่างที่มาจากจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดขอนแก่น และเมื่อมีการเข้ามาประกอบอาชีพแล้ว ต่อมาจึงได้มีการชักชวนเพื่อนที่รู้จักซึ่งเป็นช่างต่างถิ่นที่เคยทำงานในแหล่งเดียวกันมาก่อนเข้ามา เป็นลูกมือบ้าง หรือเข้ามาเป็นช่างประจำให้กับผู้ประกอบการร้านอื่น ๆ บ้าง และจะถ่ายทอด ภูมิปัญญาทางด้านฝีมืองานแกะสลักหินทรายสู่ช่างพื้นถิ่นด้วย และเนื่องจากในชุมชนอำเภอสีคิ้ว นั้นมีแหล่งทรัพยากรหินทรายอยู่มาก ทำให้อาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพผลิตงานหัตถกรรมหินทราย ในชุมชนขึ้นตามมา ดังที่ อุเทน วังทอง ช่างแกะสลักหินทราย ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ช่างแกะสลัก ในอำเภอสีคิ้วส่วนใหญ่ จะเรียนรู้กันเอง โดยทำตามเพื่อนในกลุ่ม รุ่นพี่ หรือคนในครอบครัว ญาติ พี่น้อง หรือบางคนก็ไปเรียนรู้มาจากแหล่งอื่น ๆ เช่น ที่อ่างศิลา จังหวัดชลบุรี แล้วนำความรู้ ความชำนาญของตนมาถ่ายทอดแก่ช่างแกะสลักคนอื่น จึงเกิดการเรียนรู้ขึ้นในชุมชน (อุเทน วังทอง, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

เมื่อมีช่างต่างถิ่น เข้ามาทำให้รูปแบบผลิตภัณฑ์มีความหลากหลายและมีความสวยงาม มากขึ้น เพราะช่างที่เข้ามาต่างเป็นช่างฝีมือดี ดังนั้น จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ของคนพื้นที่ในชุมชน อำเภอสีคิ้ว ซึ่งได้จากการสังเกต การลงมือทำ เพราะลูกมือบางส่วนนั้นเป็นคนในชุมชนที่ว่างงาน และเข้ามาทำงานเป็นลูกมือของช่างต่างถิ่น เมื่อเกิดการเรียนรู้ดังกล่าวจนเกิดความชำนาญ บางส่วน จึงได้แยกตัวออกไปประกอบอาชีพงานหัตถกรรมหินทราย โดยเป็นผู้ประกอบการเอง บริหารงาน กันเองภายในครอบครัว จึงทำให้เกิดเป็นแหล่งชุมชน งานหัตถกรรมหินทรายสร้างงานผลิตภัณฑ์ หินทรายในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายเกิดเป็นอาชีพในชุมชน บ้างก็เป็นอาชีพหลักหรือเป็นอาชีพ เสริมขยายตัวอย่างกว้างขวางในชุมชน

ในส่วนของสาระสำคัญของการถ่ายทอด คือ กรรมวิธีการผลิตทั้งการแกะสลักหินทราย และการหล่อหินทราย ตั้งแต่ขั้นการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การตัด การผ่าหิน การร่างแบบ การขึ้นรูป การเก็บรายละเอียดของงาน การขัด การลงสี จนถึงขั้นสำเร็จออกมาเป็นผลงาน ผลิตภัณฑ์หินทราย ที่สามารถจำหน่ายแก่ลูกค้าได้ ผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า ลูกหลานและสมาชิก ในครอบครัวได้รับการถ่ายทอด สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและ ครอบครัวได้ ส่งผลให้อาชีพหัตถกรรมหินทรายในอำเภอสีคิ้วสามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

ขั้นตอนการผลิต ประเภท และรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทราย

การศึกษาขั้นตอนการผลิต ประเภท และรูปแบบของงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

การแกะสลักหินทราย งานหัตถกรรมหินทรายที่พบในอำเภอสีคิ้วนั้น มีทั้งผลิตภัณฑ์จาก หินทรายแท้ที่ได้จากกรรมวิธีการแกะสลัก และผลิตภัณฑ์หินทรายเทียมที่ได้จากกรรมวิธีการหล่อ

จากแบบ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เน้นเฉพาะขั้นตอนและวิธีการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย โดยกรรมวิธีแกะสลักเท่านั้น ซึ่งผลการศึกษาพบว่า งานแกะสลักหินทรายในอำเภอสีคิ้ว เป็นการแกะสลักโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีการทำกันมากในชุมชน และมีรูปแบบของงานหลากหลายประเภท เช่น ประติมากรรมลอยตัว นูนต่ำ และนูนสูง โดยแกะสลักเป็นรูปต่าง ๆ เช่น พระพุทธรูป รูปพระศิวะ รูปนางอัปสร รูปสัตว์ ฯลฯ ซึ่งมีกระบวนการขั้นตอนในการผลิตที่ต้องใช้ความละเอียดอ่อนทางด้านฝีมือสูง ที่ได้จัดทำมานานหลายปี เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ดังที่ สมศักดิ์ สารการ หัวหน้าช่างแกะสลักหินทราย ร้านริมถนนมิตรภาพ ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ขั้นตอนในการแกะสลักหินทราย มีกระบวนการขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การเตรียมหิน การเตรียมหิน คือนำหินที่จะนำมาทำชิ้นงานมาปรับเป็นรูปสี่เหลี่ยม และให้มีพื้นเรียบเพื่อให้สามารถลงรูปภาพได้
2. การร่างแบบลงบนหิน วาดโครงร่างภาพลงบนหินที่เตรียมไว้ด้วยดินสอด่าน โดยก่อนลงภาพทุกครั้งจะต้องแบ่งเส้นกึ่งกลางของหินทุกครั้งเพื่อจะได้สัดส่วนที่สมดุลกันและไม่ผิดส่วน
3. การตัดหุ่นหรือโกนหุ่น เป็นการตัดหินส่วนที่ไม่ต้องการออก ซึ่งจะทำการตัดตามภาพที่ได้ร่างไว้ เข้ารูปโดยใช้

การสกัดหยาบ ใช้เหล็กสกัดปลายแหลมและค้อน สับแต่งหินให้ได้รูปทรง ตามลักษณะพื้นที่ใช้งาน ซึ่งจะต้องใช้ความชำนาญมากในขั้นตอนนี้ หากพลาดอาจจะทำให้ได้รูปทรงที่ผิดเพี้ยนได้ เช่น เสมอ ลูกนิมิต รูปสัตว์ ฯลฯ

การสับละเอียด ใช้เหล็กสกัดปลายแบนและค้อน สับแต่งผิวให้เรียบยิ่งขึ้น

การขัดแต่งผิว งานบางอย่างที่ไม่ต้องการความเรียบร้อยมากนัก เช่น ลูกนิมิต

ไม่จำเป็นต้องแต่งผิว ใช้เพียงขั้นตอนการสับละเอียดก็เพียงพอ แต่งงานอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะต้องขัดผิวเรียบโดยมีเครื่องมือขัด สมัยก่อนจะขัดด้วยมือซึ่งเสียเวลามาก แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าต้องการขัดในส่วนที่เป็นซอกเล็ก ๆ ก็ต้องใช้หินขัดด้วยมือ หินที่ใช้มี 2 แบบ คือหินหยาบและหินละเอียด การขัดครั้งแรกใช้หินหยาบก่อน จากนั้นจึงขัดด้วยหินละเอียด



การเตรียมหินสำหรับงานแกะสลัก



การตัดหุ่นหรือโกนหุ่นงานแกะสลัก



การเก็บรายละเอียด



ผลิตภัณฑ์ที่เสร็จสมบูรณ์

ภาพที่ 4-20 ตัวอย่างการแกะสลักประติมากรรมลอยตัว ร้านวันชัยแกะสลัก ตำบลลาดบัวขาว

4. การแกะสลักลวดลาย ลวดลายการแกะสลักหินนั้น ส่วนใหญ่มักจัดทำตามความต้องการของลูกค้า ซึ่งการแกะสลักลายมีอยู่ 2 แบบ คือ

การแกะสลักลายนูน ช่างจะนำหุ่นมาขัดให้เรียบ และเริ่มสกัดลวดลาย ลายที่ต้องการให้นูนจะคงไว้โดยการสกัดรอบ ๆ ส่วนนูนให้ลึกลงไปเสมอกัน ลายนูนจะเด่นชัดขึ้นมา หลังจากนั้นจึงขัดแต่งผิวให้เรียบและสวยงาม การแกะลายนูนของงานแต่ละชิ้นใช้เวลาประมาณ 5 วัน หรือมากกว่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลวดลายที่ลูกค้าสั่งทำ

การแกะสลักลายเรียบ ช่างจะนำหุ่นมาขัดผิวหน้าให้เรียบโดยไม่ต้องมีขอบ ลวดลายที่ต้องการลงบนพื้นผิวหิน แกะสลักลงไปให้ลึกพอสมควร ถ้าแกะลึกมากจะไม่สวย การแกะสลักลายเรียบใช้เวลาประมาณ 2 วันต่อชิ้น หรือใช้เวลามากกว่าเล็กน้อยแล้วแต่ขนาดของงาน

ส่วนการแกะสลักตัวอักษร งานแกะสลักบางประเภทต้องมีตัวหนังสือประกอบด้วย เช่น เสมา เป็นต้น การแกะสลักตัวหนังสือจะทำหลังจากแกะลวดลายอื่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยใช้ช่างที่มีความชำนาญและเป็นช่างคนละชุดกับช่างแกะสลักลวดลาย การแกะสลักตัวหนังสือบนแผ่นหินแต่ละแผ่นจะใช้เวลาประมาณ 3-4 วัน แล้วแต่ความยาวของข้อความที่ลูกค้าต้องการ

5. การเก็บรายละเอียด เป็นขั้นตอนของการเก็บรายละเอียดตามรูปต้นแบบ โดยการลบ เหลี่ยมมุมต่าง ๆ ที่ไม่ต้องการออกโดยใช้เครื่องมือเหล็กสกัดทั้งปากแบน และปากกลมตามลักษณะ พื้นผิว แล้วขัดผิวให้เรียบโดยเครื่องเจียผิวหินทราย ทำลวดลาย และสลักลวดลายต่าง ๆ ลงบน เนื้อหิน ด้วยเครื่องมือที่มีขนาดเล็ก และจะต้องใช้ความละเอียดทางด้านฝีมือสูง



การร่างภาพลงบนหิน



การแกะลายโดยรวม



การเก็บรายละเอียด

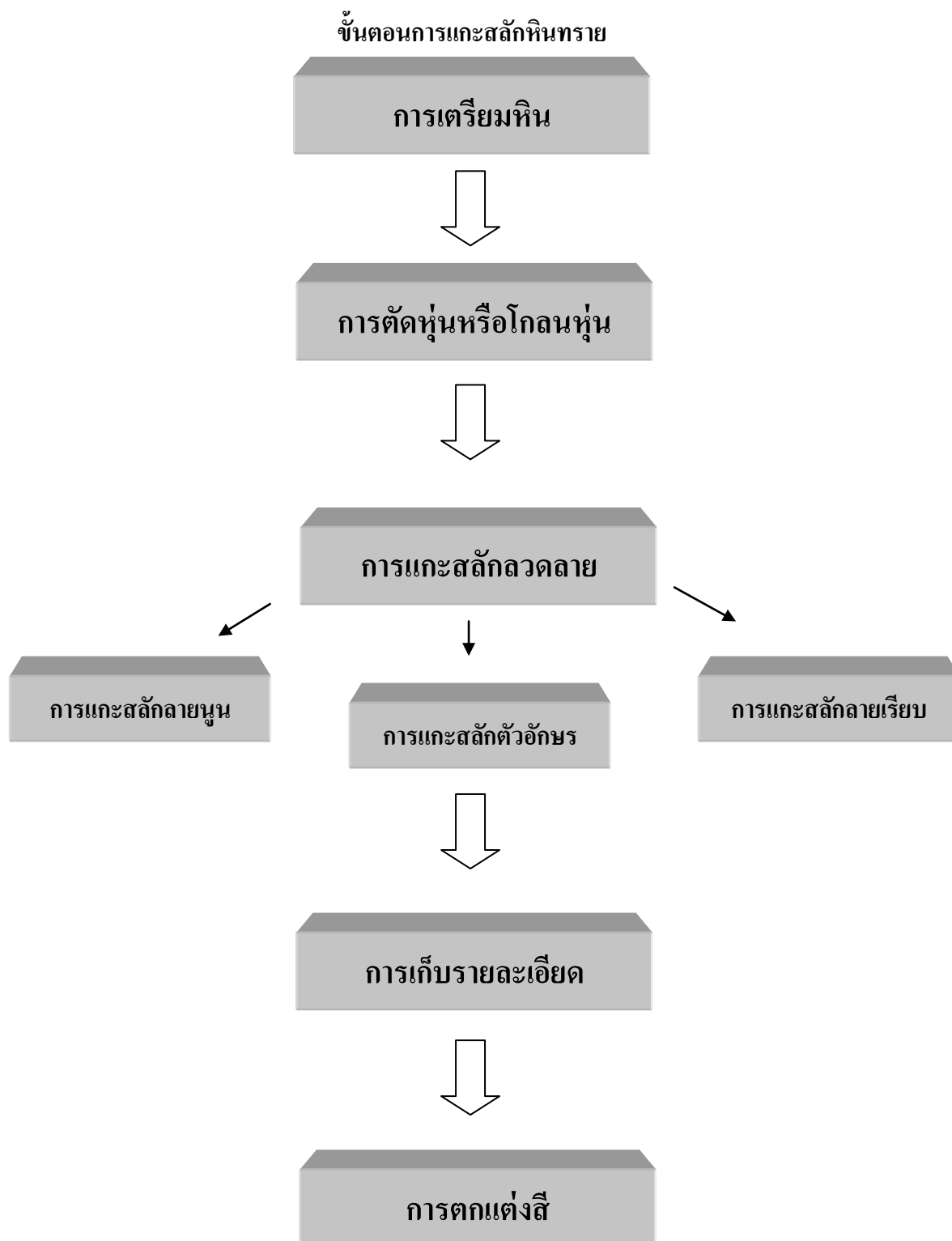


ผลิตภัณฑ์ที่เสร็จสมบูรณ์

ภาพที่ 4-21 ตัวอย่างการแกะสลักลวดลายหินทราย ร้านวันชัยแกะสลัก ตำบลลาดบัวขาว

6. การตกแต่งสี เป็นการตกแต่งขั้นสุดท้าย ทำสีให้ดูเก่าตามความนิยม หรือบางครั้งอาจไม่จำเป็นต้องตกแต่งสีเพราะเนื้อหินที่ใช้แกะสลักนั้นมีความสวยงามและเอกลักษณ์เฉพาะของ หินแต่ละชนิดอยู่แล้ว (สมศักดิ์ สารการ, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

เนื่องจากงานหัตถกรรมเป็นงานที่ต้องอาศัยการผลิตด้วยมือเป็นส่วนใหญ่ และเป็นงาน ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ที่อาศัยความชำนาญด้านศิลปะ ที่ต้องสั่งสมประสบการณ์ในการ ทำงานมาเป็นเวลานานพอสมควร ขั้นตอนการแกะสลักหินทราย สามารถสรุปเป็นขั้นตอนให้เห็น ดังภาพที่ 4-22



ภาพที่ 4-22 ขั้นตอนการแกะสลักหินทราย

ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายของอำเภอสีคิ้ว

การศึกษาประเภทและรูปแบบของงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมาผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการตกแต่ง (นูนต่ำ นูนสูง และลอยตัว)
2. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นของที่ระลึกและของประดับ (นูนต่ำ นูนสูง และลอยตัว)

3. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายรูปเคารพ (นูนต่ำ นูนสูง และลอยตัว)
ผลการศึกษาดังรายละเอียดดังนี้

1. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการตกแต่ง ผลการศึกษาพบว่า ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายที่ใช้ในการตกแต่ง เช่น แผ่นหินประดับฝาผนัง และแผ่นหินเรียงทางเดิน รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการตกแต่งจะมีลักษณะที่มีความใกล้เคียงกันทางด้านประโยชน์การใช้สอยแต่ละจะแตกต่างกันที่ขนาดและรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ เช่น ฝิวหยาบ ฝิวด้าน ฝิวมัน มีลวดลาย ตามความนิยมของลูกค้าที่มีความหลากหลาย ดังที่ ไพรวัด คำหอม ผู้ประกอบการหัตถกรรมหินทรายระดับ ร้านพูนทรัพย์ ได้กล่าวถึงประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายที่ใช้ในการตกแต่ง สรุปได้ว่า หัตถกรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นส่วนใหญ่จะคำนึงถึง ความสำคัญและความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ในการนำไปใช้เป็นส่วนประกอบในการสร้างบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย บริษัท รีสอร์ท ซึ่งจะมีวางขายอยู่หน้าร้าน หากจะแตกต่างกันที่รูปทรงและรายละเอียด ความสวยงามตามความต้องการของลูกค้าที่เข้ามาสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ในร้าน (ไพรวัด คำหอม, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

ผลการศึกษาพบว่า ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายที่ใช้ในการตกแต่งที่พบในชุมชนอำเภอสีคิ้ว ส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปทรงเรียบง่าย เช่น แผ่นหินประดับฝาผนัง และแผ่นหินเรียงทางเดินทั้งรูปแบบทรงกลม และทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส แผ่นหินประดับกำแพงที่มีลวดลายรวมไปจนถึง งานแกะสลักหินทรายที่เป็นจิ๊กซอต่อเป็นภาพแต่งประดับผนัง เป็นต้น



หินแผ่นประดับทางเดิน ร้านวีระหินทราย



หินแผ่นประดับผนัง ร้านวีระหินทราย



หินแผ่นประดับสลักลาย ร้านนางหินทราย



หินแผ่นผิวเรียบประดับผนัง ร้านวีระหินทราย



ตะเกียงหินทรายธรรมชาติ ร้านนางหินทราย



อ่างน้ำพุหินทรายธรรมชาติ ร้านนางหินทราย



โต๊ะหินทรายธรรมชาติ ร้านนางหินทราย



หินทรายประดับเลียนแบบของเก่า
ร้านวันชัยแกะสลัก

ภาพที่ 4-23 ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการตกแต่ง

นอกจากนี้แล้วยังมีงานหัตถกรรมหินทรายที่ใช้ประดับตกแต่งเพื่อความสวยงามที่รับทำตามที่ลูกค้าต้องการ เช่น อ่างน้ำพุ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น ทั้งนี้ ก็ขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้า ดังที่ นิตยา บุญเรียง ผู้ประกอบการหัตถกรรมหินทรายแกะสลัก ได้กล่าวถึงประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายที่ใช้ในการตกแต่ง สรุปได้ว่า ในส่วนที่ลูกค้าต้องการพิเศษ ลูกค้าจะมีแบบมาให้แล้วทำการตกลงเรื่องราคาตามความยากง่าย และขนาดของงานนั้น ๆ ซึ่งงานประเภทนี้จะไม่มีการวางขายอยู่หน้าร้าน หากลูกค้าต้องการจะต้องสั่งทำโดยเฉพาะ (นิตยา บุญเรียง, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

นฤมล กำเนิดบุญ ผู้ประกอบการหัตถกรรมหินทรายแกะสลักรูปทรงธรรมชาติ กล่าวไว้สรุปได้ว่า สำหรับช่างพื้นถิ่นที่ยังไม่มีความชำนาญแต่มีเรื่องของวัตถุดิบมากก็จะผลิต งานแกะสลักหินทรายที่มีรูปทรงเรียบง่าย โดยช่างเป็นผู้ออกแบบเอง เน้นความเป็นธรรมชาติจริง ๆ คือ เน้นตั้งแต่รอยแตกของหินที่เป็นเส้นๆ รูปทรงบิดเบี้ยว ลวดลายธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อมหรือสถานที่ที่จะตกแต่ง เช่น สวนดอกไม้ หรือ อุทยาน เป็นต้น (นฤมล กำเนิดบุญ, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

จะเห็นได้ว่าลักษณะของผลิตภัณฑ์หินทรายแกะสลักส่วนมากจะมีรูปเหลี่ยมหรือโค้งกลมที่เรียบง่ายเหมาะกับการซื้อหาของกลุ่มคนทั่วไป จะมีเพียงบางผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นตามความต้องการของลูกค้า ซึ่งจะมีความยากและต้องใช้ฝีมือและความชำนาญสูง และมีราคาสูงขึ้นไปด้วย หากมีการขนส่งและการติดตั้ง ก็จะรวมราคาในส่วนนี้ไปด้วย

2. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นของที่ระลึกและของประดับ ผลการศึกษา
พบว่า ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายที่เป็นของที่ระลึกและของประดับ เช่น ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกชิ้นเล็ก ที่เป็นงานแกะสลักหินทรายรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น กบ เต่า ปลา เห็ด ตะเกียง ไก่ หมู หรือ แกะสลักลายนูนต่าง ๆ แกะสลักเป็นชิ้นเล็ก ๆ ตั้งแต่ขนาด 2 นิ้ว ถึง 80 นิ้ว เพื่อเป็นของที่ระลึกหรือของฝากในโอกาสต่าง ๆ จากการศึกษาจากกลุ่มผู้ประกอบการ ในเรื่องรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นของที่ระลึก พบว่า ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกส่วนใหญ่จะมีการผลิตขึ้นในสองส่วนด้วยกันคือ ในส่วนที่เป็นงานแกะสลัก และในส่วนที่เป็นงานหล่อจากแบบนั้น ช่างและผู้ประกอบการไม่จำเป็นต้องรอลูกค้าสั่งทำ แต่จะทำขึ้นตลอดในช่วงที่ยังไม่มีงานที่ลูกค้าพิเศษหรืองานที่เป็นชิ้นใหญ่ต้องใช้เวลานาน ดังที่ จาริส อนุवार ช่างแกะสลักร้านเหรียญทอง ริมถนนมิตรภาพขากรุงเทพฯ ได้กล่าวถึง ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นของที่ระลึกและของประดับ สรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ผลิตภัณฑ์ที่โชว์อยู่หน้าร้านจะรับมาจากด้านเกวียนซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์หล่อหินทรายเทียม ส่วนงานชิ้นที่เป็นงานแกะสลักก็จะเป็ชิ้นที่ใหญ่ขึ้น ผลิตขึ้นเพื่อตั้งขายหน้าร้านเพื่อดึงดูดลูกค้าให้เข้ามาในร้านเพื่อติดต่อ หรือเพื่อสั่งทำผลิตภัณฑ์ในแบบที่ลูกค้าต้องการ

ส่วนงานที่ผลิตเพื่อแสดงอยู่หน้าร้านนั้นก็จะได้รับคำตอบแบบเป็นรายวัน และหากมีลูกค้าสนใจก็จะขายไป มีการหมุนเวียนอยู่ตลอด แต่ส่วนใหญ่แล้วลูกค้าที่ผ่านและเข้ามาในร้านก็จะซื้อผลิตภัณฑ์ชิ้นเล็ก ๆ เพื่อเป็นของฝาก ของที่ระลึกกลับไป (จรัส อนุवार, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)



การจัดวางผลิตภัณฑ์หน้าร้าน ร้านทองมา



รูปเด็กไทย งานหล่อหินทรายเทียม
ร้านป้ายงค์หินทราย



ดอกเห็ด งานหล่อหินทรายเทียม
ร้านป้ายงค์หินทราย



รูปสัตว์ต่าง ๆ งานหล่อหินทรายเทียม
ร้านป้ายงค์หินทราย

ภาพที่ 4-24 ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกประเภทหินทรายเทียมที่มีวางขายอยู่หน้าร้านริมถนนมิตรภาพ

นอกจากของที่ระลึกแล้ว ผลิตภัณฑ์หินทรายที่ใช้ในงานประดับ ที่นิยมผลิตกันมาก ในชุมชนอำเภอสีคิ้ว ได้แก่ รูปคน และรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง สิงโต เป็นต้น

สิงโต หรือราชสีห์ เป็นสัตว์ในนิยายจีนถือว่ามีความคู่ร้าย และมีกำลังมาก นิยมว่าเป็นหมู่อสัตว์ใหญ่ในหมู่อสัตว์ทั้งหลาย รูปแกะสลักสิงโตจีนตัวผู้จะมีลูกแก้วในปาก และเท้าข้างหนึ่งเหยียบ

ลูกโลก ส่วนตัวเมียจะมีลูกสิงโตเกาะอยู่ที่ขา และเท้าข้างหนึ่งเหยียบลูกโลกเช่นเดียวกัน รูปสิงโต
นิยมนำไปประดับที่บันไดโบสถ์ หรือหน้าศาลเจ้า

ช้าง สัตว์บกที่มีขนาดใหญ่ที่สุดบนโลก ช้างถือว่าเป็นสัตว์ที่มีความศรัทธาใน
พระพุทธศาสนาที่แรงกล้าอีกชนิดหนึ่ง จนถึงกับได้มีการสร้างรูปงานประติมากรรมประดับ
ในพุทธศาสนาอย่างมากมาย ก่อให้เกิดคุณค่าทางด้านวัฒนธรรม

กินรี รูปผสมระหว่างคนกับนก หากเป็นตัวผู้เรียกว่ากนิกร แต่หากเป็นตัวเมียเรียกว่ากนิรี
กนิรีที่ดีตามความเชื่อในสังคมไทยนิยมพนมมือหรือไม้ก็ต้องถือดอกบัว ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง
ลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่เป็นกนิรีจะให้ความรู้สึกที่อ่อนช้อย และส่วนใหญ่มักจะทำเป็นงาน
หินทรายแผ่นแกะสลักนูนสูงแสดงให้เห็นถึงเนื้อหาเรื่องราวในตำนาน



สิงโตจีน งานหินทรายแกะสลัก
ร้านเพิ่มทรัพย์แกะสลัก



ปี่เจียะ งานหินทรายแกะสลัก
ร้านเพิ่มทรัพย์แกะสลัก



ช้าง งานหินทรายแกะสลัก ร้านอุไรพร



สิงโต งานหินทรายแกะสลักแต่งสี ร้านทองมา



กินรี งานหินทรายแกะสลัก ร้านอ้อยหินทราย



การจัดวางผลิตภัณฑ์หินทรายหน้าร้าน ร้านอุไรพร

ภาพที่ 4-25 ผลิตภัณฑ์หินทรายแกะสลักที่ใช้ในงานประดับสถานที่

3. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถารยรูปเคารพ ผลการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์หัตถารยรูปเคารพที่ทำกันในอำเภอสีคิ้วส่วนใหญ่ จะเป็นงานที่รับแบบมาจากลูกค้าที่สั่งทำ เช่น ลูกนิมิต เสมา พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ทั้งนี้ จะขอยกตัวอย่างผลงานที่มีให้เห็นมากในชุมชน หัตถกรรมหัตถารยอำเภอสีคิ้ว ดังนี้

เสมาหรือสีมา เนื่องจากเสมาเป็นเครื่องหมายแสดงเขตหรือสิทธิ เช่น เสมาที่ปักล้อมรอบพระอุโบสถ กำหนดเป็นเขตพระสงฆ์ทำสังฆกรรม เสมาที่ปักบนกำแพงเป็นเครื่องกำหนดเขตเมือง เป็นต้น ซึ่งจะจัดทำเป็นชุด ชุดละ 8 ใบ

ลูกนิมิต ใช้นำไปฝังเป็นที่หมายเพื่อประกาศกำหนดเป็นเขตพุทธาวาส นิยมฝังไว้ที่ได้ใบเสมา ได้เสมาหาเสมา หรือที่กลางพระอุโบสถหน้าพระประธาน ในที่ที่พระสงฆ์จะต้องกระทำสังฆกรรมโดยเฉพาะ ไม่นิยมทำเพื่อกำหนดเขตอาคารประเภทอื่น ลูกนิมิตจัดทำเป็นชุด ชุดละ 9 ลูก และมีลูกใหญ่ 1 ลูก เป็นลูกเอก

พระพิฆเนศวร เป็นเทพในศาสนาพราหมณ์ นับถือว่าเป็นเทพเจ้าแห่งความรู้ เป็นผู้มีปัญญาเป็นเลิศ ปรากฏเรื่องในศิลปวิทยาทุกแขนง เป็นหัวหน้านำคณะห้ามความขัดข้อง

พระพุทธรูป พระพุทธรูปมีผู้นิยมแกะสลักกันอย่างแพร่หลายเพราะถือว่าเป็นพุทธรูปบูชา ซึ่งในปัจจุบันได้มีการแกะสลักพระพุทธรูปเป็นปางต่าง ๆ หลายปางและพระพุทธรูปปางต่าง ๆ นั้น นำมาจากพุทธประวัติและอิริยาบถต่าง ๆ ของพุทธเจ้า การแกะสลักหัตถารยพระพุทธรูปในอำเภอสีคิ้วส่วนใหญ่มีทั้งรูปแบบที่มีความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน และรูปแบบที่มีรายละเอียดที่ต้องใช้ฝีมือและความประณีตสูง ทั้งนี้ ลูกค้าเป็นผู้ออกแบบเอง ส่วนช่างก็รับงานในลักษณะแบบเหมาจ่ายรวมทั้งหมด ดังที่ ทวี ปาसानัย ช่างแกะสลักหัตถารย กล่าวไว้สรุปได้ดังนี้ งานแกะสลักหัตถารยชิ้นใหญ่ล้วนแล้วแต่เป็นงานที่ลูกค้าสั่งผลิต โดยทางร้านจะคิดเหมารวมทุกอย่าง ตั้งแต่ต้นทุนทางวัตถุดิบ ค่าแรงงานฝีมือ ค่าขนส่ง ไปจนถึงการติดตั้งชิ้นงานในบางกรณี หรือถ้างานชิ้นไม่ใหญ่มากก็จะคิดรวมเป็นวันว่าต่อชิ้นใช้เวลากี่วัน ส่วนค่าแรงต่อวันเริ่มตั้งแต่ 300-500 บาทต่อวัน แล้วแต่ความความชำนาญทางฝีมือช่าง (ทวี ปาसानัย, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

ธรรมจักร หมายถึง เครื่องหมายทางพระพุทธศาสนา เป็นรูปวงล้อมี 8 ซี่ข้าง 12 ซี่ข้าง ถือเป็นสัญลักษณ์เริ่มแรกของพระพุทธศาสนา



เสมาหรือสีมาหินทรายแกะสลัก ร้านวันชัย



ลูกนิมิตหินทราย ร้านวันชัย



ประติมากรรมพระพิฆเนศวร
หินทรายแกะสลัก ร้านศิลาหินงาม



ประติมากรรมพระพุทธรูป
หินทรายแกะสลัก ร้านศิลาหินงาม

ภาพที่ 4-26 ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายรูปเคารพจากการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง



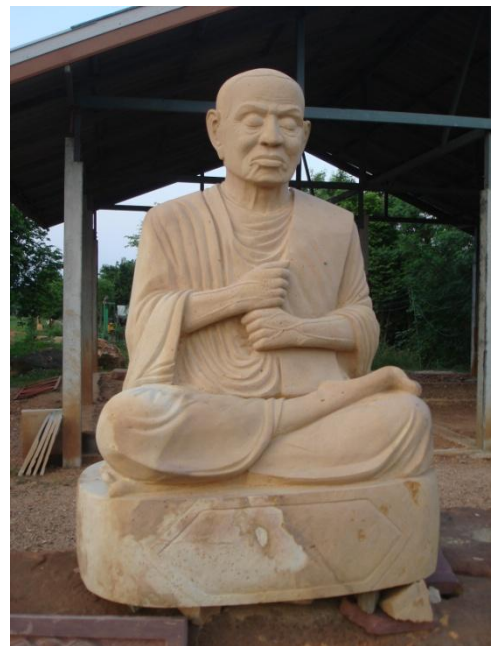
ประติมากรรมพระพุทธรูป
หินทรายแกะสลัก ร้านศิลาหินงาม



พระพุทธรูปปางนาคปค และจตุคามรามเทพ
ประติมากรรมหินทรายแกะสลัก ร้านอุไรพร



ประติมากรรมหินทรายแกะสลัก ร้านอุไรพร



สมเด็จพระพุฒาจารย์ โต พรหมรังสี
ประติมากรรมหินทรายแกะสลัก ร้านอุไรพร

ภาพที่ 4-27 ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายรูปเคารพจากการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง



นางอัปสร งานหินทรายแกะสลัก
ร้านวันชัยแกะสลัก



ประติมากรรมพระแม่สุรัสวดี
งานหินทรายแกะสลัก ร้านร้านอุไรพร



ประติมากรรมรูปพระฤๅษี
งานหินทรายแกะสลัก ร้านศิลาหินงาม



ประติมากรรมพระพุทธรูปและธรรมจักร
งานหินทรายแกะสลัก ร้านร้านอุไรพร

ภาพที่ 4-28 ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หินทรายรูปเคารพจากการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง

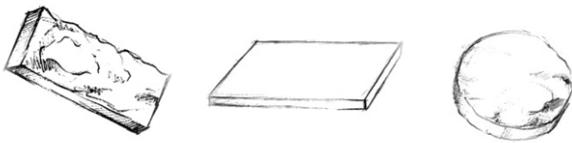
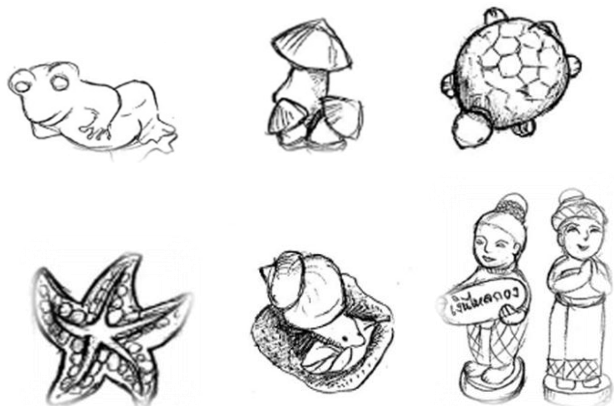
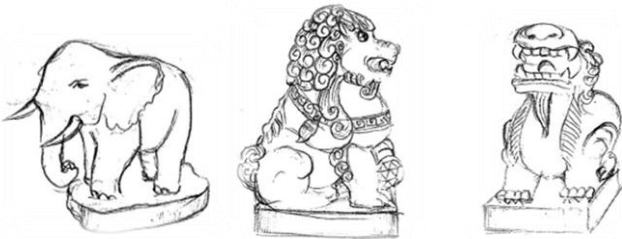
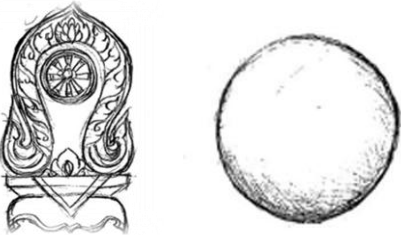
เนื่องจากการหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้ว มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในระยะแรกช่างพื้นถิ่น ยังขาดประสบการณ์ ฝีมือ และความชำนาญในเชิงช่าง ส่งผลให้รูปแบบของผลิตภัณฑ์หินทรายจากฝีมือช่างท้องถิ่นเป็นรูปทรงที่เรียบง่าย เน้นในเรื่องประโยชน์การใช้งานใช้สอยเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องจากอำเภอสีคิ้วมีแหล่งที่มีวัตถุดิบหินทรายมากจึงทำให้ไม่เกิด

ปัญหาในเรื่องของการขาดกำไรจากการลงทุนนัก และคนในชุมชนก็ยังคงยึดอาชีพงานหัตถกรรม หินทรายในครัวเรือนเป็นอาชีพเสริมเรื่อยมา

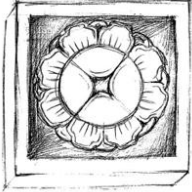
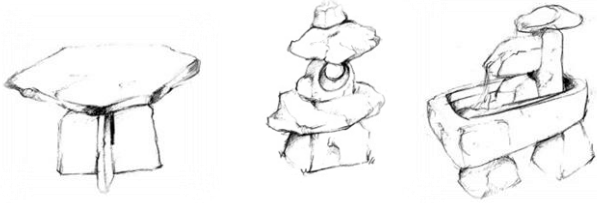
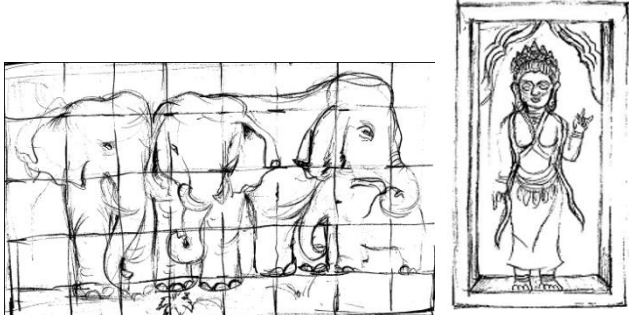

ในระยะต่อมาเริ่มมีคนในชุมชนที่มีพื้นที่ที่ดินริมถนนมิตรภาพหมายเลข 2 กรุงเทพมหานคร- นครราชสีมา ทั้งสองข้างทางเปิดร้านค้างานหัตถกรรมหินทรายและรับสมัครช่างฝีมือในการแกะสลักหินทราย ทำให้มีช่างต่างถิ่นเข้ามาเป็นลูกจ้างในร้านปะปนกับช่างพื้นถิ่น ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ และการทำตามอย่างกันมา สืบทอดภูมิปัญญาให้กับคนในพื้นที่ได้มีประสบการณ์ในการแกะสลักหินทรายจากรูปทรงง่าย ๆ พัฒนาสู่งานที่มีความประณีต และสนองต่อความต้องการของลูกค้าได้มากขึ้น ส่งผลให้ในปัจจุบันรูปแบบงานหัตถกรรมหินทรายมีรูปแบบที่มีความหลากหลาย และมีความสวยงาม ประณีตมากขึ้น และคนในชุมชนหันมาประกอบอาชีพงานหัตถกรรมหินทราย ทั้งเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม ทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งช่างแกะสลักพื้นถิ่นและต่างถิ่นในกลุ่มงานหัตถกรรมหินทรายในอำเภอสีคิ้ว และสร้างรายได้ให้กับชุมชนให้สามารถพัฒนาสืบไป

ปัจจุบันรูปแบบของงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วมีรูปแบบที่หลากหลายและสามารถพัฒนาให้เกิดความแตกต่างระหว่างรูปแบบเพิ่มมากขึ้น หากแต่ปัจจุบันช่างแกะสลักส่วนใหญ่ยังคงใช้แบบจากที่ลูกค้าออกแบบมาใช้ในการผลิต ซึ่งส่งผลทำให้มีทั้งความแตกต่างและความเหมือนระหว่างผลิตภัณฑ์ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้งาน และความต้องการของลูกค้าที่เข้ามาสั่งผลิตงานแกะสลักหินในชุมชนหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว ดังจะ ได้มีการแสดงภาพถ่ายเส้นเปรียบเทียบให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมือนและแตกต่างที่ได้ผลิตกัน ในชุมชนดังนี้

ตารางที่ 4-4 แสดงลายเส้นเปรียบเทียบรูปแบบที่เหมือนกันของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหินทราย
อำเภอสีคิ้ว จากกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน

ลำดับที่	ชื่อ	รูปแบบที่เหมือนกัน
1	หินทรายแผ่น เช่น - หินทรายแผ่นประดับผนัง ผิวหยาบและผิวเรียบ - หินทรายแผ่นเรียบทางเดิน	
2	- ของที่ระลึกรูปคนและสัตว์ ต่าง ๆ เช่น กบ ปลาดาว หอย เต่า และเห็ด ฯลฯ	
3	- ช้าง - สิงโตจีน - ปู่เข็ญ	
4	- ใบเสมา - ลูกนิมิต	

ตารางที่ 4-4 แสดงลายเส้นเปรียบเทียบรูปแบบที่เหมือนกันของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหินทราย
อำเภอสีคิ้ว จากกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการจำนวน 20 ร้าน (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อ	รูปแบบที่แตกต่างกัน
5	- แผ่นหินทรายประดับ แกะสลัก	
6	- โต๊ะหินทรายธรรมชาติ - โคมไฟหินทรายธรรมชาติ - บ่อน้ำพุหินทรายธรรมชาติ	
7	- ภาพจิตรกรรมรูปช้างหินทราย แกะสลัก - ภาพนางอัปสร หินทราย แกะสลัก	
8	- พระพิฆเนศวร - พระพุทธรูป - พระพรหม - อ่างน้ำรูปดอกบัว - ธรรมจักร	

ปัญหา ผลกระทบ และแนวทางพัฒนาบริหารจัดการผลิตภัณฑ์หินทรายในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบของการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายในอำเภอสีคิ้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

1. ด้านสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาพบว่า มีผลกระทบต่อดิน น้ำ อากาศ และป่าไม้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เมื่อมีการผลิตงานหัตถกรรมกันอย่างแพร่หลายขึ้น ทำให้เกิดการสร้างธุรกิจเหมืองหินของนายทุนในพื้นที่ และเขตใกล้เคียง ส่งผลกระทบต่อลักษณะภูมิประเทศทั้งในระยะเตรียมการและระยะดำเนินการทำเหมือง จะเป็นผลกระทบจากการเตรียมพื้นที่รองรับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในช่วงเปิดการทำเหมือง ประกอบไปด้วย การไถดินปรับพื้นที่เพื่อเตรียมการก่อสร้างงาน ที่พักคนงาน ถนน การเปิดหน้าดินบริเวณที่จะเปิดทำเหมือง การถมดินสร้างคูคันทำนบและปลูกต้นไม้รอบคันดิน การขุดคูระบายน้ำ ร่องเบี่ยงเบนทางน้ำ และบ่อดักตะกอน เพื่อป้องกันการชะล้างตะกอนมูลดิน ทราย ดังที่ รัตนา นราเลิศ ผู้ประกอบการธุรกิจเหมืองหิน กล่าวไว้สรุปได้ว่า เมื่อเริ่มที่จะลงทุนทำธุรกิจต้องคิดถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ และในขณะเดียวกันก็ต้องคิดถึงผลกระทบที่จะตามมาด้วย เพราะก่อนข้างที่จะเป็นเรื่องใหญ่พอสมควรในการประกอบธุรกิจเหมืองหิน จึงเลือกที่จะทำให้เป็นธุรกิจที่ถูกกฎหมาย เพราะถ้าถูกกฎหมายก็จะมีหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือในการป้องกันทางด้านผลกระทบที่จะเกิดตามมา แต่ในปัจจุบันยังมีหลายรายที่ลักลอบขายหินในพื้นที่ของตัวเองโดยไม่ได้รับอนุญาต (รัตนา นราเลิศ, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)



ภาพที่ 4-29 การปรับสภาพพื้นดินในการทำเหมืองหิน

1.1 ดิน เมื่อมีการทำเหมืองหินเพื่อจำหน่าย ซึ่งจะต้องมีการขุดดิน และแนวป้องกัน การพังทลาย ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะทำให้ลักษณะภูมิประเทศเปลี่ยนไปจากเดิม จากพื้นที่ราบเป็น บ่อเหมืองหิน อันส่งผลตามมาถึงผลกระทบทางลักษณะภูมิประเทศ และทางชีวภาพที่ต้องรองรับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะยาว

1.2 น้ำ เนื่องจากมีการขุดคุ้ยระบายน้ำ ร่องเบี่ยงเบนทางน้ำ ทำให้ส่งผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนใกล้เคียงที่เคยได้ใช้สอยน้ำตามธรรมชาติ และเมื่อน้ำเปลี่ยนทิศทาง หรือเกิดการไม่ไหลเวียนอย่างเต็มที่ และเกิดการตื่นเงินจากตะกอนในการทำเหมือง ซึ่งเป็นการ ทำลายแหล่งน้ำ

1.3 อากาศ การผลิตงานหัตถกรรมหินทรายนั้น อากาศมีผลกระทบเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อระบบทางเดินหายใจ ทำให้ทางราชการ หรือกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำชุมชน เร่งหาทางแก้ไขปัญหา โดยให้กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้างานหัตถกรรมหินทราย ที่มีโรงเรือนสำหรับการแกะสลักหินทรายให้มีการป้องกันฝุ่นละอองจากการผลิตนี้ด้วย ดังที่ พงษ์ศิริ ประจันศรี ผู้ใหญ่บ้าน บ้านชัยสมบูรณ ตำบลลาดบัวขาว กล่าวไว้สรุปได้ว่า เมื่อก่อนช่าง แกะสลักหินทรายมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพเป็นอย่างมาก เพราะต้องผลิตงานแกะสลักทุกวัน ซึ่งมี ฝุ่นละอองจากการขัดและเจียรหินเป็นจำนวนมาก ส่งผลเสียต่อระบบทางเดินหายใจ ระยะเวลาหลังมี ผู้เสียชีวิตจากโรคที่เกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ จึงได้รณรงค์ให้ใช้ผ้าปิดจมูก และใช้พัดลม เครื่องใหญ่เป่าช่วย และเครื่องกรองอากาศ ในขณะที่ทำงานแกะสลักหินทราย ยังมีบางที่ที่ยังไม่มี

พัดลม และเครื่องกรองฝุ่น ก็จะใช้เพียงผ้าปิดหน้า และทำงานแกะสลักในที่โล่งลมสามารถถ่ายเทได้สะดวก (พงษ์ศิริ ประจันศรี, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

1.4 ป่าไม้ เนื่องจากการทำเหมืองหินจำเป็นจะต้องใช้เนื้อที่และบริเวณที่กว้างขวาง ดังนั้น เมื่อมีการขยายพื้นที่ในการก่อสร้างสำนักงาน ที่พักคนงาน ถนน การเปิดหน้าดินบริเวณที่จะเปิดทำเหมือง การถมดินสร้างคูคันทำนบและปลูกต้นไม้รอบคันดิน การขุดคูระบายน้ำ ร่องเบี่ยงเบนทางน้ำ และอื่น ๆ ทำให้เกิดปัญหาหลิ่อมล้าพื้นที่ที่เป็นป่าไม้ธรรมชาติในการสร้างเหมืองหิน และในส่วนของผู้ประกอบการร้านค้างานหัตถกรรมหินทรายที่มีการขยายเขตในส่วนพื้นที่สำหรับช่างแกะสลักออกไปเกินความจำเป็น

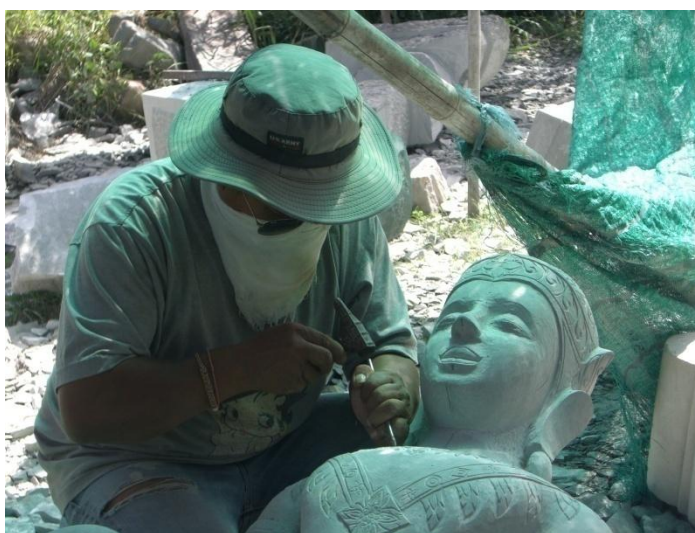
ถึงแม้ว่าจะมีผลกระทบต่าง ๆ ตามมา ชุมชนอำเภอสีคิ้วยังคงค่อนข้างที่จะมีการเตรียมตัวแก้ไขปัญหาอยู่บ้างแล้วในระดับหนึ่ง ต่อไปในอนาคตเมื่อชุมชนขยายใหญ่ขึ้น ดังนั้น ปัญหาและผลกระทบอื่น ๆ ก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

2. ด้านเศรษฐกิจ ผลการศึกษาพบว่า มีผลกระทบต่อรายได้รายจ่าย การจ้างแรงงานและฐานะความเป็นอยู่ของชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

จากในอดีตที่การประกอบอาชีพงานหัตถกรรมหินทรายในอำเภอสีคิ้วนั้นยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำไร่ทำสวนเป็นอาชีพหลักอยู่ก่อนแล้ว แต่ด้วยความที่ในเขตพื้นที่ถิ่นของอำเภอสีคิ้วเป็นแหล่งทรัพยากรหินทราย ที่มีความสมบูรณ์และเหมาะแก่การทำอาชีพงานหัตถกรรมหินทราย ดังที่ ยุพยงค์ ไฝเพชร หม่อม คุณันเทียะ น้ำอ้อย เคนจันทิก และประนอม พงษ์พินนา ผู้ประกอบการร้านค้างานหัตถกรรมหินทราย ริมถนนมิตรภาพ นครราชสีมา-กรุงเทพฯ กล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วสรุปได้ดังนี้

2.1 รายได้รายจ่าย รายได้ในแต่ละเดือนของผู้ประกอบการนอกเหนือจากการขายงานหัตถกรรมที่ตั้งโชว์อยู่หน้าร้านแล้ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาระรับงานที่ลูกค้าสั่งทำพิเศษซึ่งจะต้องมีการตกลงในเรื่องราคาร่วมกันระหว่าง ลูกค้า ผู้ประกอบการ และช่างฝีมือแกะสลัก ซึ่งก็จะมีเกณฑ์ในการตกลงเรื่องราคา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแบบเหมาจ่าย ที่รวมค่าต้นทุนการผลิต และค่าใช้จ่ายในการอุปโภค บริโภคแล้ว โดยแบ่งเป็นรายจ่ายสำหรับเงินลงทุนเป็นครึ่งหนึ่งของรายรับ ซึ่งถ้างานที่รับมานั้นต้องใช้เวลานาน เช่น 1 เดือน รายรับทั้งหมดที่ได้คือค่าตอบแทนการทำงานทั้งเดือนของผู้ประกอบการ และช่างฝีมือแกะสลัก ซึ่งเมื่อเฉลี่ยดูแล้ว รายได้จะตกอยู่ที่ประมาณ คนละ 7,000-10,000 บาท ทั้งนี้แล้วแต่การตกลงเรื่องราคา และความยากง่ายของงานแต่ละประเภทที่รับมา ซึ่งทั้งผู้ประกอบการ และช่างฝีมือแกะสลักมีความพอใจกับรายได้ที่ได้รับในแต่ละเดือน ถึงแม้ว่าบางเดือนได้น้อยบ้าง หรือมากบ้างในบางเดือนก็ตาม

2.2 การจ้างแรงงาน จากการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบอาชีพงานหัตถกรรมหินทราย หรือช่างแกะสลักหินทราย จะมีอายุตั้งแต่ 30-52 ปี เนื่องจากผู้ประกอบการส่วนใหญ่ในอำเภอสีคิ้วเป็นผู้หญิงอีกทั้งยังเป็นอาชีพที่สืบทอดกันมานาน กรรมวิธีในการผลิตแบบดั้งเดิมก็ยังใช้กันอยู่ แม้ในปัจจุบันเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เป็นเครื่องทุ่นแรงในบางขั้นตอน ซึ่งในการผลิตมีจะต้องใช้ฝีมือและความประณีตสูงที่จะต้องฝึกฝนจนมีความชำนาญ ลูกหลานก็เรียนหนังสือจบการศึกษาสูง ๆ บ้างรับราชการ ไม่มีใครสืบทอดอาชีพดั้งเดิมเนื่องจากเห็นว่า เป็นงานที่ต้องใช้แรงงาน และต้องคลุกอยู่กับฝุ่นผง ทำให้จำเป็นจะต้องมีการจ้างแรงงานคนในหมู่บ้าน หรือช่างจากต่างจังหวัดแทน แรงงานคนในครอบครัว แรงงานที่มีความชำนาญและประสบการณ์ค่อนข้างหายาก จึงต้องมีการรับช่างที่ค่อนข้างผลิตงานได้ และค่าตอบแทนก็จะดูที่ฝีมือและความชำนาญ โดยจะเริ่มราคาค่าจ้างอยู่ที่ 300-500 บาทต่อวัน



ภาพที่ 4-30 ช่างแกะสลักหินทรายที่มีฝีมือและความชำนาญสูง ร้านศิลาหินงาม ตำบลลาดบัวขาว

2.3 ฐานะความเป็นอยู่ ฐานะความเป็นอยู่ของผู้ประกอบการทั้งที่เป็นนายทุนธุรกิจและหัตถกรรมในครัวเรือนไม่ขัดสน เนื่องจากมีอาชีพอื่นเสริมเป็นรายได้สำรองรองรับอยู่ หรือบางครอบครัวเป็นงานอดิเรก บางครอบครัวเป็นงานประจำ โดยไม่ต้องเป็นภาระของบุตรหลาน และที่สำคัญต้องการให้อาชีพนี้ดำรงอยู่ต่อไป สภาพความเป็นอยู่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเท่าที่จำเป็นพร้อม นอกจากนี้บางครอบครัวก็มีบุตรหลานมอบเงินสำหรับค่าใช้จ่ายบ้างในบางครั้ง (ยุพยงค์ ไผ่เพชร หมอน คุณันเทียะ น้ำอ้อย เคนจันทิก และประนอม พงษ์พันนา, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

ผลกระทบจากงานหัตถกรรมหินทรายในชุมชนด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย รายได้ รายจ่าย ซึ่งรายได้ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับงานที่รับเหมาจากลูกค้า ส่วนรายจ่ายมีไม่มากนัก ประกอบกับความสามารถของคนในชุมชน จึงทำให้ไม่ลำบาก สามารถดำรงชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวไม่เดือดร้อน การจ้างแรงงาน มีการจ้างแรงงานเพื่อนบ้านหรือช่างฝีมือต่างถิ่น แทนแรงงานสมาชิกในครอบครัว

3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า มีผลกระทบต่อด้านสังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมสัมพันธ์ ประโยชน์ใช้สอย การสร้างจิตนิสัย ศิลปะ และความเชื่อ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากชุมชนอำเภอสีคิ้วเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรหินทรายอยู่จำนวนมาก ปัจจุบันงานหัตถกรรมหินทรายเป็นที่รู้จักและนิยมกันอย่างแพร่หลาย ทำให้คนในชุมชนได้รู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ โดยการสร้างอาชีพงานหัตถกรรมหินทราย เพื่อหารายได้เพิ่มเป็นอาชีพเสริมที่นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรม จนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดมายาวนาน แต่ในปัจจุบันเยาวชนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญทำให้การสืบทอดไม่เกิดการต่อเนื่อง เพราะเยาวชนรุ่นหลังส่วนมากจบการศึกษาสูงและนิยมไปประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น รับราชการ งานบริษัท เป็นต้น จะมีเพียงผู้สูงวัยที่เป็นคนในท้องถิ่นกับช่างต่างถิ่นที่ย้ายเข้ามาประกอบอาชีพแกะสลักหินทรายที่ยังคงสืบทอดงานหัตถกรรมหินทรายในปัจจุบัน ดังที่ พงษ์ศิริ ประจันศรี ผู้ใหญ่บ้าน บ้านชัยสมบุญ ตำบลลาดบัวขาว ได้กล่าวถึงผลกระทบต่อ การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสรุปได้ดังนี้ ปัจจุบันช่างที่สืบทอดงานหัตถกรรมหินทรายนั้นเป็นเพียงการเรียนรู้จากการทำตามกัน และใช้เวลาในการสั่งสมประสบการณ์ไปเรื่อย ๆ จากกลุ่มงานหัตถกรรมหินทรายในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ และคนที่ยังไม่มียานทำ อันเป็นเหตุมาจากคนรุ่นใหม่จะไปประกอบอาชีพอื่น ๆ จึงทำให้ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือการขาดผู้สืบทอดและไม่ความแน่นอนในอาชีพของคนในชุมชน แต่จากการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการ และช่างแกะสลักหินทรายนั้น ส่งผลให้ชุมชนงานหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้วยังคงอยู่ได้ในปัจจุบัน (พงษ์ศิริ ประจันศรี, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

3.2 สังคมสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของกลุ่มชุมชนงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว บางครอบครัวที่เป็นหัตถกรรมภายในครอบครัวจะอยู่กันเพียงแค่สองคน เนื่องจากลูกหลานไปประกอบอาชีพต่างถิ่นนาน ๆ ครั้งจึงจะกลับมาเยี่ยมเยือน ความสัมพันธ์กับผู้ประกอบอาชีพด้วยกันส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านที่รู้จักกันจึงไม่ค่อยมีความขัดแย้งเพราะต่างเป็นสมาชิกกลุ่มงานหัตถกรรมหินทรายร่วมกันในชุมชน มีการปรึกษาหารือร่วมกันตั้งแต่เกณฑ์เรื่องวัสดุ และราคา หากจะมีก็เป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยที่สามารถตกลงกันได้

ความสัมพันธ์กับพ่อค้าคนกลางก็เป็นเพียงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย มีผู้ซื้อบางรายที่มีความสนิทสนมกันส่วนตัวเนื่องจากเป็นลูกค้าประจำ ความสัมพันธ์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ได้รับความช่วยเหลือในบางเรื่อง ดังที่ ยุพยงค์ ใฝ่เพชร นฤมล กำเนิดบุญ กลุ่มผู้นำชุมชน ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์กันในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทำนองเดียวกันสรุปได้ดังนี้

3.2.1 ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของชุมชนงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว สมาชิกในครอบครัวบางส่วนออกเรือน บางส่วนก็จะไปอยู่ต่างถิ่นประกอบอาชีพอื่น ๆ นานครั้งจึงจะกลับมาเยี่ยมในช่วงวันหยุด แต่ผู้ประกอบการบางร้านจะจ้างช่างแกะสลักหินทรายเป็นช่างประจำอยู่ในร้านคอยช่วยในการดำเนินกิจการ

3.2.2 ความสัมพันธ์กับผู้ประกอบการด้วยกัน ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการงานหัตถกรรมหินทรายด้วยกันนี้ไม่มีความขัดแย้งกัน ทั้งในเรื่องของราคา การขาย หรือการผลิต ทุกคนมีการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งมีความขัดแย้งกันบ้างทางด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการสืบทอดทางภูมิปัญญา โดยบางครอบครัวไม่มีผู้สืบทอดทางธุรกิจอีกทั้งไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ หรือไม่ก็มีเงินทุนไม่เพียงพอในการผลิตอีกทั้งปัญหาเรื่องขาดเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการผลิตในบางครอบครัว ทำให้การทำงานล่าช้า ส่งผลให้รายได้ยังไม่เท่าที่ควร

3.2.3 ความสัมพันธ์กับพ่อค้าคนกลาง และลูกค้าตรง จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อขาย จะติดต่อกันต่อเมื่อมีการสั่งซื้อสินค้า หรือเป็นงานที่สั่งทำพิเศษ

3.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การให้ความช่วยเหลือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องของการแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องราคา ปัญหาด้านวัตถุดิบ ปัญหาด้านการตลาด รูปแบบผลิตภัณฑ์ ให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาด โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและภูมิปัญญาของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการบริหารจัดการชุมชนงานหัตถกรรมหินทรายในแถบริมถนนมิตรภาพนครราชสีมา-กรุงเทพฯ ให้พร้อมต่อการให้เป็นแหล่งที่นักเรียนนักศึกษาเข้ามาศึกษาดูงาน อันเป็นหัตถกรรมท้องถิ่น (ยุพยงค์ ใฝ่เพชร และนฤมล กำเนิดบุญ, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

3.3 ประโยชน์ใช้สอย ผลิตภัณฑ์หินทรายที่ผลิตขึ้นในชุมชนมีหลายชนิด แต่ละชนิดมีประโยชน์ที่ตอบสนองทางด้านความสวยงามประดับตกแต่งเป็นส่วนใหญ่ เช่น ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการก่อสร้าง หรือตกแต่งบ้าน เช่น แผ่นหินประดับฝาผนัง แผ่นหินเรียงทางเดิน ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นของที่ระลึกและของประดับ เช่น กบ เต่า ปลา เห็ด ตะเกียง ไม้ หมู หรือ แกะสลักลายปูนต่าง ๆ รูปคน หรือสัตว์ต่าง ๆ ฯลฯ และผลิตภัณฑ์หินทรายรูปเคารพ เช่น ลูกนิมิต เสมา พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ธรรมจักร และรูปสัตว์ในวรรณคดีต่าง ๆ ซึ่งจากการสอบถามความคิดเห็นของลูกค้าที่เข้ามาซื้อผลิตภัณฑ์แล้วยังไม่มีความหลากหลายมากนัก ดังที่ อุทัย ทองลุม สุวีรัตน์ ชัยรัตนะ และไพฑูรย์

นามอาษา กลุ่มผู้บริโภค ได้แสดงความเห็นไว้สรุปได้ดังนี้ ผลิตภัณฑ์หินทรายของอำเภอสีคิ้วยังไม่ มีรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดนัก เพราะยังคงมีรูปแบบคล้ายกับผลิตภัณฑ์จากแหล่งอื่น ๆ อยู่ ทำให้การที่จะซื้อต้องเลือกซื้อแต่ผลิตภัณฑ์ที่จำเป็นจะได้ใช้ก่อน เช่น ของตกแต่งสวน ของที่ระลึก และของฝากเล็ก ๆ น้อย ๆ (อุทัย ทองลม สุวีรัตน์ ชัยรัตน์ และไพฑูรย์ นามอาษา, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2552)

ผลกระทบด้านประโยชน์ใช้สอย คือ ปัญหาด้านการพัฒนาด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ เนื่องจากงานหัตถกรรมหินทรายในปัจจุบันมุ่งเน้นในเรื่องการประดับตกแต่ง เพราะฉะนั้นลูกค้า ย่อมต้องการสินค้าที่แปลกใหม่ไม่ซ้ำแบบใคร ซึ่งปรกติลูกค้าจะออกแบบมาแล้วสั่งทำ แต่หากช่าง สามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ได้ตอบสนองความต้องการของตลาดได้จะส่งผลดีต่อธุรกิจงาน หัตถกรรมหินทรายเป็นอย่างมาก

3.4 การสร้างจิตนิสัย จิตนิสัยของผู้ประกอบการและช่างแกะสลักยังไม่มีความกระตือ รือร้อนเท่าที่ควร ซึ่งเกือบจะทุกครอบครัวที่มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ดังที่ อุดมสิริ ประจันศรี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบัวขาว ได้กล่าวถึงการสร้างจิตนิสัยของชุมชนหัตถกรรม หินทรายอำเภอสีคิ้วไว้สรุปได้ว่า ชุมชนหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วทั้งที่เป็นเจ้าของกิจการและ ช่างฝีมืองานหัตถกรรมหินทรายนั้นไม่ค่อยมีความกระตือรือร้นเท่าที่ควรดังจะเห็น ได้จากการผลิต งานหัตถกรรมที่ยังคงรูปแบบเดิมที่ทำกันอยู่ แต่คนในชุมชนจะใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ขาดแต่ ความคิดสร้างสรรค์จะทำรูปแบบเสนอลูกค้าเท่าที่ควร (อุดมสิริ ประจันศรี, 8 พฤศจิกายน 2552)

ผลกระทบทางด้านการสร้างจิตนิสัย คือ ขาดความกระตือรือร้นในการสร้างสรรค์ รูปแบบงานใหม่ ๆ เพื่อให้ได้คุณภาพทั้งทางด้านความสวยงามและประโยชน์ใช้สอย และมีราคา ที่เหมาะสม

3.5 ศิลปะ ความงามทางด้านศิลปะที่ปรากฏอยู่ในงานหัตถกรรมหินทรายในชุมชน งานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว คือ ลวดลายจากการแกะสลักที่มีลักษณะเป็นท้องถิ่น เช่น งานลวดลายแบบของเก่า เช่น งานแกะสลักพระพุทธรูป ไบเสมา หรือบางลวดลายหรือรูปทรงที่มี การดัดแปลง ซึ่งยังขาดความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น และยังไม่ตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ แล้วข้อดีคือการใช้วัสดุพื้นบ้านหรือวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนมาประดิษฐ์สร้าง ดังที่ สง่า ประทุประไพ ช่างแกะสลักพื้นถิ่น ได้กล่าวถึงผลกระทบทางด้านศิลปะไว้สรุปได้ดังนี้ ศิลปะที่อยู่ในงานหัตถกรรมหินทรายส่วนใหญ่จะเป็นการเลียนแบบผลิตภัณฑ์จากที่อื่น ๆ หรือไม่ก็ เป็นการทำตาม ๆ กันในกลุ่มช่างใกล้เคียง รูปแบบจะซ้ำ ๆ กัน จะมีแตกต่างก็ต่อเมื่อลูกค้าเป็น ผู้ออกแบบมาให้ และจะเกิดการพัฒนาฝีมือและประสบการณ์จากการทำตามแบบที่มีคนออกแบบ

มาทำให้ทำให้ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเกิดความไม่เด่นชัด ทำให้ความงามทางด้านศิลปะยังคง เหมือนกับงานหัตถกรรมหินทรายจากแหล่งอื่น ๆ (สง่า ประทุประไพ, 8 พฤศจิกายน 2552)

ผลกระทบต่อความงามทางด้านศิลปะในงานหัตถกรรมของอำเภอสีคิ้วนั้น เนื่องจาก ปัจจุบันร้านค้างานหัตถกรรมหินทรายมีจำนวนเพิ่มขึ้น ทำให้ผลิตภัณฑ์เกิดรูปแบบที่คล้ายกัน จะมี แต่ในส่วนที่ลูกค้าเป็นผู้ออกแบบมาให้ แล้วช่างก็จะได้ประสบการณ์และรูปทรงใหม่ ๆ เพื่อพัฒนา จากการรับงานนั้นด้วยทำให้เกิดผลกระทบคือ ขาดความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น และช่างส่วนใหญ่ ขาดความรู้เรื่องความงามทางด้านศิลปะ เช่น เส้น สี รูปร่างรูปทรง และองค์ประกอบอื่นที่จำเป็นต่อการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

3.6 ความเชื่อ ผลกระทบทางด้านความเชื่อนั้น เช่นความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เช่น งานหัตถกรรมหินทรายที่จัดสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใช้บูชากราบไหว้ในสิ่งที่เป็นศรัทธา เชื่อถือ ยกย่อง ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิริมงคล นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ มีโชค มีลาภ เช่น พระพุทธรูป งานแกะสลักแบบเล่าเรื่อง บรรพบุรุษ สัตว์ในเทพนิยาย ฯลฯ ดังที่ อารี จวงดาทิพย์ ผู้นำชุมชน ได้กล่าวถึงผลกระทบทางด้านความเชื่อไว้สรุปได้ดังนี้ เดิมทีความเชื่อของคนในชุมชน ก็จะมีเป็นพื้นฐานเหมือนกับชุมชนอื่นที่เชื่อในเรื่อง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิริมงคล นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ มีโชค มีลาภ รวมถึงเรื่องภูตผีปิศาจ แต่เมื่อชุมชนที่สร้างงานหัตถกรรมหินทรายนั้นเมื่อ จะผลิตงานหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระพุทธรูป หรือ บรรพบุรุษ ก็จะมีการทำพิธี ขอมมาก่อนจึงจะได้ลงมือผลิต แต่ก็ไม่ใช่สำหรับทุกคน แต่จะเป็นเฉพาะบางคนที่มีความเชื่อในเรื่องนั้น ๆ และอีกส่วนหนึ่งงานที่รับส่วนใหญ่จะเป็นงานแกะสลักพระพุทธรูปสำหรับไว้ ประดิษฐานในวัดวาอารามโดยมาก (อารี จวงดาทิพย์, 8 พฤศจิกายน 2552)

ความเชื่อที่เป็นผลมาจากการทำงานหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้วนั้น ทำให้เกิดขวัญ และกำลังใจแก่ผู้ประกอบการ และช่างฝีมือแกะสลัก รวมทั้งเป็นที่นิยมซื้อหาของลูกค้าที่ต้องการนำไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้ยอดขายงานหัตถกรรมหินทรายดีขึ้น

การผลิตงานหัตถกรรมหินทรายได้ส่งผลกระทบต่อทางด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ได้ได้รับความสำคัญจากคนในท้องถิ่นเท่าที่ควร สังคมสัมพันธ์ดี ประโยชน์ใช้สอยสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้ามากขึ้นเพียงแต่ยังขาดรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น การสร้างจิตนิสัยทำให้ผู้ประกอบการใจเย็น สุขุม รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และความเชื่อได้ก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการประกอบอาชีพ

4. **แนวทางการบริหารจัดการ** ผลการศึกษาวิเคราะห์ พบว่า ประเด็นที่เป็นปัญหาหลักต่อการบริหารจัดการ คือ การสืบทอดทางภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเกี่ยวเนื่องกับองค์ประกอบทางการผลิตที่มีผลกระทบต่อรายได้รายจ่าย การจ้างแรงงานและฐานะความเป็นอยู่ของชุมชน และรูปแบบของผลิตภัณฑ์เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ในการหาแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายเพื่อผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนสำคัญ ในการวางรูปแบบเพื่อการผลิต การวางแผน กลยุทธ์ต่าง ๆ รวมถึงการตลาด เป็นต้น ดังนั้น เพื่อเป็นการพัฒนาจุดอ่อนให้เป็นที่จุดแข็งได้นั้นจึงต้องทำการจัดการบริหารงานหัตถกรรมหินทรายตามแนวนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ตามแนวปฏิบัติที่ว่าด้วย ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (สำนักนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล, 2544) ดังต่อไปนี้

1. **ด้านการผลิต** จะต้องคำนึงถึงแหล่งวัตถุดิบในท้องถิ่นที่สามารถเป็นวัตถุดิบที่มีคุณภาพและเพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า แรงงานและเครื่องมือในการผลิตทั้งที่เป็นเครื่องมือแบบดั้งเดิม และเครื่องมือกลให้เกิดความพร้อมที่จะใช้งานในแต่ละขั้นตอน เพื่อให้ทันกับช่วงเวลาในการผลิตตามเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ เมื่อมีการสั่งผลิตสินค้า เพื่อให้สามารถผลิตได้ตามจำนวนและความต้องการของลูกค้า และได้คุณภาพ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์แกะสลักหินทราย ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือ ความชำนาญ และความประณีตอย่างมาก

2. **ด้านการตลาด** อำเภอสีคิ้วมีเส้นทางหลักสำคัญคือถนนมิตรภาพหมายเลข 2 กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นแหล่งจำหน่ายที่สามารถนำเสนอผลิตภัณฑ์ และติดต่อกับลูกค้าได้โดยตรง เนื่องจากทั้งสองเส้นทางทั้งขาขึ้น และขาลงเป็นแหล่งที่ตั้งของร้านจากผู้ประกอบการในชุมชน ทำให้การจำหน่ายสินค้า ตลอดจนการขนส่งเป็นไปได้ง่ายขึ้น ดังนั้น หากได้มีการเพิ่มความน่าสนใจ โดยการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่มีอยู่แล้วให้เป็นแหล่งดึงดูดและสร้างแรงจูงใจความพึงพอใจแก่ลูกค้า นักท่องเที่ยว หรือผู้สัญจรไปมาก็จะเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้ชุมชนให้เกิดการกระจายรายได้ในชุมชน อันเป็นการสร้างช่องทางการจำหน่ายสินค้าเพิ่มมากขึ้น

3. **ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์** ในปัจจุบันความต้องการของลูกค้ามีหลากหลายรูปแบบ ดังนั้น การที่จะตอบสนองความต้องการของลูกค้าในปัจจุบัน ควรจะมีการพัฒนาให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นก่อน และพัฒนาเพิ่มให้เกิดความหลากหลายในรูปแบบ ไปจนถึงรูปแบบที่ร่วมสมัย โดยเฉพาะงานแกะสลักหินทรายจำเป็นจะต้องมีการพัฒนารูปแบบเป็นหลักให้ได้ตามเกณฑ์ที่ช่างแกะสลักหินทรายจำเป็นจะต้องได้รับการเรียนรู้ หรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามโอกาส การเรียนรู้ด้านการตลาด และใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นในการผลิต และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเพิ่มจำนวนแรงงานในท้องถิ่นเพื่อรองรับกับจำนวนผู้จำหน่ายและความต้องการของลูกค้าในปัจจุบัน

บทที่ 5

อภิปรายผล สรุปผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์หินทรายอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหัตถกรรมชุมชน ผลิตภัณฑ์หินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยกำหนดประเด็นศึกษาไว้ดังนี้

1. ศึกษาประวัติ ที่มา และวิวัฒนาการ หัตถกรรมหินทรายของชุมชน อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย
3. เพื่อหาปัญหาแนวทางพัฒนาบริหารจัดการผลิตภัณฑ์หินทรายในชุมชน

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาเรื่อง หัตถกรรมหินทราย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ในประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบการผลิต ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ขั้นตอนและวิธีการผลิตหัตถกรรมหินทราย และปัญหาและผลกระทบต่อกระบวนการบริหารจัดการงานหัตถกรรมหินทราย นั้นล้วนเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการผลิตซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิญา ลีทธิพันธ์ (2546, หน้า 186-191) ที่กล่าวว่าการผลิตงานหัตถกรรมนั้น ได้กำหนดขอบเขตที่เกี่ยวข้องคือ วัสดุ อุปกรณ์ เงินทุน แรงงาน การจัดการ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ ความจำเป็นทางประโยชน์ใช้สอย รสนิยม ความเชื่อ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผลการศึกษาในแต่ละประเด็นมีเรื่องที่น่าสนใจ และผู้วิจัยมีข้อสังเกตดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย ผลจากการศึกษาผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อองค์ประกอบการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายมากที่สุด คือ ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยด้านแรงงานช่าง ปัจจัยด้านการจัดการ ปัจจัยด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

- 1.1 ปัจจัยทางธรรมชาติ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ชุมชนงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วสามารถดำเนินกิจการงานหัตถกรรมหินทรายได้อย่างต่อเนื่องและมีการพัฒนาให้เกิดเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้นั้น น่าจะมาจากปัจจัยทางด้านวัตถุดิบ คือ แหล่งหินทรายอันเป็นวัตถุดิบที่สมบูรณ์ ประกอบกับสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมต่อการประกอบกิจการเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรชัย สุจิตต์ และสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2529) ที่กล่าวว่าการดัดแปลง

วัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ไม้สอยที่ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือในโอกาสพิเศษ ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ต้นทุนการผลิตไม่สูงมากนัก และสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ หินทรายที่มีคุณภาพ และเป็นที่ต้องการของลูกค้า

1.2 ปัจจัยด้านแรงงานช่างฝีมือแกะสลัก ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ช่างที่มีฝีมือส่วนใหญ่จะเป็นช่างจากต่างถิ่นที่เข้ามาประกอบอาชีพงานหัตถกรรมหินทรายในอำเภอสีคิ้วทั้งที่เข้ามาเป็นลูกจ้างแรงงานในร้านของผู้ประกอบการ หรือบางกลุ่มที่เข้ามาเช่าพื้นที่เพื่อทำธุรกิจเป็นผู้ประกอบการเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นช่างที่ค่อนข้างมีความชำนาญด้านการแกะสลักหินทรายเป็นผลให้ช่างพื้นถิ่นซึ่งยังมีบางส่วนที่ไม่มีความชำนาญด้านการแกะสลักแต่มีทุน ก็จะเป็นเพียงการรับงานหัตถกรรมหินทรายจากแหล่งอื่นมาขายในร้านของตนซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงานหล่อหินทราย จำพวกของที่ระลึก และประดับตกแต่ง อันเป็นปัญหาให้กลุ่มงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วยังขาดช่างฝีมือที่เป็นคนในท้องถิ่น ดังนั้น สิ่งที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งคือทางด้านการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมหินทรายโดยมีพื้นฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับหลักในการคิดพัฒนา แกไขรูปทรงผลิตภัณฑ์ ของ ธีระชัย สุขสด (2544) ที่ว่า การเปลี่ยนแปลง (Modify) การจัดส่วนประกอบใหม่ (Rearrange) การแทนที่ใหม่ (Substitute) เพื่อให้เกิดความแปลกใหม่เป็นที่ต้องการของคนในยุคปัจจุบัน

1.3 ปัจจัยทางการบริหารจัดการ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจัดการบริหารงานของผู้ประกอบการนั้นยังเป็นเพียงการคิดและจัดการเพียงในส่วนกิจการของตนเพียงเท่านั้นยังขาดการคำนึงถึงกลยุทธ์การจัดการด้านการตลาดอันเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้ได้มาซึ่งลูกค้า และการติดต่อกสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก ให้ได้รู้จักในวงกว้างมากขึ้นเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายนอกเหนือจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์หินทรายเฉพาะหน้าร้านซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นงคราญ ไชยเมือง และพรรณนุช ชัยปิ่นชนะ (2549) ซึ่งกล่าวว่า การศึกษาดูงานจากแหล่งงานหัตถกรรมอื่น ๆ ช่วยเพิ่มศักยภาพของ “การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาให้มีความหลากหลาย” และได้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มฯ

1.4 ปัจจัยการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพงานหัตถกรรมหินทรายในอำเภอสีคิ้วอันเป็นอาชีพที่เก่าแก่ที่มีกรรมวิธีในการผลิตแบบดั้งเดิม กำลังจะเลือนหายไปนั้น เนื่องจากปัจจุบันกลุ่มผู้ประกอบการส่วนใหญ่เริ่มตั้งแต่วัยกลางคนจนถึงผู้สูงอายุ ประกอบกับจำนวนช่างพื้นถิ่นมีจำนวนน้อย ดังนั้น ลักษณะของชุมชนงานหัตถกรรมหินทรายในอำเภอสีคิ้วนั้นจึงมีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกันคือ หัตถกรรมในครอบครัวที่เป็นผู้ประกอบการซึ่งผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด คือ ลูกหลาน หรือสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก และหัตถกรรมจากผู้ประกอบการธุรกิจร้านค้าผลิตภัณฑ์หินทราย ในส่วนของแรงงาน

ช่างฝีมือผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นกลุ่มช่างด้วยกัน ซึ่งจะมีหัวหน้าช่างเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับช่างแกะสลักหินทรายรุ่นน้องที่เข้ามาร่วมกลุ่มในร้านผู้ประกอบการนั้น ๆ ในส่วนของการสืบทอดกิจการของผู้ประกอบการนั้นผู้ที่สืบทอดต่อก็จะเป็นบุคคลในครอบครัว แต่เนื่องจากปัจจุบันงานหัตถกรรมหินทรายยังไม่เป็นที่นิยมเพราะถูกมองว่าเป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงงานและไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพ ประกอบกับการมีเทคโนโลยีและความเจริญเป็นตัวแปรในการลดเรื่องของรายละเอียดของความประณีตลงกว่าเมื่อก่อน ซึ่งสอดคล้องกับ วัฒนธรรม จุฑะวิทาท (2545, หน้า 60-62) ที่ว่า หากจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญทางเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ ๆ ก็ควรจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นขั้นตอน ดังนั้น คนรุ่นลูกหลานยังขาดการให้ความสนใจในการสืบทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมหินทรายจึงหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ จะยังคงเหลือแต่คนในชุมชนบางส่วนที่ยังยึดอาชีพงานหัตถกรรมหินทรายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอยู่ คาดว่าในอนาคตยังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาช่วยเหลือ อาชีพงานหัตถกรรมหินทรายในอำเภอสีคิ้วให้เกิดการพัฒนาโดยคนรุ่นใหม่ ก็คงจะเป็นเพียงอาชีพที่ช่วยเสริมรายได้ให้ครอบครัวเพียงเท่านั้น

2. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อขั้นตอนและวิธีการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อขั้นตอนและวิธีการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย ช่างแกะสลักยังคงใช้กรรมวิธีในการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายแบบดั้งเดิมซึ่งมีกระบวนการที่ซับซ้อนและล่าช้า แต่ก็มีบางขั้นตอนที่กระบวนการทางเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต เช่น เครื่องเจียขัดผิว และเครื่องมือตัดหินทราย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุชาติ เกาทอง (2547, หน้า 108-136) ที่กล่าวว่า เครื่องมือแกะสลักหินมีสองประเภท คืออุปกรณ์แกะสลักหินแบบดั้งเดิม และเครื่องมือกล ซึ่งมีใช้ในบางครอบครัว หรือผู้ประกอบการร้านหัตถกรรมหินทรายที่จำเป็นต้องใช้ ประกอบกับปัญหาเรื่องฝุ่นละอองจากการผลิตยังเป็นปัญหาร้ายแรงต่อสุขภาพของช่างแกะสลักหินทรายที่จะต้องมีการจัดการป้องกันให้เกิดความปลอดภัย

3. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหินทราย ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหินทราย คือ ความต้องการของลูกค้า ซึ่งปัจจุบันลูกค้าเป็นตัวแปรสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้เกิดความหลากหลายตามความต้องการของลูกค้า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการคิดพัฒนาผลิตภัณฑ์ของ อารี สุทธิพันธุ์ (2521) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในสังคม มนุษย์ตระหนักในความเปลี่ยนแปลงนั้นก็จำเป็นต้องหาทางจัดลำดับความเปลี่ยนแปลงปรับปรุงขบวนการและทักษะ (Process and Skill) ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนั้น และเตือนให้มนุษย์ด้วยกันปรับตัวเพื่อการดำรงชีพที่เหมาะสมกว่า ซึ่งผู้ประกอบการและช่างฝีมือก็จะผลิตผลิตภัณฑ์ตามที่ลูกค้าต้องการ และเกิด

ความคล้ายกันทั้งประเภทและรูปแบบของผลิตภัณฑ์ในแต่ละท้องถิ่น ส่งผลให้ยังขาดความเป็นเอกลักษณ์พื้นถิ่น และเกิดการแข่งขันกันสูงระหว่างผู้ประกอบการทั้งในอำเภอสีคิ้วและแหล่งอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ หลักองค์ประกอบของการผลิตงานหัตถกรรมพื้นบ้านของ มโน พิสุทธิรัตนานนท์ (2539) ที่ว่าอิทธิพลของงานศิลปะหรือศิลปหัตถกรรมจากต่างถิ่นหรือต่างแดน เป็นมูลเหตุสำคัญมากในยุคปัจจุบันการติดต่อสื่อสารที่สะดวกทำให้เกิดการนำเอาลักษณะ รูปแบบต่างถิ่นที่พึงพอใจ มาผสมผสานในงานศิลปหัตถกรรมของตนเอง การผลิตงานหัตถกรรมพื้นบ้านจึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

4. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อจากงานหัตถกรรมหัตถกรรมหัตถกรรม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการผลิตงานหัตถกรรมหัตถกรรมหัตถกรรมที่สำคัญคือ ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งขณะนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำลังเร่งหาวิธีแก้ไขรวมไปถึง ปัญหา ด้านสุขภาพของช่างแกะสลักหัตถกรรมที่ต้องเผชิญกับฝุ่นละอองหินจากการผลิตด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิญา สิริพันธ์ (2546) คือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ และอากาศ ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้รายจ่าย การจ้างแรงงาน และฐานะความเป็นอยู่ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมสัมพันธ์ ประโยชน์ใช้สอย การสร้างจิตนิสัย ศิลปะและความเชื่อ

5. ผลจากการศึกษางานหัตถกรรมหัตถกรรมหัตถกรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมย่อมส่งผลต่องานหัตถกรรมหัตถกรรมหัตถกรรม ทำให้ประเภทและรูปแบบงานหัตถกรรมหัตถกรรมหัตถกรรมในแต่ละภูมิภาคแตกต่างกันออกไป จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของภูมิกษณนั้น ๆ อันมีคุณค่า ความงาม และประโยชน์การใช้สอยที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นพนก รอรรัตน์ (2547) ที่ว่าคุณค่าของงานหัตถกรรมทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านความงามและศิลปะ ด้านประโยชน์ใช้สอย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมสัมพันธ์ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการสร้างจิตนิสัย หากแต่สังคมธุรกิจงานหัตถกรรมหัตถกรรมหัตถกรรมในปัจจุบันเป็นตัวแปรสำคัญในการลดความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นลงจนเกิดความคล้ายคลึงกันจนแทบแยกไม่ออกว่าเป็นผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่นใด

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากวิธีการสำรวจภาคสนาม ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้รู้ และตรวจสอบกับข้อมูลจากเอกสารตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. วิวัฒนาการของงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

เนื่องจากท้องถิ่นอำเภอสีคิ้ว เป็นที่อยู่ของมนุษย์ติดต่อกันมานานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน จึงทำให้มีการสืบสานทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏร่องรอยของการสกัดหินเป็นร่องลึกรูปสี่เหลี่ยมขนาดต่าง ๆ อยู่หลายแนวและยังทิ้งร่องรอยของคมสิ่วที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสกัด สันนิษฐานว่าเดิมคงจะนำหินทรายบริเวณนี้ไปสร้างปราสาทหินที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง เช่น ปราสาทเมืองแขก ปราสาทโนนกู่ ปราสาทเมืองเก่า ซึ่งยังคงเป็นหลักฐานที่สำคัญ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน จึงทำให้มีการสืบสานทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ผลงานทางประติมากรรมแต่ละยุคแต่ละสมัยจะแสดงให้เห็นความเจริญทางด้านต่าง ๆ เช่น การรู้จักนำวัสดุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ กรรมวิธีการสร้างโดยพัฒนาเครื่องมือ เครื่องใช้ เทคนิควิธี นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา อุดมคติความงาม ชีวิตความเป็นอยู่และภูมิปัญญาของคนแต่ละยุคแต่ละสมัย

สภาพพื้นที่ของอำเภอสีคิ้ว มีสภาพพื้นที่เป็นที่ดอน ที่ราบลุ่มและเป็นภูเขาจะใช้ในการปลูกพืชไร่และที่ราบลุ่มจะใช้ในการทำนา สภาพทั่วไปมีอากาศโปร่งและแห้งแล้งมากในช่วงฤดูแล้ง และทิวเขาสนธิ์ไต้ที่มีทรัพยากรหินทรายซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบอยู่เป็นจำนวนมาก ต่อมาคนในชุมชนจึงได้เริ่มนำทรัพยากรหินทรายมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างหลากหลาย ซึ่งจากการสันนิษฐาน ประกอบกับหลักฐานทางโบราณสถาน และ โบราณวัตถุอันเป็นต้นกำเนิดทางความคิดทางด้านรูปแบบงานหัตถกรรมที่มีการพัฒนาด้านการใช้หินทรายเข้ามาเกี่ยวข้องในวิถีชีวิตของชุมชนโบราณ จะเห็นได้จากการนำหินทรายอันเป็นทรัพยากรที่อยู่ในท้องถิ่น และมีความหมายสำคัญเกี่ยวข้องทางด้านความเชื่อต่าง ๆ มาสร้างเป็นปราสาทหิน ประติมากรรมรูปเคารพ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันมากมายสืบเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบัน หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามกาลเวลา ทั้งนี้ แล้วการนำหินทรายมาสร้างเป็นงานหัตถกรรมล้วนแล้วแต่เป็นการทำขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของคนในสังคม เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย ของประดับตกแต่งประติมากรรมต่าง ๆ ของที่ระลึก ฯลฯ โดยเริ่มจากงานหัตถกรรมในครอบครัว ขยายเป็นธุรกิจที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัว แม้ความต้องการของมนุษย์ในสังคมจะมีความหลากหลายและแตกต่าง แต่งานหัตถกรรมหินทรายที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานยังคงแฝงซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อผ่านลักษณะลวดลายไว้ในผลงานแม้จะมีการดัดทอนรูปแบบรายละเอียดลงไปบ้างตามยุคสมัย

ด้วยความที่ชุมชนงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วมีแหล่งวัตถุดิบหินทราย ประกอบด้วยทำเลที่เหมาะสมแก่การประกอบธุรกิจงานหัตถกรรมหินทราย โดยเฉพาะบริเวณริมถนนมิตรภาพนครราชสีมา-กรุงเทพฯ ทั้งขาเข้า และขาออก ส่งผลให้คนในชุมชนมีอาชีพและรายได้ นอกเหนือจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับชนรุ่นหลังได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

2. องค์ประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์หินทราย พบว่า ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

2.1 องค์ประกอบการผลิต

2.1.1 วัสดุ ประกอบด้วยวัสดุต่าง ๆ ดังนี้

2.1.1.1 หินทรายขาว หินทรายแดง หินทรายน้ำตาล หินทรายเหลือง หินทรายเขียว

2.1.1.2 แหล่งที่มาของหินทรายที่ใช้ในงานหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้ว ได้จากแหล่งใกล้เคียง คือ หนองโสน คลองไผ่ เขาระโคน ด่านขุนทด และปากช่อง ซึ่งแต่ละแหล่งจะมีหินทรายแต่ละประเภทไม่เหมือนกัน เช่น หินทรายแดงได้จากด่านขุนทด หินทรายขาวและหินทรายเหลืองได้จากเขาระโคน และหินทรายเขียวจากปากช่อง

2.1.2 อุปกรณ์ ประกอบด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1.2.1 เหล็กสกัด แบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ เหล็กสกัดปากแหลมและเหล็กสกัดปากแบน

- เหล็กสกัดปากแหลม ใช้สำหรับทำงานหยาบ เช่น สกัดฐานหินให้เรียบ สกัดรูปทรงโดยรวมให้ได้รูปตามต้องการ

2.1.2.2 เครื่องลับเหล็กสกัด ใช้ลับเหล็กสกัดให้คมพร้อมใช้งาน

2.1.2.3 หินขัด ใช้กับเหล็กสกัดในขั้นตอนที่ต้องการให้หินเรียบเนียน

2.1.2.4 แปรงทาสี ใช้ขัดเศษหิน และฝุ่นละอองที่กลบทับผิวระหว่างที่ทำการแกะสลักหิน

2.1.2.5 เหล็กฉาก ใช้วัดระยะระยะชิ้นงาน

2.1.2.6 ดินสอ ดินสอสี หรือหมึกจีน ใช้วาดโครงสร้างของงาน ออกแบบงานบนเนื้อหิน

2.1.2.7 ค้อนปอนด์ขนาดต่าง ๆ ตามลักษณะการใช้ดอกสกัดในการแกะสลักแต่งหิน

2.1.2.8 ตลับเมตร ไม้บรรทัดเหล็ก

2.1.2.9 วงเวียน

2.1.2.10 เขาควายใช้วัดขนาดเพื่อความแม่นยำ

2.1.2.11 พัดลมขนาดใหญ่ ใช้เป่าพัดฝุ่นละอองที่มาทับลายเส้นในชั้นตอนสกัดหินด้วยเครื่องเจีย

2.1.2.12 เครื่องเจียเหล็ก มีประยุกต์ขึ้นใช้ภายหลังใช้พลังงานไฟฟ้าประหยัดแรงงานและเวลา ใช้เจียผิวของหินให้เรียบขึ้นหลังผ่านการสกัดจากเหล็กสกัดทั้งสองแบบ

2.1.3 เงินทุน พบว่า ทุนที่ใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายส่วนใหญ่เป็นเงินทุนใน 2 ลักษณะคือ

2.1.3.1 เงินทุนถาวร ในส่วนของเงินทุนถาวรเป็นทุนที่ใช้ในการจัดการลงทุนในตอนเริ่มต้นประกอบกิจการ เช่น การสร้างโรงเรือน เครื่องมือช่าง และอุปกรณ์อื่นที่จำเป็นต่อการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย

2.1.3.2 เงินทุนหมุนเวียน ในส่วนของทุนหมุนเวียนจะเป็นเรื่องของการจัดซื้อวัสดุ หินทรายชนิดต่าง ๆ ตามที่ลูกค้าสั่ง และค่าแรงของช่างในการผลิตในแต่ละครั้ง

2.1.4 แรงงาน พบว่า เป็นแรงงานจากสมาชิกในครอบครัว และมีการจ้างงานช่างจากผู้ประกอบการ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นช่างต่างถิ่น ปัจจุบันยังขาดแรงงานช่างฝีมือที่เป็นช่างพื้นถิ่น เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่นิยมในอาชีพงานแกะสลักหินทรายเท่าที่ควร

2.1.5 การจัดการ พบว่า มีทั้งส่วนการจัดการในระบบครอบครัวที่ไม่มีการวางแผน การผลิตโดยจะผลิตตามที่ถูกคำสั่งซื้อ และการจัดการควบคุมจากผู้ประกอบการ โดยจะดูแลทุกขั้นตอนตั้งแต่การประสานงานกับลูกค้าจนถึงกระบวนการขนส่ง

2.1.6 สภาพทางภูมิศาสตร์ พบว่า สภาพที่ตั้งของชุมชน ที่มีถนนสายสำคัญตัดผ่าน คือถนนสายนครราชสีมา-กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเส้นทางการคมนาคมโดยรถยนต์ ส่งผลให้การติดต่อค้าขายกว้างขวางขึ้น ประกอบกับมีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และเป็นจุดเด่นของสี่คิ้ว คือ เขื่อนลำตะคอง โรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ แหล่งหินตัดสี่คิ้ว และวัดเขาจันทน์งาม เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว

2.1.7 สภาพทางเศรษฐกิจ มีดังนี้

2.1.7.1 อาชีพของคนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง พบว่า เดิมชุมชนอำเภอสี่คิ้วประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัจจุบันประกอบอาชีพหัตถกรรมหินทรายแบบครอบครัวเป็นทั้งอาชีพหลัก และอาชีพเสริม เนื่องจากมีแหล่งวัตถุดิบหินทรายในท้องถิ่นที่สามารถนำมาผลิตเป็นงานหัตถกรรม เพื่อสร้างรายได้

2.1.7.2 รายได้รายจ่ายของคนในชุมชนและใกล้เคียง พบว่าผลิตภัณฑ์หินทรายยังคงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่กับผลิตภัณฑ์

ที่มีคุณภาพทางด้านฝีมือ รายได้เหล่านี้จะเป็นทุนหมุนเวียนส่งผลให้การผลิตงานหัตถกรรม หินทรายดำรงอยู่ เพื่อสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน

2.1.7.3 ราคาผลิตภัณฑ์หินทราย พบว่าราคาของผลิตภัณฑ์หินทรายจะตั้งราคากันเองระหว่างผู้ประกอบการ ช่างฝีมือ และลูกค้า โดยคำนึงถึงปัจจัยดังนี้ ขนาด รูปแบบและลวดลาย ค่าขนส่ง และติดตั้ง

2.1.7.4 การซื้อขาย พบว่าการซื้อขายส่วนใหญ่จะเน้นการซื้อขายกับลูกค้า โดยตรงเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากแหล่งผลิตงานผลิตภัณฑ์หินทรายริมถนนมิตรภาพเป็นร้านที่ลูกค้าสามารถสังเกตเห็นได้ง่าย

2.1.7.5 ภาวะเศรษฐกิจ พบว่าภาวะเศรษฐกิจของประเทศดีจะขายได้มาก ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำก็จะส่งผลให้กำลังซื้อมีน้อย

2.1.8 ความจำเป็นทางประโยชน์ใช้สอย พบว่าในปัจจุบันประโยชน์การใช้สอยในแต่ละด้านได้ทำขึ้นตามความเหมาะสมต่อความต้องการ ความจำเป็น เช่น ใช้เป็นของที่ระลึกของประดับตกแต่ง ประติมากรรมรูปเคารพ รวมไปถึงงานก่อสร้างอาคารบ้านเรือน

2.1.9 รสนิยม มีดังนี้

2.1.9.1 รสนิยมของกลุ่มคนในชนบท พบว่าจะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยมากกว่ารูปแบบลวดลาย

2.1.9.2 รสนิยมของคนเมือง พบว่าจะนิยมของตกแต่งภายในบ้านเรือนซึ่งเน้นรูปแบบและลวดลาย

2.1.9.3 รสนิยมของกลุ่มคนต่างชาติ พบว่าส่วนใหญ่นิยมซื้อของที่ระลึกเพื่อเป็นของฝาก หรืองานที่เลียนแบบของเก่าเพื่อประดับตกแต่งอาคารสถานที่

2.1.10 ความเชื่อ พบว่าการผลิตงานหัตถกรรมจากหินทรายในอำเภอสีคิ้ว มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งที่มองไม่เห็นตัวตน เช่น ผี วิญญาณ เทพเจ้า เทวดาต่าง ๆ ดังนั้นเพื่อแสดงถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงได้สร้างสิ่งที่เป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น รูปเคารพ ภาพสลัก สิ่งก่อสร้างไว้เพื่อการบูชา หรือเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง หรือได้มาซึ่งโชคลาภ ฯลฯ หรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

2.1.11 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้

2.1.11.1 วิธีการถ่ายทอด พบว่าในการเรียนรู้งานหัตถกรรมหินทรายใช้วิธีการปฏิบัติจริงในการถ่ายทอด และในปัจจุบันยังใช้วิธีนี้อยู่

2.1.11.2 ผู้ได้รับการถ่ายทอด พบว่าในส่วนของผู้ประกอบการ หัวหน้าครอบครัวถ่ายทอดให้กับสมาชิกในครอบครัว ญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน ในส่วนของช่างฝีมืองานแกะสลักหินทราย จะถ่ายทอดโดยหัวหน้าครอบครัวสู่ลูกหลานส่วนหนึ่ง และช่างฝีมือที่มีความชำนาญที่เป็นช่างพื้นที่และช่างต่างถิ่น จะถ่ายทอดให้กับลูกมือในครอบครัว หรือในร้านของผู้ประกอบการที่ตนสังกัดอยู่

2.1.11.3 สำคัญในการถ่ายทอด พบว่าจะถ่ายทอดกรรมวิธีในการผลิตทุกขั้นตอน และเทคนิคการผลิตแต่ละผลิตภัณฑ์ตั้งแต่ขั้นการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การตัด การผ่าหิน การร่างแบบ การขึ้นรูป การเก็บรายละเอียดของงาน การขัด การลงสี จนถึงขั้นการสำเร็จออกมาเป็นผลงาน

2.1.11.4 ผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ลูกหลานและสมาชิกในครอบครัวได้รับการถ่ายทอด สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ส่งผลให้อาชีพหัตถกรรมหินทรายในอำเภอสีคิ้วสามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

2.2 ขั้นตอนการผลิต

ขั้นตอนการผลิต ขั้นตอนในการแกะสลักหินทราย พบว่ามีกระบวนการขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การเตรียมหิน คือ นำหินที่จะใช้ทำชิ้นงานมาปรับเป็นรูปสี่เหลี่ยม และให้มีพื้นเรียบเพื่อให้สามารถลงรูปภาพได้
2. การร่างแบบลงบนหิน คือ วาดโครงร่างภาพลงบนหินที่เตรียมไว้ด้วยดินสอด่าน โดยก่อนลงภาพทุกครั้งจะต้องแบ่งเส้นกึ่งกลางของหินทุกครั้งเพื่อจะได้สัดส่วนที่สมดุลกันและไม่ผิดส่วน
3. การตัดหุ่นหรือโกนหุ่นเป็นการตัดหินส่วนที่ไม่ต้องการออก ซึ่งจะทำการตัดตามภาพที่ได้ร่างไว้ หารูปโดยใช้การสกัดหยาบ การสับละเอียด และการขัดแต่งผิว
4. การแกะสลักลวดลาย ลวดลายการแกะสลักหินนั้น ส่วนใหญ่มักจัดทำตามความต้องการของลูกค้า ซึ่งการแกะสลักลายมีอยู่ 2 แบบ คือการแกะสลักลายนูนและการแกะสลักลายเรียบ
5. การเก็บรายละเอียด เป็นขั้นตอนของการเก็บรายละเอียดตามรูปต้นแบบ โดยการลบเหลี่ยมมุมต่าง ๆ แล้วขัดผิวให้เรียบโดยเครื่องเจียผิวหินทราย ทำลวดลาย แกะสลักลวดลายต่าง ๆ ลงบนเนื้อหิน ด้วยเครื่องมือที่มีขนาดเล็ก และจะต้องใช้ความละเอียดทางด้านฝีมือสูง
6. การตกแต่งสี เป็นการตกแต่งขั้นสุดท้าย ทำสีให้ดูเก่าตามความนิยม

2.3 ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของอำเภอสีคิ้ว

1. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการตกแต่ง พบว่า ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่ใช้ในการตกแต่ง เช่น แผ่นหินประดับฝาผนัง และแผ่นหินเรียงทางเดิน แผ่นหินประดับฝาผนัง แผ่นหินตกแต่งกำแพงที่มีลวดลาย ตะเกียงหัตถกรรมรูปแบบธรรมชาติ งานแกะสลักหัตถกรรมแบบจิ๊กซอภาพตกแต่งผนัง และงานตามที่ถูกค้าสั่งทำพิเศษ เช่น อ่างน้ำพุ โต๊ะเก้าอี้ เป็นต้น

2. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นของที่ระลึกและของขวัญ พบว่า ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่เป็นของที่ระลึก เช่น ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกชิ้นเล็กที่เป็นงานแกะสลักหัตถกรรมรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น กบ เต่า ปลา เห็ด ตะเกียง ไม้ หมู หรือ แกะสลักลายปูนต่าง ๆ ฯลฯ และของขวัญ ได้แก่ รูปคน และรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง สิงโต เป็นต้น

3. ประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมรูปเคารพ พบว่า ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมรูปเคารพ ที่ทำกันในอำเภอสีคิ้วส่วนใหญ่ จะเป็นงานที่รับแบบมาจากลูกค้าที่สั่งทำ เช่น ลูกนิมิต เสมา พระพุทธรูปปางต่าง ๆ

3. ปัญหาผลกระทบและแนวทางพัฒนาบริหารจัดการผลิตภัณฑ์หัตถกรรมในชุมชน

ผลกระทบของการผลิตงานหัตถกรรมหัตถกรรมในอำเภอสีคิ้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม ปรากฏดังนี้

3.1 ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่ามีผลกระทบต่อดิน น้ำ อากาศ และป่าไม้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 ดิน พบว่า พื้นดินในบริเวณที่เป็นแหล่งหัตถกรรมถูกขุดเหมืองหินส่งผลให้ลักษณะภูมิประเทศ เกิดการเปลี่ยนแปลง

3.1.2 น้ำ พบว่ามีการขุดคูระบายน้ำ ร่องเบี่ยงเบนทางน้ำ ทำให้ส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำธรรมชาติ และความสมดุลในระบบนิเวศน์อันเป็นการทำลายแหล่งน้ำ

3.1.3 อากาศ พบว่ามีผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจของผู้ประกอบอาชีพงานหัตถกรรมหัตถกรรม โดยเฉพาะฝุ่นละอองจากการบวนการผลิตงานแกะสลักหัตถกรรม

3.1.4 ป่าไม้ เมื่อมีการขยายพื้นที่ในการก่อสร้างสำนักงาน ที่พักคนงาน ถนน การเปิดหน้าดินบริเวณที่จะเปิดทำเหมือง การถมดินสร้างคูคันทำนบและปลูกต้นไม้รอบคันดิน การขุดคูระบายน้ำ ร่องเบี่ยงเบนทางน้ำ อื่น ๆ ทำให้เกิดปัญหาเสื่อมสภาพพื้นที่ที่เป็นป่าไม้ธรรมชาติในการสร้างเหมืองหิน

3.2 ด้านเศรษฐกิจ ปราบกฏผลกระทบดังนี้

3.2.1 รายได้รายจ่าย พบว่ารายได้รายจ่ายจากการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้ว ทำให้ผู้ประกอบการและกลุ่มช่างฝีมือแกะสลักหินทรายสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ขัดสน ไม่เป็นภาระต่อบุตรหลาน

3.2.2 การจ้างแรงงาน พบว่ามีการจ้างแรงงานช่างฝีมือแกะสลักของชาวบ้านในชุมชนและช่างฝีมือจากต่างถิ่น เนื่องจากแรงงานในครอบครัวไม่นิยมประกอบอาชีพหัตถกรรมหินทราย

3.2.3 ฐานะความเป็นอยู่ พบว่าผู้ประกอบการมีฐานะความเป็นอยู่ไม่ขัดสนช่างฝีมือแกะสลักหินทรายมีความพึงพอใจกับรายได้ที่ตนได้รับ ประกอบกับการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย จึงทำให้ดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน

3.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่ามีผลกระทบต่อด้านสังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมสัมพันธ์ ประโยชน์ใช้สอย การสร้างจิตนิสัย ศิลปะ และความเชื่อ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่ามีผลกระทบสูง เนื่องจากครอบครัวของผู้ประกอบการส่วนใหญ่ขาดผู้สืบทอดอาชีพงานหัตถกรรมหินทราย แต่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยการจัดหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา

3.3.2 สังคมสัมพันธ์ พบว่า มีความสัมพันธ์กันดี ทั้งภายในครอบครัว ระหว่างผู้ประกอบการด้วยกัน และระหว่างลูกค้า รวมถึงความสัมพันธ์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3.3.3 ประโยชน์ใช้สอย พบว่า ประโยชน์ใช้สอยของงานหัตถกรรมหินทรายสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง โดยเฉพาะในด้านตกแต่ง ผลิตภัณฑ์หินทรายรูปเคารพของที่ระลึกและของประดับ แต่ยังมีปัญหาและผลกระทบด้านประโยชน์ใช้สอย คือ ปัญหาด้านการพัฒนาด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์

3.3.4 การสร้างจิตนิสัย พบว่าคนในชุมชนยังขาดความกระตือรือร้นในการสร้างสรรค์รูปแบบงานใหม่ ๆ เพื่อให้ได้คุณภาพทั้งทางด้านความสวยงามและประโยชน์ใช้สอย และมีราคาที่เหมาะสม

3.3.5 ศิลปะ พบว่าผลกระทบต่อความงามทางด้านศิลปะในงานหัตถกรรมของอำเภอสีคิ้วนั้น เนื่องจากปัจจุบันร้านค้างานหัตถกรรมหินทรายมีจำนวนเพิ่มขึ้น ทำให้ผลิตภัณฑ์

เกิดรูปแบบที่คล้ายกัน ซึ่งยังขาดความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น และช่างส่วนใหญ่ขาดความรู้เรื่อง ความงามทางด้านศิลปะ เช่น เส้น สี รูปร่างรูปทรง และองค์ประกอบอื่นที่จำเป็นต่อการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์

3.3.6 ความเชื่อ พบว่าส่งผลต่อการสร้างงานหัตถกรรมบางรูปแบบเพื่อตอบสนอง ความศรัทธา เชื่อถือ ยกย่อง ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิริมงคล นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ มีโชค มีลาภ เช่น พระพุทธรูป งามแกะสลักแบบเล่าเรื่อง บรรพบุรุษ สัตว์ในเทพนิยาย ฯลฯ และความเชื่อ ทำให้เกิดขวัญและกำลังใจแก่ผู้ประกอบการ และช่างฝีมือแกะสลัก รวมทั้งเป็นที่นิยมซื้อของลูกค้า ที่ต้องการนำไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

4. แนวทางการบริหารจัดการ ผลการศึกษาวิเคราะห์ พบว่าประเด็นที่เป็นปัญหาหลักต่อ การบริหารจัดการ คือการสืบทอดทางภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเกี่ยวเนื่องกับองค์ประกอบทางการผลิต ที่มีผลกระทบในด้านการผลิต ด้านการตลาด ดังนี้

4.1 ด้านการผลิต จะต้องคำนึงถึงแหล่งวัตถุดิบในท้องถิ่นที่สามารถเป็นวัตถุดิบที่มี คุณภาพและเพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า แรงงานและเครื่องมือที่เพียงพอ

4.2 ด้านการตลาด อำเภอสีคิ้วมีเส้นทางหลักสำคัญคือ ถนนมิตรภาพหมายเลข 2 กรุงเทพฯ นครราชสีมา เป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายงานหัตถกรรมหินทราย ซึ่งควรได้รับการฟื้นฟู แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่มีอยู่แล้วให้เป็นแหล่งดึงดูดและสร้างแรงจูงใจความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว ลูกค้าทั้งภายในและภายนอกจังหวัด ได้เกิดความพึงพอใจ อันเป็นการสร้าง ช่องทางการจำหน่ายสินค้าเพิ่มมากขึ้น

4.3 ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การพัฒนาให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และ พัฒนาเพิ่มให้เกิดความหลากหลาย ในรูปแบบ ไปจนถึงรูปแบบที่ร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษางานหัตถกรรมชุมชนกรณีผลิตภัณฑ์หินทรายอำเภอสีคิ้ว จังหวัด นครราชสีมา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาพัฒนา

1.1 การผลิตงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว เป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ ให้กับคนในชุมชน งานหัตถกรรมหินทรายได้รับความนิยมในกลุ่มลูกค้าทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มคนในชนบท คนในเมือง คนได้รับการศึกษา รวมถึงชาวต่างชาติ ส่งผลต่อการผลิต ผลิตภัณฑ์ หินทรายออกมาในหลายประเภทและหลายรูปแบบเพื่อตอบสนองความต้องการทางการใช้สอย ในด้านต่าง ๆ ทำให้ผลิตภัณฑ์หินทรายของอำเภอสีคิ้วเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับมาในระดับ

หนึ่ง ดังนั้น จึงน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนางานหัตถกรรมหัตถกรรมหัตถกรรมและรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้สามารถเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั่นเอง ประชาชนเป็นผู้นำปัจจัยต่าง ๆ ระบบราชการบริหารส่วนท้องถิ่น บริษัท ความมั่งคั่งของผู้ประกอบการรวบรวมกลุ่มประชาชนเป็นกลุ่มพลังต่าง ๆ มาสร้างพลังร่วม เพื่อการพัฒนา “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นการสร้างการพัฒนาจากภายใน จากคุณค่าเป็นมูลค่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ของสำนักนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล (2544) ที่ว่า เป็นแนวคิดที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน เป็นการสร้างอาชีพ นำไปสู่รายได้ที่มั่นคงและต่อเนื่อง ประชาชนพึ่งตนเองได้ในที่สุด

1.2 หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ควรมีการส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับงานหัตถกรรมหัตถกรรมในลักษณะของการพัฒนาอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง และนำผลการวิจัยไปพิจารณาหาแนวทางในการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนและมีโครงการพัฒนาการบริหารจัดการกลุ่มงานหัตถกรรมหัตถกรรมอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพลังขับเคลื่อนสำคัญของกระบวนการทัศน์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ของสำนักนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล (2544) ที่ว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั่นเองเป็นผู้นำปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ ระบบราชการบริหารส่วนท้องถิ่น บริษัท ผู้นำท้องถิ่น การรวมกลุ่มของประชาชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับกลุ่มงานหัตถกรรมหัตถกรรมในชุมชน และวางแผนส่งเสริมด้านการตลาดเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายกลุ่มๆ ที่ยังสามารถจัดการบริหารงานกันเองในกลุ่มได้ ให้เกิดเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยมีการสร้างกลุ่มงานหัตถกรรมหัตถกรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ ที่มีการเชื่อมโยงและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวที่ใกล้เคียง เช่น เขาหินตัด เขื่อนลำตะคอง และโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคอง แบบสูบกกลับ โดยเฉพาะบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเขาหินตัด ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ริมถนนมิตรภาพขาออกจากจังหวัดนครราชสีมาให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เดินทางโดยถนนมิตรภาพ หมายเลข 2 กรุงเทพฯ-นครราชสีมา ได้สัมผัสบรรยากาศของที่มาของหัตถกรรมที่ใช้ในการปลูกสร้างโบราณสถานที่สำคัญ เช่น ปราสาทเมืองแขก ปราสาทโนนกู่ ปราสาทเมืองเก่าในบริเวณใกล้เคียง และในขณะเดียวกันก็จะได้ซื้อผลงานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหัตถกรรม เป็นของฝาก หรือนำกลับไปฝากแก่สถานที่ อีกทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์งานหัตถกรรมหัตถกรรมของชุมชนอำเภอสีคิ้วให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่คุ้นหูคุ้นตา เพื่อการทำการติดต่อซื้อขายได้ง่ายขึ้นในอนาคต

1.3 ควรมีการส่งเสริมการสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นถิ่นโดยการปลูกจิตสำนึกที่ดีและเล็งเห็นถึงความสำคัญต่ออาชีพงานหัตถกรรมหัตถกรรมมากขึ้น โดยการจัดตั้งกลุ่มงานหัตถกรรมหัตถกรรมเพื่อการศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการผลิต การตั้งราคา

การตลาด และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างรายได้ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการพัฒนา งานหัตถกรรมหินทรายโดยคนในชุมชน

1.4 ควรมีการพัฒนาด้านรูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหินทรายให้เกิดความเป็น เอกสิทธิ์พื้นที่ และพัฒนาให้มีความหลากหลายโดยการศึกษาดูงานและวิธีการจัดการกลุ่มที่ เข้มแข็งจากแหล่งอื่น ๆ เพื่อสร้างประสบการณ์และนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหินทราย ในท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ ได้มากกว่าเดิมโดยพัฒนาและสนับสนุนช่างพื้นถิ่นให้ได้รับโอกาส ในการพัฒนาทั้งศักยภาพทางด้านความคิดการออกแบบและมีมือความประณีตเพื่อการตอบสนอง ต่อความต้องการของลูกค้าในปัจจุบัน

1.5 ช่างแกะสลักงานหัตถกรรมหินทรายส่วนใหญ่จะมีปัญหาเรื่องสุขภาพ ดังนั้น ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเข้ามาแนะนำเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหา หลีกเลียง และวิธีการป้องกัน ไม่ให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพอันเกิดจากฝุ่นละอองในการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายในอนาคต

1.6 สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ไปขยายผลกับกลุ่มชุมชน งานหัตถกรรมที่ทำการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์หินทรายแกะสลักในแหล่งชุมชนงานหัตถกรรม หินทรายอื่น ๆ ทั้งในจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดอื่น ๆ ได้

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการส่งเสริม สนับสนุนให้มีการวิจัยเกี่ยวกับงานหัตถกรรมหินทรายใน พื้นที่ของจังหวัดอื่น ๆ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบผลการวิจัยและนำผลการวิจัยไปใช้ในการแก้ปัญหา และวางแผนในการพัฒนาต่อไป

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนางานหัตถกรรมหินทราย

2.3 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการผลิตหัตถกรรมหินทรายในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างหลากหลาย เช่น การจัดการด้านการตลาดของงานหัตถกรรมหินทราย ตามความต้องการของ ลูกค้า และผู้ประกอบการงานหัตถกรรมหินทราย

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2538). *ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านจากเขตพัฒนา*. กองพัฒนา
สังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
_____. (2546). *คู่มือการดำเนินงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์: การส่งเสริมการตลาดและ
การเข้าถึงแหล่งทุน*. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- กรมศิลปากร. (2532). *ศิลปะและหัตถกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- กระทรวงอุตสาหกรรมร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย.
(2537). *รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงอุตสาหกรรมร่วมกับการ
ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย.
- กิริณา ทิพย์สูงเนิน นฤมล กำเนิดบุญ และสุเมศ ฉลุสี. (2552, 14 พฤศจิกายน). ผู้ประกอบการ.
สัมภาษณ์.
- จรัส อุนวาร์. (2552, 8 พฤศจิกายน). ประติมากร. สัมภาษณ์.
- ชไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์. (2546). *วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร: มรดกศรีนครพิงค์*. กรุงเทพฯ: ที เจ เจ.
โชคดี พลสงคราม และเฉลิมวุฒ แก้วประธานพร. (2552, 14 พฤศจิกายน). ผู้ประกอบการ.
สัมภาษณ์.
- ชูชีพ ถนอมพันธ์. (2537). *ภูมิศาสตร์จังหวัดนครราชสีมา*. วันที่ค้นข้อมูล 22 พฤษภาคม 2552
เข้าถึงได้จาก <http://pirun.ku.ac.th/~b4801029/landscape.html>
- ตำแหน่งกลุ่มงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว. (2552). วันที่ค้นข้อมูล 26 มกราคม 2552.
เข้าถึงได้จาก <http://www.novabizz.com/map/36.htm>
- ทองลม สุวีรัตน์ ชัยรัตน์ และไพฑูรย์ นามอาษา. (2552, 8 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- ทวี ปาसानัย. (2552, 8 พฤศจิกายน). ประติมากร. สัมภาษณ์.
- ธีระชัย สุขสด. (2544). *การออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นพกนก รอดรัตน์. (2547). *ศึกษาหัตถกรรมทางอวนบ้านน้ำทัพ ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา
จังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดี
ศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- นงคราญ ไชยเมือง และพรรณนุช ชัยปิ่นชนะ. (2549). *การศึกษานโยบายพัฒนาคุณภาพ
วัตถุดิบและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากผักตบชวาของกลุ่มแม่บ้าน
สันแก้ว ตำบลดู่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
อุดหนุนการศึกษา.

- นวลน้อย บุญวงษ์. (2542). *หลักการออกแบบ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นฤมล กำเนิดบุญ. (2552, 8 พฤศจิกายน). ผู้ประกอบการ. สัมภาษณ์.
- นัฒนชิวรรณ อิศรานุกูล. (2552, 14 พฤศจิกายน). ผู้ประกอบการ. สัมภาษณ์.
- นิรัตน์ นวลถวิล. (2540). *การศึกษาหัตถกรรมย่านลิวาที่บ้านหมน ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- นิตยา บุญเรียง. (2552, 8 พฤศจิกายน). ผู้ประกอบการ. สัมภาษณ์.
- ผอบ ชนสวรรค์ โณ. (2546). *ศึกษาวัฒนธรรมการตีเหล็กบ้านนาบือ ตำบลควนปริง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- แผนที่แสดงพื้นที่การปกครองของอำเภอสีคิ้ว. (2552). วันที่ค้นข้อมูล 26 มกราคม 2552. เข้าถึงได้จาก <http://www.koratceo.com/Sikhew/index.php?link=territory&na=1679091c5a880faf6fbfb5e6087eb1b2dc>
- พงษ์ศิริ ประจันศรี. (2552, 8 พฤศจิกายน). ผู้ใหญ่บ้าน บ้านชัยสมบุญ. สัมภาษณ์.
- พรชัย สุจิตต์ และ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2529). “หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 10*. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไพรวัด คำหอม. (2552, 8 พฤศจิกายน). ประติมากร. สัมภาษณ์.
- พิระศักดิ์ จันทร์ประเสริฐ. (2545). *ศึกษาหัตถกรรมเครื่องหอยของผู้ต้องขังในเรือนจำกลาง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- มโน พิสุทธิรัตนานนท์. (2539). *ศิลปะพื้นบ้าน*. สงขลา: คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- มูลนิธิช่างหัตถศิลป์ไทย. (2538). *รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.
- ยอดรัก แซ่อิว. (2552, 9 พฤศจิกายน). ประติมากร. สัมภาษณ์.
- ยุพงค์ ไฝเพชร นฤมล กำเนิดบุญ. (2552, 8 พฤศจิกายน). ผู้นำชุมชน. สัมภาษณ์.
- ยุพงค์ ไฝเพชร หมอน คุณันเทยะ น้ำอ้อย เคนจันทิก และประนอม พงษ์พินนา. (2552, 8 พฤศจิกายน). ผู้ประกอบการ. สัมภาษณ์.
- รัตนา นราเลิศ. (2552, 8 พฤศจิกายน). ผู้ประกอบการ. สัมภาษณ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2531). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493* (พิมพ์ครั้งที่ 11).

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน. (2531). “ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน” ใน *พื้นถิ่นพื้นบ้าน*.

กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

วัฒน์ จุฑะวิภาต. (2545). *ศิลปะพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: สิปปประชา.

วันชัย อินธิแสง. (2552, 9 พฤศจิกายน). *ประติมากร*. สัมภาษณ์.

วิเชียร ณ นคร สมพุทธรุระเจน ชวน เพชรแก้ว ฉัตรชัย สุกระกาญจน์ และปรีชา นานสุข. (2523).

นครศรีธรรมราชของเรา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บางกอกสาส์น.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2527). *ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: ปานยา.

_____. (2532). “หัตถกรรมพื้นบ้าน” *เอกสารการสอนชุดวิชาศิลปะการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

_____. (2535). *ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

_____. (2536). *วัฒนธรรมพื้นบ้าน*. ใน *ศิลปกรรม (บรรณาธิการ), เครื่องจักรสานในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วีระ คิมสูง. (2551, 25 เมษายน). ผู้ประกอบการ. สัมภาษณ์.

ศรีอรุณ เรืองฤทธิ์. (2544). *ศึกษาหัตถกรรมใบเตยบ้านไต่ะบัน ตำบลบ่อหิน อำเภอสึกา*

จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา,

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา. (2529). *ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดนครราชสีมา*. นครราชสีมา:

สมบูรณ์ออฟเซทการพิมพ์.

สง่า ประทุประไพ. (2552, 8 พฤศจิกายน). *ประติมากร*. สัมภาษณ์.

สมศักดิ์ สารการ. (2552, 8 พฤศจิกายน). *ประติมากร*. สัมภาษณ์.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2534). *งานหัตถกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย*.

นครศรีธรรมราช: ม.ป.ท.

สำนักนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล. (2544). คำกล่าวเปิดงาน เรื่อง “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

ของนายกรัฐมนตรี, วันที่ 30 เมษายน 2544 ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล.

วันที่สืบค้นข้อมูล 22 เมษายน 2552. เข้าถึงได้จาก

http://www.nesdb.go.th/portals/0/home/interest/otop/1t_1product_01.doc

เสรีวัฒน์ สมินทร์ปัญญา. (2538). *โลกและหิน*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

- สุชาติ เถาทอง. (2547). *การศึกษาและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์การแกะสลักหินท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- สุภาภย์ อินทองคง. (2529). การเกิด: วัฒนธรรมมุสลิม. ใน สถาบันทักษิณคดีศึกษา, *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* (เล่ม 1, หน้า 148-151). กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- สุวิทย์ จิระมณี. (2548). *หัตถกรรมไทยกับภูมิปัญญาไทย*. ใน สุวิทย์ จิระมณี (บรรณาธิการ) *ศิลปะพื้นบ้านกับภูมิปัญญาไทย*. ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อนันต์ ภาวะเกด. (2539). *หัตถกรรมกระจูดบ้านทอน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส*. นราธิวาส: อัดสำเนา.
- อภิย์ นาคคง. (2523). “หัตถกรรมพื้นบ้านและงานหัตถกรรมพื้นบ้านของสังคมไทย” ใน *การอบรมเจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน*. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อภิญา สิริพันธ์. (2546). *ศึกษาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดสงขลา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อชมา ก. บัวเกษร. (ม.ป.ป.). *อีสานแผ่นดินหินทราย*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- อารี จวงตาทิพย์. (2552, 8 พฤศจิกายน). ผู้นำชุมชน. สัมภาษณ์.
- อารี สุทธิพันธุ์. (2521). *การออกแบบ*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อุดมสิริ ประจันศรี. (2552, 8 พฤศจิกายน). สอบต. สัมภาษณ์.
- อุเทน วังทอง. (2552, 8 พฤศจิกายน). ประติมากร. สัมภาษณ์.
- อุไรพร ปักถาธิตั้ง. (2552, 9 พฤศจิกายน). ผู้ประกอบการ. สัมภาษณ์.
- Morihiko Hiramatsu. (2544) *สรุปประเด็นสัมมนา หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์*
ผู้ว่าราชการจังหวัด Oita, วันที่ 30 เมษายน 2544 ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล.
วันที่สืบค้นข้อมูล 22 เมษายน 2552. เข้าถึงได้จาก
<http://www.thaigov.go.th/webold/news/speech/thaksin/sp30apr44.htm>

ภาคผนวก

ตัวอย่างแบบนำสัมภาษณ์

กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มช่าง แรงงาน กลุ่มผู้บริโภค กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง

แบบนำสัมภาษณ์ ชุดที่ 1
เรื่อง การศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์หินทราย
อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
กลุ่มผู้ประกอบการ

วันที่.....เวลาเริ่มสัมภาษณ์.....เวลาสิ้นสุด.....
 ผู้ให้สัมภาษณ์.....ตำแหน่ง.....
 เพศ.....อายุ.....วุฒิการศึกษา.....
 ที่อยู่ปัจจุบัน.....
 ชื่อร้าน.....โทรศัพท์.....
 ที่ตั้งของร้าน.....
 สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

คำถาม

ด้านภูมิหลังความเป็นมา

1. ภูมิหลังความเป็นมาก่อนที่จะมาเป็นกิจการร้านขายงานหัตถกรรมหินทราย

.....

2. ท่านประกอบอาชีพงานหัตถกรรมหินทรายมาแล้วกี่ปี

.....

3. ท่านเรียนรู้และสืบทอดกิจการงานหัตถกรรมหินทรายมาจากที่ใด

.....

ด้านวัสดุอุปกรณ์

4. วัสดุหินทรายที่ใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายได้มาจากแหล่งใด

.....

5. หินทรายที่ใช้ในการแกะสลักใช้หินทรายชนิดใดบ้าง

.....

6. คุณลักษณะที่ดีของหินทรายเป็นอย่างไร

.....

7. ท่านคิดว่าเครื่องมือทางเทคโนโลยีสมัยใหม่มีส่วนช่วยในการผลิต และมีความพร้อมมากน้อยเพียงใดมากน้อยเพียงใด

.....

8. เครื่องมือในการแกะสลักหินทรายมีความพร้อมและเพียงพอหรือไม่

.....

9. กำลังการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายเฉลี่ยต่อวันมากน้อยเพียงใด

.....

ด้านเงินทุน

10. ค่าจ้างแรงงานช่างของช่างแต่ละคนขึ้นอยู่กับปัจจัยใด

.....

11. งบประมาณหรือแหล่งทุนที่สำคัญได้มาจากส่วนใด

.....

12. ท่านมีการจัดการด้านเงินทุนอย่างไร

.....

ด้านฝีมือแรงงาน

13. ช่างแรงงานในร้านมีทั้งหมดกี่คน

.....

14. ช่างแรงงานส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่หรือเป็นช่างต่างถิ่น

.....

15. ช่างฝีมือส่วนใหญ่มาจากที่ใด

.....

ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์

16. ประเภทและรูปแบบของงานหัตถกรรมหินทรายที่มีจำหน่ายมีกี่ประเภท เช่นอะไรบ้าง

.....

17. ในการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายในร้านของท่านเน้นผลิตภัณฑ์ชนิดใด

.....

18. นอกจากผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นเองในร้านแล้ว มีการนำผลิตภัณฑ์จากแหล่งอื่นเข้ามาจำหน่ายในร้านของท่านหรือไม่

.....

ด้านการจัดการ

19. ท่านมีการจัดวางหรือนำเสนอสินค้าภายในร้านอย่างไร

.....

20. ราคาในการซื้อขายงานหัตถกรรมหินทรายแต่ละชนิดเป็นอย่างไร

.....

21. กลุ่มเป้าหมายในการจำหน่ายหัตถกรรมหินทรายในคนกลุ่มใดบ้าง

.....

22. ท่านมีกลยุทธ์วิธีการจัดการด้านตลาดและวิธีการประสานงานกับบุคคลภายนอกมีอย่างไร

.....

23. การขนส่งสินค้าไปยังลูกค้าเป็นแบบใด

.....

24. ท่านมีวิสัยทัศน์ในการจัดการบริหารงานอย่างไร

.....

ด้านรสนิยมและความเชื่อ

25. นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ นิยมผลิตภัณฑ์ประเภทใดมากที่สุด

.....

26. นักท่องเที่ยวชาวไทย นิยมผลิตภัณฑ์ประเภทใดมากที่สุด

.....

27. ท่านคิดว่าผลิตภัณฑ์ชนิดใด เป็นที่นิยมของผู้บริโภคมากที่สุด

.....

28. ท่านคิดว่าความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีผลต่อรูปแบบการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายหรือไม่

.....

ด้านสภาพทางภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจ

29. ท่านคิดว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ เช่น ที่ตั้งของชุมชน การคมนาคม และทรัพยากรของอำเภอสีคิ้ว ส่งผลต่อกิจการของท่านมากน้อยเพียงใด

.....

30. ท่านคิดว่าสภาพทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2552 นี้ส่งผลต่อการผลิตและจำหน่ายงานหัตถกรรมหินทรายอย่างไรบ้าง

.....

31. มีหน่วยงานใดให้ความช่วยเหลือในการสนับสนุนงานหัตถกรรมหินทรายบ้าง

.....

32. ท่านต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดบ้าง/เพราะอะไร

.....

ด้านปัญหาและอุปสรรค

33. ท่านคิดว่าจุดแข็งและจุดอ่อนในกิจการของท่านมีส่วนใดบ้างและแก้ไขปัญหอย่างไร

.....

34. ปัญหาที่พบมากที่สุดในการบริหารจัดการคืออะไร

.....

35. ท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหาด้านคู่แข่งทางการค้าด้วยกันอย่างไร

.....

36. ท่านมีวิธีการอนุรักษ์และสืบทอดงานหัตถกรรมหินทรายอย่างไรบ้าง

.....

37. ท่านคิดว่าทิศทางของงานหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้วจะไปในทิศทางใด

.....

แบบนำสัมภาษณ์ ชุดที่ 2
เรื่อง การศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์หินทราย
อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
กลุ่มช่างฝีมือ แรงงาน

วันที่.....เวลาเริ่มสัมภาษณ์.....เวลาสิ้นสุด.....
 ผู้ให้สัมภาษณ์.....ตำแหน่ง.....
 เพศ.....อายุ.....วุฒิการศึกษา.....
 ที่อยู่ปัจจุบัน.....
 ชื่อร้าน.....โทรศัพท์.....
 ที่ตั้งของร้าน.....
 สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

คำถาม

1. ภูมิหลังความเป็นมาของช่างฝีมือพื้นที่และช่างฝีมือต่างถิ่น

1.1 (กรณีช่างฝีมือพื้นที่)

- 1.1.1 สมาชิกในครอบครัว จำนวน.....คน
 1.1.2 ท่านอาศัยอยู่ที่ อำเภอสีคิ้ว ประมาณปี
 1.1.3 ทำงานหัตถกรรมหินทราย ประมาณ.....ปี
 1.1.4 ศึกษาความรู้และฝึกทักษะการแกะสลักหินทรายจากใคร

1.2 (กรณีช่างฝีมือต่างถิ่น)

- 1.2.1 ท่านเคยประกอบอาชีพใดมาก่อน.....
 1.2.2 ใครเป็นผู้ชักนำให้ท่านประกอบอาชีพหัตถกรรมหินทราย.....
 1.2.3 ทำงานหัตถกรรมหินทราย ประมาณ..... ปี
 1.2.4 เพราะเหตุใดท่านจึงได้เข้ามาประกอบอาชีพเป็นช่างแกะสลักหินทรายใน
 อำเภอสีคิ้ว

2. วัสดุหินทรายที่ใช้ในการแกะสลักหินทรายได้มาจากแหล่งใด

3. ราคาในการซื้อหินทรายเพื่อนำมาผลิตงานหัตถกรรมหินทราย มีอัตราการค้าราคาอย่างไร

4. เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการทำหัตถกรรมแกะสลักหินทราย มีอะไรบ้าง
.....
5. ขั้นตอนในการผลิตงานหัตถกรรมหินทราย มีอะไรบ้าง
.....
6. ท่านใช้เวลาใดในการทำงาน และทำงานวันละประมาณกี่ชั่วโมง
.....
7. ท่านมีรายได้จากการทำหัตถกรรมแกะสลักหินทรายประมาณเดือนละเท่าไร
.....
8. ท่านและครอบครัวของท่าน มีความพอใจกับรายได้จากการทำหัตถกรรมแกะสลักหินทรายหรือไม่อย่างไร
.....
9. ส่วนใหญ่งานหัตถกรรมหินทรายที่ถูกคำสั่งผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทใด
.....
10. ท่านเป็นผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์หินทรายเองหรือไม่
.....
11. ท่านคิดว่าผลิตภัณฑ์ชนิดใด เป็นที่นิยมของผู้บริโภคมากที่สุด
.....
12. ท่านคิดว่าความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีผลต่อรูปแบบการผลิตงานหัตถกรรมหินทรายหรือไม่
.....
13. ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จากหินทรายอย่างไรบ้าง
.....
14. ท่านคิดว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ เช่น ที่ตั้งของชุมชน การคมนาคม และทรัพยากรของอำเภอสี่คิ้ว ส่งผลดีต่อกิจการของท่านมากน้อยเพียงใด
.....
15. ท่านคิดว่าสภาพทางเศรษฐกิจปัจจุบันส่งผลต่อการผลิตและจำหน่ายงานหัตถกรรมหินทรายอย่างไรบ้าง
.....
16. มีหน่วยงานใดให้ความช่วยเหลือในการสนับสนุนงานหัตถกรรมหินทรายบ้าง
.....

17. ท่านต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดบ้าง/เพราะอะไร
.....
18. ท่านคิดว่าข้อใดเป็นจุดเด่นของการผลิตงานหัตถกรรมหัตถรายของท่าน
.....
19. ปัญหาที่พบมากที่สุดในการผลิตงานหัตถกรรมหัตถรายคืออะไร
.....
20. ท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหาด้านคู่แข่งทางฝีมืองานช่างด้วยกันอย่างไร
.....
21. การผลิตงานหัตถกรรมหัตถรายส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายท่านมากน้อยเพียงใดและท่าน
มีวิธีการป้องกันอย่างไร
.....
22. วิธีการอนุรักษ์และสืบทอดงานหัตถกรรมหัตถรายมีแนวทางหรือวิธีการใดบ้าง
.....
23. ท่านมีทัศนคติอย่างไรในการพัฒนาและส่งเสริมงานหัตถกรรมหัตถรายของท่านให้มีความ
ยั่งยืนอย่างไร
.....
24. ท่านคิดว่าทิศทางของงานหัตถกรรมหัตถรายของอำเภอสีคิ้วจะไปในทิศทางใด
.....

แบบนำสัมภาษณ์ ชุดที่ 3

เรื่อง การศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์หินทราย

อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

กลุ่มผู้บริโภค

วันที่.....เวลาเริ่มสัมภาษณ์.....เวลาสิ้นสุด.....

ผู้ให้สัมภาษณ์.....

เพศ.....อายุ.....วุฒิการศึกษา.....

ที่อยู่ปัจจุบัน.....โทรศัพท์.....

อาชีพ.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

คำถาม

1. ท่านรู้จักชุมชนแหล่งผลิตภัณฑ์หินทรายอำเภอสีคิ้วจากแหล่งใด

- บุคคลที่ท่านรู้จัก
- ป้ายประชาสัมพันธ์หน้าร้าน
- สื่อมวลชน
- จากการท่องเที่ยว

2. ทักษะการบริหารงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วในมุมมองของท่านเป็นอย่างไร

- น้อย
- ปานกลาง
- ดี
- ดีมาก

3. ท่านคิดว่าโอกาสในการอยู่รอดของชุมชนหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วมีมากน้อยเพียงใด

- น้อย
- ปานกลาง
- ดี
- ดีมาก

4. ท่านคิดว่าชุมชนหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วมีร้านค้างานหัตถกรรมหินทรายเพียงพอและเป็นจุดที่น่าสนใจหรือไม่
- น้อย
 - ปานกลาง
 - เพียงพอน่าสนใจ
5. ผลงานหัตถกรรมหินทรายที่มีจำหน่ายมีความหลากหลายหรือไม่
- มีความหลากหลายน้อย
 - มีความหลากหลายปานกลาง
 - มีความหลากหลายมาก
6. ผู้ขาย ให้ความสำคัญกับตนเองมากน้อยเพียงใด
- น้อย
 - ปานกลาง
 - ดี
 - ดีมาก
7. ท่านเกิดความประทับใจมากน้อยเพียงไรในผลงานหัตถกรรมหินทรายของชุมชนอำเภอสีคิ้ว
- ประทับใจน้อย
 - ประทับใจปานกลาง
 - ประทับใจมาก
8. ท่านคิดว่าชุมชนอำเภอสีคิ้วมีส่วนเผยแพร่ด้านศิลปวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด
- น้อย
 - ปานกลาง
 - ดี
 - ดีมาก
9. ท่านต้องการซื้องานหัตถกรรมหินทรายในรูปแบบใดและประเภทใด
- ประเภทใช้ตกแต่ง
 - ประเภทของระลึกและประดับ
 - ประเภทประติมากรรมรูปเคารพ

10. ท่านชอบงานหัตถกรรมหินทรายประเภทใดมากที่สุด
- ประเภทใช้ตกแต่ง
 - ประเภทของระลึกและประดับ
 - ประเภทประติมากรรมรูปเคารพ
11. ท่านต้องการให้ชุมชนอำเภอสีคิ้วผลิตงานหัตถกรรมประเภทและรูปแบบใดบ้าง
- ประเภทใช้ตกแต่ง
 - ประเภทของระลึกและประดับ
 - ประเภทประติมากรรมรูปเคารพ
12. ท่านรู้จักแหล่งจำหน่ายงานหัตถกรรมหินทรายที่ใดบ้าง เพราะเหตุใด
- แหล่งงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว
 - แหล่งอื่นๆ โปรดระบุ.....
13. ท่านชอบและประทับใจในเรื่องใดของแหล่งชุมชนหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้ว
- ฝีมืองานหัตถกรรมหินทราย
 - ที่ตั้งแหล่งและร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์หินทราย
 - ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์หินทราย
 - ราคาของผลิตภัณฑ์
 - ความเป็นกันเอง
14. ท่านอยากให้แหล่งชุมชนหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วมีการปรับปรุงเพิ่มเติมส่วนใดมากที่สุด
- ฝีมืองานหัตถกรรมหินทราย
 - ที่ตั้งแหล่งและร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์หินทราย
 - ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์หินทราย
 - ราคาของผลิตภัณฑ์
 - ความเป็นกันเอง
15. ความสะดวกสบายในการเดินทางมาแหล่งงานหัตถกรรมหินทรายอำเภอสีคิ้วนี้มีมากน้อยเพียงใด
- น้อย
 - ปานกลาง
 - สะดวก
 - สะดวกมาก

16. แหล่งชุมชนหัตถกรรมหินทรายนี้มีแหล่งท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงอื่น ๆ ที่น่าสนใจหรือไม่
- มี โปรดระบุ.....
 - ไม่มี
17. ท่านคิดว่าทุกวันนี้ประชาชนเริ่มให้ความสนใจต่องานหัตถกรรมหินทรายมากน้อยเพียงไร
- น้อย
 - ปานกลาง
 - ให้ความสนใจดี
 - ให้ความสนใจดีมาก
18. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการที่จะมีการขยายแหล่งงานหัตถกรรมหินทรายเพิ่มมากขึ้น
- ไม่เห็นด้วย
 - เห็นด้วย
 - เห็นด้วยมาก

แบบนำสัมภาษณ์ ชุดที่ 4

เรื่อง การศึกษาหัตถกรรมชุมชน กรณีผลิตภัณฑ์หินทราย

อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง

วันที่.....เวลาเริ่มสัมภาษณ์.....เวลาสิ้นสุด.....

ผู้ให้สัมภาษณ์.....ตำแหน่ง.....

เพศ.....อายุ.....วุฒิการศึกษา.....

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

อาชีพ.....

สถานที่ทำงาน.....โทรศัพท์.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

คำถาม

1. ท่านมีแนวคิดวิธีการอย่างไรในการช่วยให้งานหัตถกรรมหินทรายสามารถสร้างเสริมรายได้ให้กับชุมชน

.....

2. ท่านคิดว่างานหัตถกรรมหินทรายเป็นงานที่ส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด

.....

3. ท่านคิดว่าคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพงานหัตถกรรมหินทรายสามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจมากน้อยเพียงไร

.....

4. จากมุมมองของท่าน ผู้ประกอบการร้านจำหน่ายงานหัตถกรรมหินทรายสามารถพึ่งตนเองได้ทางการบริหารจัดการหรือไม่

.....

5. ท่านคิดว่าชุมชนที่ประกอบอาชีพหัตถกรรมหินทรายมีความเข้มแข็งหรือไม่

.....

6. ชุมชนสามารถใช้เป็นอาชีพเสริมในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างไร

.....

7. ท่านวิธีการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐบาลอย่างไร

.....

8. ท่านมีแนวทางส่งเสริมให้ชุมชนงานหัตถกรรมหินทรายพัฒนาไปอย่างไร
.....
9. ท่านมีแนวทางอย่างไรที่จะช่วยชุมชนขยายการตลาดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
.....
10. ท่านคิดว่าประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบอาชีพหัตถกรรมหินทรายในด้านใดบ้าง
.....
11. ท่านคิดว่าการจัดกลุ่มสมาชิกงานหัตถกรรมหินทรายในชุมชนมีส่งผลดีและเกิดประโยชน์
อย่างไร
.....
12. ท่านมีแนวคิดอย่างไรต่อการพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้วให้มีความ
แปลกใหม่มากขึ้น
.....
13. ท่านคิดว่ารูปแบบของงานหัตถกรรมที่มีการสืบทอดไว้ มีเอกลักษณ์มีความโดดเด่นหรือไม่
อย่างไร
.....
14. การผลิตงานหัตถกรรมหินทรายของอำเภอสีคิ้วมีความสอดคล้องต่อกาลเวลาและสังคมปัจจุบัน
มากน้อยเพียงไร
.....
15. ท่านมีแนวคิดอย่างไรในการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หินทรายของอำเภอสีคิ้ว
.....
16. ท่านคิดว่าการส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชนอย่างไร
.....
17. ท่านมีแนวทางอย่างไรต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์หินทรายของอำเภอสีคิ้วให้เป็นที่ยอมรับ
.....
18. ในฐานะที่ท่านเป็นผู้นำชุมชนจะมีแนวทางส่งเสริมงานหัตถกรรมหินทรายให้สามารถพัฒนา
เป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในอนาคตได้อย่างไร
.....
19. ท่านมีวิธีการติดต่อประสานงานกับกลุ่มชุมชนงานหัตถกรรมหินทรายอย่างไร
.....

20. ท่านได้มีส่วนร่วมกับการวางแผนการจัดการบริหารงานหัตถกรรมในชุมชนอย่างไร
.....
21. ท่านคิดว่าอะไรคือปัญหาต่อการบริหารจัดการงานหัตถกรรมหัตถกรรมหัตถกรรมของชุมชนอำเภอสีคิ้ว
.....
22. ท่านคิดว่าอะไรคือจุดแข็งและจุดอ่อนของการจัดการบริหารงานหัตถกรรมหัตถกรรมของอำเภอ
สีคิ้ว.....
23. ท่านคิดว่าทิศทางของงานหัตถกรรมหัตถกรรมของอำเภอสีคิ้วจะไปในทิศทางใด
.....